

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

پنجابی نکھار

ادب خزینے دی مکمل شرح ☆ یارہویں جماعت لئی

پنجابی مضمون نگاری

ج۔ حافظ حفظ کر ، کرن تکبر ، کرن ملاں دویائی ہو
ساون ماہ دے بدلاں وانگوں پھرن کتاباں چائی ہو
جتھے دیکھن چنگا چوکھا اوتھے پڑھن کلام سوائی ہو
اوہ دوہیں جہانیں مٹھے باہو جہاں کھا دی وچ کمائی ہو
(سلطان باہو)

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

مضمون نگاری

ضروری ہدائیاں:

فنی لحاظ نال ہر مضمون دے تن حصے ہوندے نیں۔ 1- تمہید۔ 2- نفس مضمون۔ 3- خاتمہ۔ تمہید شروع دا حصہ ہوندا اے۔ ایہہ مختصر تے جامع ہونا چاہی دا اے۔ نفس مضمون توں اوہ بنیادی گلاں مراد نیں جنہاں وچ کسے موضوع دے حق وچ یاں مخالفت وچ دلیلاں ہونداں نیں۔ مضمون دے اخیر وچ ساریاں دلیلاں نوں سمیٹ دتا جاندا اے۔ مضمون لکھن ویلے ایہناں گلاں دا خیال رکھنا ضروری اے:

- 1- پرچہ حل کرن دے دوران موضوع اوہ چنوجیہدے بارے تہاڈے ذہن وچ مواد موجود ہووے۔
- 2- مضمون لکھدیاں خیال رکھو کہ کسہڑی گل شروع وچ، کسہڑی گل درمیان وچ تے کسہڑی اخیر وچ لکھی جائے۔
- 3- اک ای گل بار بار نہ دہراؤ۔
- 4- ہر نویں تے خاص نکتے دی گل نوں نویں پیرے وچ لکھو۔
- 5- کوئی حدیث، شعر یاں دانشمنداں دا کوئی مقولہ اوہ ای لکھو جیہدا مضمون نال تعلق ہووے۔
- 6- جدوں وی کوئی مقولہ یاں شعر لکھو تے اوہدے وچ اپنے لفظ نہ پاؤ ورنہ اوہدی خوبصورتی خراب ہو جائے گی۔

☆☆☆

پنڈ دا میلہ

اج میں اپنے نائکے ملن جانا سی۔ اوہ لاہورتوں باہر شیخوپورہ دے پنڈ کوٹ پنڈی داس رہندے سن میں کوئی چوکے چر بعد اوہناں نوں ملن واسطے جا رہیا ساں۔ میں اپنے دوست شہباز نوں وی نال لے لیا تاں بے سفر آسانی نال کٹ سکے۔ دو جی وچ شہباز نوں نال لے جان دی ایہہ دی سی کہ خود شہباز پنڈ دی رحیل بارے جانکاری چاہندا سی اوہ انگلینڈ توں آئے تھے آیا سی تے پنڈی رحیل بارے اوہ اک تحقیقی کتاب لکھ رہیا سی۔ اوہدی ایس خواہش پاروں میں اوہنوں نال لے لیا۔ اسیں دونوں صبح سویرے ای لاری اڈے تے چلے گئے۔ پہلی لاری جان واسطے تیار کھلوی سی۔ میں تے شہباز اک دیہلی سیٹ تے بیٹھ گئے۔ تھوڑے ویلے بعد ای بس چلنا شروع ہو گئی۔ کھان واسطے کچھ شیواں نال رکھ لیاں سن۔ رستے وچ شہباز میرے کولوں اوٹھوں دے لوکاں تے اوہناں دی رحیل بارے سوال جواب کردا رہیا۔ اوہ بڑا بے صبر اہو کے سفر ختم ہون دی دعا کردا رہیا۔ کوئی اک گھنٹے بعد لاری والے نے کوٹ پنڈی داس آؤن دی داج ماری۔ میں تے شہباز نے اپنا سامان چلیا تے لاری توں تھلے اترا آئے۔ لاری اڈہ پنڈ توں کافی دور سی تے ٹانگیاں وچ بیٹھ کے جانا پندرا سی۔

میں تے شہباز ٹانگے تے بیٹھ گئے۔ سارے راہ وچ رنگ رنگی جھنڈیاں تے لڑیاں لگیاں ہوئیاں سن۔ میں ٹانگے والے توں پچھیا کہ ایہہ جھنڈیاں کیوں لگیاں ہوئیاں نیں؟ اوہنے آکھیا کہ اج بابا جیون سائیں دا میلہ اے۔ میں ایہ سنیا تے بڑا خوش ہو یا۔ شہباز نوں کہیا کہ شہباز اسان پنڈ آؤن دا بہت چنگا دن مقرر کیا اے۔ ساہنوں پنڈ دی حیاتی دا صحیح نظارہ کرن دا موقع مل جائے گا۔ میں تے شہباز ٹانگے توں اترا تے سامنے میرا مے دا پتر جیدا کھلوتا سی۔ اوہ مینوں ای اڈیک رہیا سی کیونکہ میں گھروں نکلن توں پہلاں نوں کر دتا سی۔ جیدا ساہنوں چھمی پاکے ملیا تے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

فیر گھر وے اندر چلے گئے۔ گھر وے سارے جیاں نے ساہنوں جی آیاں نوں آکھیا۔ پہلاں چاٹی دی لسی مکھن تے مکھی دی روٹی ساہنوں دتی۔ میں تے شہباز نے رنج کے روٹی کھا دی۔ شہباز مکھی دی روٹی کھا کے بہت خوش سی۔ میں اپنے مامے دے پترنوں کھیا کہ اسان پنڈ وایلا دیکھنا اے۔ اوہنے اگوں آکھیا کہ دیگاں تیار ہونداں پیاں نہیں تے فیر اکٹھے ای چلاں گے کسی ادناں چر آ رام کرلو۔

کافی دینا لکھ گیا تے فیر ساہنوں جیدے وی داںج آئی باؤ تیار ہو جاؤ۔ اسیں وی تیار ہونے آں میں اپنے دو بے مامے دے پتر چل نوں آکھیا کہ اسیں ٹریکٹر تے بہہ کے جاواں گے۔ اوہنے ساڈے واسطے ٹریکٹر تیار کیتا۔ ٹریکٹر تے وی جھنڈیاں لکیاں ہونیاں سن تے اچی ساری آواز نال ٹیپ تے ایہہ قوالی چل رہی سی۔

”امام بری سرکار بری میری کھوٹی قسمت کرو کھری“

بابا جی دا مزار پنڈوں کافی دور نہر دے دو بے پاسے سی۔ رستے وچ ساہنوں چو کھے لوک ملے جیہڑے ملے تے جانداں پئے سن۔ جیدے نے ساہنوں دیا کہ پنڈ وے ایس ملے واسطے لوک سارا سال انتظار کردے نیں۔ ایہہ میلا کنگ دی کٹائی توں بعد آؤندا اے کیونکہ ایہہ دن دیہاڑے ہوندے میں تے انتھوں وے لوک ملے دیاں تیاریاں بڑیاں سدھراں نال کردے نیں۔ ساڈے پنڈ وے علاوہ آلے دوالے دے پنڈ وے لوک وی اتھے آؤندے نیں۔ ٹریکٹر چل دا جا رہیا سی ٹیپ ریکارڈ چل رہیا سی میں تے شہباز ایہہ اوہر وے قدرتی نظاریاں توں لطف اندوز ہو رہے ساں۔ شہباز دا پنڈ وچ پہلا دن سی ایس کر کے اوہ عجیب و غریب سوال کر رہیا سی کدی کدی میں اوہدے بے تے سوال تے ہنس دی پنڈا ساں۔ اخیر اسیں بابا جی دے مزار وے کول اپڑ گئے۔ اتھے نظارہ ای کجھ ہوری۔ رنگ برنگیاں دکاناں لکیاں ہونیاں سن۔ کدھرے تھیرے والے تے کدھرے مداری کدھرے سرکس والے تے کدھرے ہنگھوڑے والے۔ شہباز ہر شے تے ہر دکان ول بڑی حیرانی نال تک رہیا سی۔ میں اوہنوں کہیا کہ بے صبرانہ ہو۔ پہلاں وضو کر کے مزار تے حاضری دے آئیے۔ فیر میلا دیکھاں گے۔ میں تے دو جیاں لوکاں نے وضو کیتا تے مزار ول ٹر گئے۔ رستے وچ پھل خریدے چراغاں واسطے موسم بتیاں تے جو غنے واسطے دانہ دی خرید لیا۔ سب توں پہلاں اسان دانہ کبوتران توں پایا تھوڑی دور چل رہیا سی اوہتھے موسم بتیاں لائیاں تے فیر مزار وے اندر چلے گئے باہر وے شور شرابے توں دکھ اندر اک نو بھکی جی خاموشی سی۔ میں ہار مزار تے پائے تے اک نکر وچ بیٹھ کے دعا منگن لگ پیا۔ اتھے مینوں روحانی سکون مل رہیا سی۔ مینوں انج چا پدا سی جیویں میرے تڑفدے دل نوں سکون آ گیا ہووے میں اپنے اندر ایہہ تہیڈی دیکھ کے بڑا حیران ساں۔ میرا انتھوں جان نوں دل نہیں کر رہیا سی۔ کجھ چر بعد میرے موڈھیاں تے کسے نے ہتھ رکھیا۔ میں اکھاں کھولیاں تے میرے مامے دے پتر نے باہر جان دا اشارہ کیتا۔ میں اٹھیا تے دوبارہ مزار تے کھلو کے سلام کیتا۔ مزار دے گدی نشین نے مینوں چھو ہارے تے دو جا تھک دتا۔ میں اوہ تھک لے کے باہر آ گیا۔ باہر کھلوتا شہباز ڈھول والے نوں دیکھ رہیا سی۔ میں اوس دی تجسس نال بھریاں اکھاں توں ٹوہ لائی کہ اوہ ڈھول والے دی مہارت دے نال نال دھال پان والیاں توں بہت متاثر اے۔ میں شہباز نوں دیا کہ لوکاں نے دھال دا ایہہ فن کسے کولوں نہیں سکھیا بلکہ ایہہ ایہناں دے اندر دی اوہ بے چین کیفیت اے جیہڑی ایس مٹی توں پیدا ہوندا اے۔ میریاں گھاں شہباز دی سمجھ وچ نہیں آ رہیاں سن۔ میں شہباز نوں کہیا چل ہن ہاتی میلا دیکھنے آں۔

اسیں دوہاں میں اک دو بے دی ہانہ پھڑی تے ملے ول ٹر گئے۔ سب توں پہلاں اسیں اک مداری نوں دیکھا جیہڑا ہاندر نوں مچا رہیا سی۔ ذیلی دی ڈگ ڈگ تے ہاندر رنج رہیا سی تے فیر مداری نے کتے تے رچھ دی لڑائی شروع کروائی۔ ایہہ خوشی منظر شہباز نوں پسند نہ آیتے اوہنے اگے جان دا اشارہ کیتا اتھے کجھ دکاناں مٹھائی والیاں دیاں لکیاں ہونیاں سن۔ تنہو دے تھلے دکاندار گرما گرم جلیبیاں تے قلمہ کڈھ رہیا سی۔ میں قلمہ خریدیا تے شہباز نوں دتا اوہ ایس نوں کھا کے بہت خوش ہویا۔ نال دے تندور تے اک بنداز بڑے عجیب انداز نال روٹی لار رہیا سی۔ اوہ روٹی نوں ہوا وچ اچھال کے توے تے رکھدا سی۔ اوہدا مقصد لوکاں دا اپنے ول دھیان کروانا سی۔

شہباز نے مینوں کہیا کہ اوہ موت دا کھوہ دیکھنا چاہندا اے۔ میں ٹک خریدیا تے کھوہ دے اتے چلے گئے کھوہ وے اندر کجھ کڑیاں ڈانس کر رہیاں سن تے فیر کجھ چرتوں بعد اک بندہ موٹر سائیکل تے بہہ کے موت دے کھوہ دے اندر چکر لگان لگ پیا۔ جدوں اوہ مکمل رفتار آتے آگیا تے اوہنے اپنے ہتھ پھنڈو تے میں اک دم گھبرا گیا کہ ہنہ ایہہ بندہ تھلے جا پئے گا لیکن ایس طرح نہ ہویا ایہہ ای اوہدا کرتب سی۔ لوکاں نے اوس نوں کھل کے داد دی کجھ لوکاں نے اوس نوں پیسے دی دتے۔ کھوہ دیکھن توں بعد اسی سرکس ول ٹر گئے۔ اوہتھے بہت سارے کرتب دیکھے سرکس توں فارغ ہوئے تے باقی میلا دیکھن لگ پئے۔ شہباز نے کہیا اوہنوں ترہہ لگی اے میں اوہنوں ستوآں والے کول لے گیا۔ ستوآں دا پانی شہباز واسطے اک نویں شے سی۔ میں شہباز نوں دیا کہ ایہہ پنجاب دی خاص سوغات اے۔ ایہدی تاثیر ٹھنڈی ہوندا اے۔ ستوآں دا پانی پی کے اسیں واپس اپنے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

ٹھکانے ول آگئے۔ دوپہر ہو چکی سی۔ میرا کھکھ نال برا حال سی۔ میرے مائے دے پترنے دیگ وچوں گرم گرم چول کھوائے تے فیرا سیں او تھے بیٹھ کے پنڈ دے لوکاں نوں دیکھن لگ پئے۔ اوہناں دیاں حرکتیں نوں دیکھ دیکھ کے شہباز داما رے خوشی دے برا حال سی۔ اوس نوں ایس طرح دا منظر حیاتی وچ پہلی واری دیکھن نوں مل رہیا سی۔ لوک تھرک دے چول لین واسطے اک دو بے نال لڑ رہے سن جیدے نے کیا کہ میلے دا صبح مزا شام نوں کبڈی تے پہلوانی دے مقابلے وچ آئے گا ایس طرح ساہنوں بہن شام دا انتظار کرنا پئے گیا۔ دوپہر نوں چار چو فیر لوکاں وارن ہوندا جا رہیا سی۔ لوکی اک دو بے نال ایس طرح مل رہے سن جس طرح عید تے اک دو بے نال ملدے نیں۔ شہباز تے میں اک تنبو تھلے دھچی اک دری تے بیٹھ گئے۔ میرا ناٹا پنڈ دا نمبر داری ایس کر کے لوک ساہنوں بہت عزت نال مل رہے سن۔ ایس طرح ویلا لنگھدا رہیا تے سورج ہوئی ہوئی نیواں ہونا شروع ہو گیا سی۔ ڈھولال دیاں واجاں ہور تیز ہو گئیاں سن۔ فیر کجھ تو الیاں والے آگئے۔ توالاں نے صوفی بزرگاں دیاں کافیاں تے سی حرفیاں سنائیاں۔ جدوں اوہ کوئی درد انگیز شعر گاندے تے لوک نوٹاں دی بارش کر دیندے۔ پیر بلھے شاہ دا ایہہ کلام سنایا تے لوکاں نے اوہناں نوں دل کھول کے داد دی۔

آہیاں دے وچ الفت ناہیں

کیا چاہے کیا تائے

پیو پتراں اتفاق نہ کائی

دھیاں نال نہ مانے

چچیاں نوں پئے دھکے ملدے

جھوٹے کول بہانے

بھوریاں والے راجے کیچے

راجیاں بھیکھ مگائے

لئے ہور زمانے آئے

توالی توں فارغ ہوئے تے اک پاسے لوکاں وارن دیکھ کے میں تے شہباز اوس تھاں ول گئے او تھے اک بندہ وارن شاہ دی ہیر پڑھدا پیاسی اوہدی واج دل وچ کھب دی جاندی سی جدوں ایہہ بول آئے۔

ہوگا پھرے دیندا پنڈاں وچ سارے آؤ کے فقیر ہے ہونا ہے
مگ کھاونا کم نہ کاج کرنا نہ کجھ چارنا تے نہ کجھ چرونا ہے
ذرا کن پڑائیکے سواہ ملنی مگور سارے جگت دا ہونا ہے
نہ دھاڑ نہ کسب روزگار کرنا نا احو شاہ فیر مفت دا ہونا ہے
مگ کھاونا اتے مسیت سونا نہ کجھ دپونا تے نہ کجھ لیونا ہے
ہارہ دیہاں دے داہیاں لالچ ناہیں اک واہ کے رنج کے کھاونا ہے
نالے سنگنا تے نالے مگھورائی ہے دین دار نہ کسے دا ہونا ہے
پر کے توں ٹہل کرا لینی دلی پیر فقیر سداونا ہے
خشی آپنی اٹھنا میاں وارن اتے اپنی نیندرے سودنا ہے

لوکاں نے واہ واہ دی صدا بلند کیتی میں شہباز نوں دسیا کہ وارن شاہ دی ہیر ساڈے پنجابی ادب دا اوہ خزانہ اے جس دی مثال پوری دنیا وچ نہیں ملدی۔ واہ شادی ہووے یاں کوئی ہور اکھ۔ کوئی میلا ہووے اوس ویلے تک نامکمل ہوندا اے جدوں تک او تھے ہیر نہ پڑھی جاوے۔ ایسے وچ جیدا میرے کول آیا تے کھیا آؤ کشتیاں ویکھئے۔ میں تے شہباز اوہدے نال ٹر پئے۔ کشتیاں میلے توں تھوڑی دور کھلے آسمان تھلے ہونیاں سن۔ دور ڈھول وچن دی واج آ رہی سی ساڈے نال نال ہور لوکی کئے دئے عورتاں تے مردوی اوس پاسے جا رہے سن۔ او تھے جا کے جیدے نے دو بے لوکاں دسیا کہ میں اوہدی پھوپھی دا پتر آؤ پنڈ دے چوہدری نے ساہنوں کرسیاں دتیاں تے نال جی آیاں نوں آکھیا تے فیر کشتیاں شروع کرن دا اشارہ کیتا۔ سوہنے سوہنے تے گھبرو جوان لنگوٹیاں بنھ کے اپنے اپنے حمائیاں نال اکھاڑے وچ آؤندے کوئی جت جاندا تے کوئی ہار جاندا۔ جت جان والے نوں اوہدے حمایتی موہڈیاں اتے چک کے لڈی پاؤندے چلے جاندے۔ ایس طرح کشتیاں دا سلسلہ جاری رہیا۔ کشتیاں توں بعد

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

کبڑی واسلسلہ شروع ہون دا ویلا آیا۔ چوہدری صاحب نے دسیا کہ ساڈے پنڈتے نال دے پنڈ دا اج منج ہووے گا۔ میں تے شہباز چوہدری صاحب دے نال کبڑی دی گراؤنڈ ول چلے گئے۔ اوتھے دونوں میاں دے کھڑیاں دا چوہدری صاحب دے نال تعارف کروایا گیا۔ چوہدری صاحب نے اپنے پنڈ دی ٹیم دے کھڑیاں نوں کہیا کہ پنڈ دی لاج تہاڈے ہتھ وچ اے تے کسی ہر حال وچ منج جتنا اے تے فیر منج نوں شروع کرن دا اشارہ کیتا۔ دونوں میاں دے جوان اک دوجے دے دائرے وچ کوڈی کوڈی دی وایج کدھدے جانے تے کوئی پھڑیا جاندا تے کوئی کامیاب واپس پرت جاندا۔ جدوں کوئی کھڑاری کامیاب پرت داتے لوکی اوہنوں داد دیندے۔ اخیر تے جدوں سکور گنیا تے ساڈے پنڈ دی ٹیم جت گئی سی۔ چوہدری صاحب نے سب کھڑاریاں نوں داد دتی تے انعام نال دی اوہناں نوں نوازا۔ میں چوہدری صاحب دا شکریہ ادا کر کے شہباز دے نال واپس اپنے ٹریکٹر کول آ گیا۔ انھیرا ہو چکیا سی تے اسی شہر واپس جاناں جیدے نے ٹریکٹر چلایا میں نے شہباز اوہدے تے بیٹھ کے واپس پنڈ آئے۔ اوتھوں سامان لے کے بس تے بیٹھے جیدے دا شکریہ ادا کیتا سفر وچ شہباز نے کہیا کہ اج دادن میری حیاتی دایا دگا روں ہووے گا۔ اوہنے میرا دی شکریہ ادا کیتا تے ہولی ہولی بس ٹرن لگ پئی۔ میں اکھاں بند کیتیاں تے میلے دیاں ساریاں شیواں نوں اپنے ذہن وچ فلم دا گنن دیکھن لگ پیا۔

اک منج دا اکھیں ویکھیا حال (فیصل آباد بورڈ 2015ء)

میں اے کتاباں پھڑ کے بس توں تھلے اترا یا ای ساں کہ رشید نوں اپنے دل آؤندا ویکھ کے کچھ حیران جیہا ہویا۔ پچھیا "توں کالج توں باہر کیوں کھڑا ایں کلاس کیوں نہیں پڑھی؟" جواب وچ رشید نے دسیا کہ کالج نہیں لگا کیونکہ ساڈے کالج دی کرکٹ ٹیم دا ڈویژن دی ٹیم نال اک دوستانہ منج اے ایس منج دی وجہ نال پرنسپل صاحب نے کالج بند کر دتا اے میں تینوں ای اڈیک رہیاں باقی سارے دوست تے منج دیکھن ٹر گئے میں ایس وجہ نال رک گیا کہ کدھرے توں پریشان نہ ہووے۔ من چل کدھرے منج شروع نہ ہو جاوے۔ اچھا فیرانج کرنے آں ایتھوں رکشا لینے آں تے منج دیکھن ٹر چلے آں۔ میں تے رشید نے رکشا لیا تے گراؤنڈ ول ٹر گئے۔

گراؤنڈ وچ منڈیاں دا بہت زیادہ رش سی۔ ڈویژن دی ٹیم دے حمایتی بہت تھوڑے تے ساڈی ٹیم دے حمایتی چو کھن سن۔ ایس پارو ل ڈویژن دی ٹیم اتے اک نفسیاتی دہاء جیہا دیکھن نوں مل رہی سی۔ منڈیاں دی تعداد چوگھی ہون دی وجہ نال اوتھے دھیر کرسیاں خالی کن۔ میں ایدھر اودھر نظر ماری خورے کوئی خالی کرسی مل جائے۔ اپنے وچ مینوں دور توں کچھ لوک ہتھ ہلانے نظر آئے۔ میں جھٹ پچھان لیا کہ اوہ میرے بھائی نیں۔ میں رشید دا ہتھ پھڑ کے اوہناں ول ٹر گیا۔ اوہناں نے ساڈے واسطے کرسیاں خالی رکھیاں سن۔ اوہناں دسیا کہ اے ڈویژن دی ٹیم دے کھڑیاں دا اعلان ہونا اے فیرا ایس آپس وچ گلاں کرن لگ پئے۔ کچھ جے بعد ڈویژن دی ٹیم دا اعلان کیتا گیا۔ گراؤنڈ منڈیاں نال بھری ہوئی سی۔ سردیاں دی وجہ نال کھلے آسمان دی دھب چٹکی لگ رہی سی۔ میدان دا گھاہ ہر اہراتے صفائی نال کنیا ہویا سی۔ اپنے وچ دوبارہ اعلان ہویا کہ اچھے پراؤنے دی آگئے نیں۔ دونوں میاں دے کھڑاری چنے پا جاوے تے شرناں پا کے میدان وچ آگئے سن۔ ساڈی ٹیم دے کپتان داناں ریاض سی۔ ریاض اک چنگا کھڑاری سی تے کرکٹ بارے چوکھا تجربہ رکھدا سی۔ دونوں میاں دے کھڑاریاں دا اچھے پراؤنے نال تعارف کروایا گیا۔ اوہناں دے نال ساڈے کالج دے پرنسپل دے کوچ دی سن تعارف توں فارغ ہون توں بعد مہمان اپنی تھاں اتے جا کے بیٹھ گئے۔ فیر دونوں کپتانوں نوں ٹاس واسطے بلایا گیا۔ ساڈی ٹیم دے کپتان نے ٹاس جت لیا تے دوجی ٹیم نے کھینڈن دی دعوت دتی۔ دونوں میاں دے کپتانوں نے آپس وچ ہتھ ملایا تے کپڑے بدلن والی تھاں تے چلے گئے فیر کچھ ویلا لکھ گیا ساڈی ٹیم میدان وچ آچکی سی۔ ایسا رڈی اپنی اپنی تھاں سنبھال چکے سن۔ اپنے وچ دوجی ٹیم دے اوپنرز میدان وچ آئے تے اپنی اپنی وکٹ تے کھڑے ہو گئے۔ اوہناں دے اوپنرز دے نال ٹھیکل تے عقیل سن۔ ٹھیکل ساڈے صوبے دی ٹیم وادی کھڑاری سی تے اوس دی بیٹنگ دیاں دھماں چار چو فیرے سن۔ عقیل دی تجربہ کار کھڑاری سی ساڈی ٹیم دا پہلا اوہناں دے برابر تے نہیں سی فیر دی ساہنوں اپنی جت دا یقین سی۔

عمران نے پہلا اور کرنا سی۔ پہلی گیند ٹھیکل نے ٹپ کر کے ضائع کیتی ڈویژن دی ٹیم تے اک نفسیاتی دہاء ساڈے کالج دے منڈیاں دے رش دی وجہ نال سی۔ ہر پاسے توں منڈیاں دارو لا پیا ہویا سی۔ جیہڑے مختلف انداز نال کالج دی ٹیم نوں ہلا شیری دیندے پئے سن۔ عمران دے پہلے اور وچ چار سکور ہو یا دوجا اور خرم نے شروع کیتا۔ پہلی ای گیند تے چوکا دجن نال میدان وچ اک دم خاموشی جی چھا گئی۔ ٹھیکل نے اپنا کم کرنا

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

شروع کرتا سی۔ خرم نوں ایس اوور وچ دو ہور چوکے وچن نال منڈے کچھ پریشان جے ہو گئے۔ تیرا اوور دی لنگھ گیا سکور 25 تیکر اپڑ چکیا سی۔ ٹکلی اپنی جان دار کھیڈ دی وجہ نال ہوئی ہوئی لوکاں دے دلال وچ اپنی تھاں بنارہیا سی۔ ہوئی ہوئی کھیڈ جاری رہی۔ گیارہ اوور بیت گئے سکور 60 تیکر اپڑ چکیا سی تے کوئی وی کھڑاری اجے آؤٹ نہیں سی ہويا۔ کپتان ریاض نے اپنے دو بے کھڑاریاں نال صلاح مشورہ کرنا شروع کردتا تے فیروسیم بٹ نوں بولنگ واسطے بلایا۔ وسم بٹ اک آف سپنر باؤلر سی تے کی جی عمر وچ بولنگ وچ چوکھا تجربہ رکھدا سی۔ عقل 27 دے سکور تے کھیڈ رہیا سی۔ اوہنے ہن وسم داسا مانا کرنا سی۔ وسم نے پہلی گیند سی تے عقل نے اوہنوں ٹپ کرن دی کوشش کیتی۔ گیند اوہدے بیٹ دے کولوں لنگھ گئی، دو جی گیند دی اوہے طرح کیتی تے ایس واری وی اوہو ہويا۔ تہی گیند ٹپ کیتی، چوتھی گیند تے وی کوئی سکور نہ ہويا۔ پنجویں گیند دی لنگھ گئی۔ عقل پہلی واری کچھ نروس ہو یا وسم اپنی بولنگ دا جادو دکھانا شروع کر چکیا سی۔ وسم دے پورے اوور وچ کوئی سکور نہ بن سکيا۔ کالج دے منڈیاں نے اوہنوں تالیاں وچا کے داد دی۔ دو بے پاسبے و باب نوں بولنگ واسطے بلایا گیا۔ و باب اک میڈیم فاسٹ باؤلر سی تے نواں نواں کالج دی ٹیم وچ شامل ہو یا سی۔ کالج دے منڈے اوہدے وچ کوئی خاص توجہ نہیں دیندے سن و باب نے اپنی پہلی گیند تے اسی عقل نوں آؤٹ کردتا۔ و باب نوں کھڑاریاں تے آکے شاباش دی۔ ایس طرح دوبارہ کھیڈ وچ تھوڑی جی رونق تے دیکھی آئی شروع ہو گئی سی۔ و باب تے وسم نے نہ صرف سکور نوں روکن دی کوشش کیتی بلکہ 20 ویں اوور تیکر اوہناں ڈویژن دی ٹیم دے چار کھڑاریاں نوں آؤٹ کر چھڈیا سی۔ منڈے تالیاں مار مار کے اپنی ٹیم دا حوصلہ ددھانڈے رہے۔ و باب نوں تن و کٹاں ملن دی وجہ نال منڈے و باب و باب دے نعرے لاؤندے پئے سن۔ پانی دا وقفہ آیا تے رشید دی کھان واسطے دال تے مالے خریدن شروع کر گیا۔ رشید جدوں واپس آیا تے کھیڈ شروع ہو چکی سی میرے یار بکلی میرے نال نال اپنی اپنی نعرے لاؤندے تے اک دو بے نال محول کرن لگے تے اک دم ٹکلیل نے چھکا کڈھ ماریا تے اوہدے 50 سکور مکمل ہو گئے سارے منڈیاں نے کھڑے ہو کے اوہنوں داد دی۔ ٹکلیل نے بیٹ نوں ہوا چہمھایا کپتان ٹکلیل نے اوہدے نال ہتھ بچھ لیا۔

دو پہر ہو چکی سی۔ 35 اوور وچ سکور 157 تے سرت کھڑاری آؤٹ ہو چکے سن۔ کپتان ریاض بولنگ کر رہیا سی تے آل دوا لے توں ”آؤٹ آؤٹ کرو“ دیاں وچاں آؤندیاں سن۔ میں تے دو بے منڈے وی کھیڈ دا چنگا سواد لے رہے ساں۔ بیچ ہن بڑا دلچسپ ہو چکیا سی۔ ریاض نے ڈویژن دے اک کھڑاری نوں رن آؤٹ دی التجاء کیتی۔ ایہا کرنے دو بے نال مشورہ کیتا تے اوہدے آؤٹ ہون دا فیصلہ دتا۔ کھڑاری اک دو بے نوں مبارک دین واسطے آئے۔ بیچ دی دلچسپی وچ اوور وچ وادھا ہو گیا جدوں کچھ منڈے ڈھول والے نوں پھڑکے لے آئے۔ ڈھول دی آواز نال منڈے دھال پاندے تے ہوں ہوں دیاں آوازاں کڈھدے۔ پرنسپل صاحب تے دو بے مہمان وی منڈیاں دیاں ایہناں حرکتیں توں خوش ہو رہے سن۔ ایس طرح دے موفقیے شاید ای زندگی وچ ملدے ہوں جدوں وڈے خود چھوٹیاں نوں تفریح دا موقعہ دیندے ہوں۔ ایسے وچ اک ہور کھڑاری آؤٹ ہو گیا تے اخیر لاکھڑاری کھیڈن واسطے آ گیا تے اوہ پہلے ای بال تے آؤٹ ہو گیا۔ منڈیاں نے تالیاں نال اسمان سر تے چک لیا۔ ساری ٹیم 189 تے آؤٹ ہو گئی۔

ایس دوران کھان پین واسطے تھوڑا جیہا ویلا دتا گیا۔ میرے ساتھیوں نے میرے نال ایہ فیصلہ کیتا کہ ساڈے دو بے دو بندے جا کے کھان واسطے کچھ لے آؤن۔ ساجد تے وجاہت نوں پیسے دتے تے اوہ دونوں کھان واسطے کچھ لین لئی چلے گئے۔ ٹیم دے کھڑاریاں نوں قیے والے نان تے کچھ ہور شیواں دتیاں گئیاں۔ اپنے وچ ساجد ہوری نان چھو لے تے حلیم دیاں پلٹیاں لے آئے۔ روٹی کھان توں بعد بوتلاں پیتیاں تے بیچ شروع ہون دا انتظار کرن لگ پئے۔ تھوڑے جیسے ویلے توں بعد بیچ شروع ہون دا اعلان ہو گیا۔

فراز تے راجہ پہلاں کھیڈن آئے۔ دونوں نے بیچ شروع کیتا۔ چوتھے اوور وچ سکور 25 سی فراز نے وحید دی اک بال تے چھکا مارن دی کوشش کیتی پر بال اوہدے بیٹ تے پوری طرح نہ آئی تے اوہ باؤنڈری تے بیچ آؤٹ ہو گیا۔ فیروز بیر کھیڈن واسطے آیا تے پہلے ای بال تے بولڈ ہو گیا۔ دو اوور توں بعد چھٹی ای سکور 31 تے ندیم دی رن آؤٹ ہو گیا۔ سارے منڈے انج چپ کر کے بیٹھ گئے جیویں اوہناں نوں سب لنگھ گیا ہووے۔ کپتان ریاض اپنی داری لین واسطے آیا۔ سارے تماشاں ہن ریاض اتے امید لائی بیٹھے سن۔ راجہ تے ریاض نے آہستہ آہستہ ذمہ دار کھڑاری وچ کھیڈنا شروع کیتا تے سکور وچ اضافہ ہوندا گیا 25 ویں اوور وچ راجہ نے اپنے 50 سکور مکمل کیتے تے مجموعی سکور 107 تیکر پہنچایا 26 ویں اوور وچ راجہ نوں ایل بی ڈبلیو آؤٹ ہون دا دسیا تے راجہ غصے وچ آ گیا۔ ہن فیاض کھیڈن آیا۔ فیاض بارے ایہہ گل دی جان دی سی کہ اوہ وڈا اثرے وچ گئی تے لی ورنہ آؤٹ۔ فیاض نے پہلی گیند ٹپ کیتی، دو جی وی ٹپ کیتی تے اوہنے سارا اوور ضائع کیتا۔ اوور ضائع ہون دا سناہوں کوئی دکھ نہیں سی۔ کیونکہ اوور بہت زیادہ سن تے سکور تھوڑے۔ ایسے طرح اوور لنگھدے رہے۔ ریاض تے فیاض آہستہ آہستہ سکور وچ وادھا کردے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

رہے۔ 35 اوراں وچ سکور 170 تیکر اپڑ گیا۔ تماشائی کھڈ توں بہت لطف اندوز ہو رہے سن۔ فیر 41 ویں اور وچ کپتان ریاض نے چھکار مار کر سکور 190 کر لیتے ساڈی ٹیم بیچ جت گئی۔

سارے ای سنڈیاں نے کھڈاریاں نوں مونڈیاں تے چک لیا مہمان خصوصی نے کپتان ریاض نوں ”مین آف دی میچ“ قرار دتا تے نال ای پرنسپل صاحب نے ٹیم نوں بیچ ہزار روپے دے انعام دا اعلان کیتا۔ بیچ توں فارغ ہون توں بعد اسی سارے اپنے اپنے گھراں نوں پرت گئے۔ دلاں وچ سروردی اک لہر موجاں مار رہی سی۔ جت دا اپنا کی اک سواہ ہندا اے!

ماحولیاتی آلودگی

پچھلیاں دو تین صدیاں توں سائنس تے ٹیکنالوجی دی ترقی نے انسانی زندگی نوں اکا بدل کے رکھ دتا اے۔ اوہدے صدیاں پرانے خواب من پورے ہو رہے نیں۔ اوہ پرندیاں نوں فضا وچ اڑیاں تے پھیاں نوں سمندراں ویاں تہواں وچ تردیاں ویکھد اسی تے بڑی ہرکھ نال سوچد اسی کدے میں وی اپنے جوغا ہواں گا۔ حالت ایہہ سی کہ اوہ ہیریاں توں ڈر جاند اسی۔ درندیاں نوں وکھ کے اوہد ساہ سنگ جاند اسی۔ بیماریاں آؤندیاں تے بستتیاں تے بستتیاں موت دے منہ وچ چلیاں جاندیاں سن۔ اوہ ایہناں آفتاں واماقلہ کردا کردا ہف جاند اسی۔ پر اوہنے ہار نہیں مئی۔ اپنی زندگی نوں با آرام تے با امن بنائی اوہدی جدوجہد جاری رہی۔ آج اوہ جن اتے پیر رکھ چکیا اے۔ ٹی وی ورگی موزی مرض توں نجات پا چکیا اے۔ فریج، ٹی وی، گاڑ کھئی، ریل گڈیاں، جہاز، آبدوزاں وی سی آروغیرہ بلکہ ہن تے انٹرنیٹ دی وی سہولت آ گئی اے۔ پراہیناں شاندار کامیابیاں دے نال نال موجودہ انسان نے کئی عذاب وی گل پالنے نیں اوہناں وچوں اک روگ فضائی آلودگی دا اے۔ پٹرول نال چلن والیاں چیزاں نے جو منفی اثرات انسانی صحت اتے پانے سن پارہیاں نیں۔ کیمیکلز ملیا پانی زری زمیناں دی پیداوار نوں زہرناک بنا رہیا اے۔ ریلواں کاراں تے ہساں دے چلن نال جو شور پیدا ہوندا اے اوہ کناں کولوں سنن دی صلاحیت کھو رہیا اے۔ سائنسی ترقی نال جنیاں سہولتاں آئیاں اوں نے دخت قصبے دی پیدا ہو گئے نیں۔ ساڈے ماحول وچ آلودگی کئی طرح دے کماں توں پیدا ہو رہی اے ایہناں دا اسیں جائزہ لینے آں۔

فضائی آلودگی: ماحول دی بربادی دا اک کچھ فضائی آلودگی اے۔ گڈیاں دے انجناں تے کارخانیاں دیاں چنیاں وچوں نکلن والا دھواں تے کئی طرح دیاں کیمیاں صاف ستھری فضا نوں آلودہ کر رہیاں نیں۔ پٹرول، ڈیزل، مٹی دا تیل تے کولے وغیرہ نوں ورت کے اسیں توانائی تے ضرور حاصل کر لینے آں پراہیناں چیزاں دے ہن دی وجہ توں کاربن تے نائٹروجن دے نال گندھک (سلفر) دے آکسائیڈ خارج ہوندے نیں تے دوہے کیمیاں مرکبات نال مل کے نقصان دین والے مرکبات وچ تبدیل ہو جاندے نیں۔ پٹرول دے سوزن نال سکتے تے کاربن دے ڈرے سیاہ دھوئیں دی شکل وچ خارج ہوندے نیں۔ ایہہ دھواں فضا وچ پھیل جاند اے تے کئی بیماریاں دا سبب بن جاند اے۔ مٹی گھٹا دی فضا دی پاکیزگی نوں برباد کردا اے۔ ایہہ دے نال ساہ لین دے نظام نوں وی نقصان پہنچد اے۔ اکھاں تے جلد (پھڑی) دیاں کئی بیماریاں وی جنم لیندیاں نیں۔ معدنی ایندھن دے بے تماشیاں ورتا دے نال فضا وچ کاربن ڈائی آکسائیڈ دی مقدار قدرتی توازن توں ودھ کے کسی غلاف وچ اک موٹی تہہ دی صورت وچ جمع ہو جاندی اے، جیہڑی سورج دی روشنی توں حاصل ہون والی حرارت نوں الیس غلاف توں باہر نہیں نکلن دیندی۔ ایسے توں ای کرے ارض دے اوسط درجہ حرارت وچ واڈھا ہوا اے تے ایہہ اضافہ ساری دنیا وچ ماحولیاتی تبدیلیاں لیاہ رہیا اے۔

آبی آلودگی: ساڈے پاکستان ورگے ترقی پذیر ملک وچ کیمیکلز ملے ہوئے پانی دے فیکٹریاں توں نکاس دا کوئی معقول بندوبست نہیں۔ ہر کارخانہ دار بغیر سوچیاں سمجھیاں تیزاباں ملے پانیاں نوں ایویں ہی آ لے دوالے نکھیر دیندا اے۔ اوہ زمین توں آگن والیاں شیواں دی تاثیر نوں برباد کر کے رکھ دیندا اے۔ پھل تے سبزیاں وچ زہریلا مواد آج سرائیت کر جاند اے کہ آگے انسانی صحت دی بربادی دا سبب بن جاند اے۔ بارش ہون نال ایہہ پانی آگے ندیاں نالیاں تے دریاواں وچ وی پہنچ جاند اے جتھے پھیاں وازندہ رہنا ناممکن بنادیندا اے۔ ایہو جیہا پانی تے فضا نوں بدبو دار وی ایناں کردیندا اے کہ اوہ تھوہے بندے ساہ نہیں لے سکدے۔ کئی واری تیل بردار جہازاں وچوں تیل لیک ہو کے سمندری پانی نوں ایناں زہر آلودہ کردیندا اے کہ پھیاں تے ہوو آبی مخلوقات دا جیوناں مشکل ہو جاند اے۔

زمینی آلودگی: فضا تے پانی نوں آلودہ کرن والے عوامل زمینی آلودگی دا وی سبب بن دے نیں۔ صنعتاں دا فالتو مواد تے رہائشی دستیاں دا کوڑا کرکٹ وی زمینی آلودگی نوں پیدا کردے نیں۔ زراعت تے دھواں ڈھوئی لئی ورتے جان والے موشیاں دا گویا دی آلودگی ودھن دا سبب بن جاند اے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

اے۔ کئی واری لوک کوڑے کرکٹ نوں ساڑ دیندے نیں پر جیہڑا دھواں پیدا ہوندا اے اوہ فغانوں آلودہ کردا اے۔ جے ایس کوڑے کرکٹ نوں زمین وچ دب دتا جائے فیروزہ زمین وچ تھلے ای تھلے سرایت کر کے زمین دی پیداواری صلاحیت نوں متاثر کردیندا اے۔

شور دی آلودگی: انسانی زندگی آج بہت تیز رفتار ہو گئی اے۔ ایہدے نال ماحول وچوں آرام تے سکون دا عنصر کھد اجا رہیا اے۔ ریڈیو، ٹیلی ویژن، لائوڈ اسپیکر، موٹر گڈیاں تے فیکٹریاں وچ چلن والیاں مشیناں دا شور ساڑی قوت سماعت اتے بڑا منفی اثر پاند اے۔ سائنسدان کہندے نیں کہ اگر کوئی بندہ لگا تار اٹھ گھنٹے 90 ڈیسی بل شور دی فضا وچ رہوے تے اوہ ڈورا (بہرا) ہو سکدا اے۔ جدوں کہ 160 ڈیسی بل شور دی مقدار دا کوئی اچانک دھماکہ بندے نوں اکائی بولا (بہرا) کر سکدا اے۔ شور نہ صرف پُرسکون ماحول وچ خلل پاند اے سگن انسانی طبیعتاں اتے وی چٹکے بھلے منفی اثرات مرتب کردا اے۔

ایہناں دے علاوہ ہور وی کئی عوامل ماحولیاتی آلودگی دا سبب بن رہے نیں جیہناں وچ تابکاری مادے خاص طور تے ذکر دے قابل نیں۔ ایٹمی توانائی دا استعمال آج بڑی تیزی نال ودھ رہیا اے۔ نیوکلیر پلانٹ تے ایٹمی بجلی گھراں دے فضلیاں وچ بیکار تابکار مادے شدید تابکاری شعاعواں خارج کردے نیں۔ ایٹمی دھماکے کیچے جانندے نیں تے اوہناں نال شعاعی آلودگی پھیلدی اے۔ ایکس ریز تے الٹراساؤنڈ وغیرہ دے زیادہ استعمال نال نویاں تحقیقات دے مطابق جساں وچ کئی طرح دیاں مرضاں پیدا ہو رہیاں نیں۔

آبادی وچ ہون والا بے تحاشا وادھاوی ماحولیاتی آلودگی دا سبب بن رہیا اے قدرتی وسائل اونے میسر نہیں۔ خوراک دے ذخیرے پورے نہیں آ رہے۔ دھندیاں ہونیاں بجی آبادیاں تے ماحولیاتی آلودگی دا بڑا ای خوفناک منظر پیش کردیاں نیں۔

مسئلہ داحل: ماحول دے تیزی نال غیر صحت مند ہون دا ایہہ نقشہ سامنوں بہت کجھ سوچن تے کرن ول توجہ دواندا اے۔ ضرورت ایس گل دی اے کہ حکومتاں ایس پاسے خصوصی توجہ دیں۔ اوہ اچھے قانون بنان جیہناں نوں سختی نال لاگو کیجا جائے۔ دھواں چھڈن والیاں گڈیاں چلان والیاں نوں بھارے جرمانے کیچے جان۔ خواہ مخواہ ہارن مار مار کے لوکاں نوں پریشان کرن والے ڈرائیورس دا سختی نال محاسبہ کیجا جائے۔ کادخانے داراں نوں مجبور کیجا جائے کہ اوہ کیمیکلز نوں ایویں بے ڈھنگے طریقے نال فیکٹریاں دے آل دوالے پھیلن نہ دیں بلکہ اوہناں دی نکاس لئی نالے بنائے جان تاں جے زراعتی زمیناں متاثر نہ ہوں۔ سب توں وڈا قدم ایہہ چکن دی لوڑ اے کہ ریڈیو، ٹیلی ویژن اخباراں تے رسالیاں راہیں بلکہ سڑکاں اتے بورڈ لا کے لوکاں نوں ہدایت کیتی جائے کہ اوہ کوئی ایسا کم نہ کرن جیہدے نال ماحولیاتی آلودگی وچ اضافہ ہووے۔ اچھے مذاکرے تے کانفرنساں کرائیاں جان جیہناں وچ اچھے تحقیقی مضمون تے مقالے پڑھے جان جیہناں وچ دسیا جائے کہ انسانی جان کئی قیمتی ہوندی اے تے اوہدے بقائے سامنوں کیہ کیہ جھرفالنے پین گے۔ صرف اپنی ذات دی خاطر جیونا کوئی وڈی گل نہیں ہوندی، دو جیاں دی ڈھنی تے جسمانی صحت دا خیال رکھناوی ساڈا فرض اے۔ اگر ایس اپنی اگیاں نسلاں نوں اٹھا، ڈورا، گنگا تے کئی طرح دیاں موڈی مرضاں توں بچائی رکھنا چاہئے آں تے فیر سامنوں فضائی آلودگی لئی فحوس اقدامات کرن پین گے۔ پلاریاں، فیکٹریاں تے کاراں موٹراں توں زیادہ قیمتی انسان نیں، جے اوہ اکی تندرست نہ رہے تے فیر ایہناں شیواں دی شان شوکت بالکل بے کار اے۔

حضرت بابا فرید گنج شکر دی حیاتی تے کلام

بابا فرید نوں پنجابی شاعری دا ”آدم“ آکھیا جاندا اے۔ آپ اپنے ویلے دے بہت وڈے عالم، شاعر، صوفی تے صاحب کرامت درویش سن۔ آپ برصغیر دے صوفیاں دے چشتی سلسلے دے تریجے وڈے صوفی بزرگ سن۔ آپ دے دادا شیخ محمد شعیب ترکستان توں ہندوستان آئے سن۔ کیونکہ چنگیز خان تے ہلاکو خان دے حملیاں نال اوہ حالات خراب ہو چکے سن۔ شیخ محمد شعیب نوں مسلم حکومت نے کوشیوال ضلع ملتان وچ قاضی مقرر کر دتا۔ اوہناں دے بیٹے شیخ جمال الدین سلیمان نوں رب نے اک اچھا پتر عطا کیجا جیہد اناں فرید الدین مسعود رکھیا گیا پر اوہ گنج شکر دے لقب توں زیادہ جانا بچھانیا گیا۔ آپ دی تاریخ پیدائش 1188ء اے۔ شجرہ نسب حضرت عمر فاروق نال ملدا اے۔ نانکیاں ولوں آپ دا تعلق حضرت علی نال ملدا اے۔ فرید اچھے چھوٹے ای سن جدوں والد صاحب نوں رب ولوں بلاوا آ گیا۔ پرورش دی ذمہ داری والدہ صاحبہ آئے آپی تے اوہناں نے تعلیم تربیت ولوں کوئی کسر نہ چھڈی۔ اوہ اک متقی تے پرہیزگار خاتون سن۔ ایہہ اوہناں دی خاص توجہ دا نتیجہ سی کہ فرید بالکل بال عمر

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

ربی کلام اے تے فیراہیدے وچ اینیاں معمولی چیزاں دیاں مثالاں کیوں دتیاں سکیاں نیں۔ جواب وچ رب تعالیٰ نے فرمایا، عقلمنداں واسطے ایہناں مثالاں وچ بہت سارے سبق لگے ہوئے نیں۔ آپ جوار وے راکھ دی مثال دیندے نیں کہ کیوں اوہ چڑیاں کانواں توں اپنی فصل توں بچان واسطے ہا کال ماروا رہند اے۔ جے اوہ ہشیار نہ رہوے تے جانور ساری فصل چٹ کر جان۔

کوک فریدا کوک جیوں راکھا جوار

جب لگ ٹانڈا نہ رگرے تب لگ کوک پکار

مقصدا یہہوے کہ جد تک تیرے جسم وچ روح موجود اے شیطانی طاقتاں ولوں خبردار رہو۔ رب دا ذکر نہ چھڈو۔ ایہہ نہ ہووے تسی غافل ہو جاؤ تے ایمان دی دولت توں ہتھ دھو بہو۔ آپ دنیا نوں چھڈن دی گل نہیں کردے بلکہ نیک عملاں نال حیاتی نوں سوارن دی گل کردے نیں۔ اپنے احتساب اتے زور دیندے نیں۔

فریدا جے تیں عقل لطیف ہیں کالے لکھ نہ لیکھ

آپنے مگر یوں میں بر بنواں کر دیکھ

☆☆☆

فریدا کالے مینڈے کپڑے کالا مینڈا ویس

مگناہیں بھریا میں پھراں لوک کہن درویش

اوہناں وقتاں وچ بعضے امیر وزیر تے بادشاہ لوک بڑے ظالم تے اکھڑ ہوندے سن۔ اوہناں دے ذرا بنے اشارے اُتے ظلم دا ہزار گرم ہو جاندا سی۔ آپ اوہناں نوں طمع حرص تے حسد بغض دی تھاں قناعت صبر تقویٰ تے توکل اختیار کرن دی تلقین کردے نیں۔ آپ دے سمجھان دا لہجہ بڑا نرم تے کوئل اے۔ کدھرے دی تختی نہیں۔

فریدا روٹی میری کٹھ دی لادن میری بھکھ

جینہاں کھاہی چو پڑی گھنے سہن گے دکھ

☆☆☆

فریدا رکھی سکھی کھائے کے ٹھنڈا پانی پی

دیکھ پرانی چو پڑی ناں ترساویں جی

آپ دے کلام وچ جیہڑی چیز سب توں زیادہ ولاں اتے اثر کردی اے اوہ آپ دا عجزانہ لہجہ اے۔ آپ نے اپنی لوکاں نوں عاجزی تے انکسار اختیار کرن دی راہ دکھائی۔ کیوں جے ایہہ دے نال ای معاشرے وچ محبت تے پیار دی خشبو پیدا ہو سکدی اے۔ ہمدردی ایثار تے وفا دے چراغ جل سکدے نیں۔ ایہہ دے نال ای بندہ اگلی دنیا دی تیاری دی فکر کردا اے۔

فریدا خاک نہ نندیے خاواں جیڈ نہ کوئے

جیوندیاں پیراں تلے مویاں اُپر ہوئے

☆☆☆

فریدا ایسا ہو رہو جیسا ککھ مسیت

پیراں پٹھ لٹاڑیے اوہ کدی نہ چھوڑے پریت

بھانوں اوس ویلے دا بندہ سی تے بھانویں اکیسویں صدی دا بندہ اے سب دکھاں دی وہائی دیندے نیں۔ اپنے دکھاں دا ای ذکر کردے رہندے نیں۔ بڑیاں مصیبتاں کٹ دے نیں پرؤکھ پچھا نہیں چھڈوے۔ بابا صاحب نے فرمایا کہ میں دی دکھاں ہتھوں پریشان ساں پر جس ویلے معرفت دیاں منزلاں طے کردا بلندیاں اتے پہنچیا تے ایہہ دیکھ کے حیران رہ گیا کہ ساری انسانیت دکھاں وچ ڈبی پئی اے۔ ایس لئی انسان نوں دکھاں توں گھبرا نا نہیں چاہی دا۔

میں جانیا دکھ مجھ کوں دکھ سبھائے جگ

اُچے چڑھ کے دیکھیا تاں گھر گھر ایہا اگ

ایہہ علاج آپ نے اکو دسیا اوہی قناعت۔ رب جو دے دیوے اوہدے اُتے صبر کرو۔ اوہدی ذات اُتے توکل رکھو۔ محنت ضرور کرد پر

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

جو لہجہ جائے اوہدے اتے رب دا شکر کرتے دو جیاں دیاں دولتاں تے محل ماڑیاں اُتے نظر پاکے دکھی نہ ہن۔ دنیا مال زیادہ جیت نہ لاؤ۔ دنیا تے ڈھلدا پر چھانو اے۔ اک تھال آپ فرماندے نیں دنیا دی مثال تے انج اے جیویں کچے بھانڈے وچ پانی بھر دیو تے اوہ کدوں تک اپنا وجود قائم رکھ سکے گا۔ یاں دریادے کنڈے اُتے کھلوتا ہوا درخت اک دیہاڑے ضرور زمین اتے آڈگے گا:

کدھی اُتے زکھرا کچرک بنھے دھیر
فریدا کچے بھانڈے رکھے کچرک تائیں نیر
ڈکھال تے مصیحاں دا بہترین علاج آپ دے نزدیک رب دی یاد اے۔ ایہدے وچ سارے انسانی روگاں دا اپا پایا جاند اے۔ آپ بار بار آپنے آپ نوں ملامت کردے نیں کہ اپنی زندگی نگھ گئی اے پر توں اے دی خبر دار نہیں ہويا۔

دیکھ فریدا جو تھیا داڑھی ہوئی بُھور
آگما نیڑے آیا پچھا رہیا دُور

☆☆☆
فریدا بے نمازا کتیا ایہہ ناں بھلی ریت
کدی چل ناں آویں پنچے وقت مسیت

☆☆☆
اٹھ فریدا وضو ساز صبح نماز گزار
جو بر سائیں ناں نویں سو سرکپ اتار

علامہ اقبالؒ پنجابی صوفی شاعراں دے کلام توں بہت متاثر نیں۔ آپ حضرت بابا فرید دا ایہہ شعر اکثر پڑھدے رہندے سن۔

اٹھ فریدا جاگ سویرے جھاڑو دے مسیت
توں سُٹا رب جاگدا تیری ڈاھڈے نال پریت

حضرت بابا فرید دا سارا کلام اعلیٰ انسانی اخلاق دی دس پاندا اے۔ اوہدے وچ دلاں وچ اتر جان دی تاثیر وافر پائی جاندی اے۔ آپ نے بڑی دردمندی تے خلوص نال انسانیت نوں حیاتی گزارن دا اک بڑا ای محنتد رستہ دیا اے۔ آپ دا کلام موجودہ دور وچ وی روشنی دا مینار اے۔

زنائیاں دی تعلیم

مشہور مثال اے ہنسی عورت تے مرد انسانی زندگی دی گدی دے دوپیسے نیں۔ جدوں تک دووے صحیح کم نہ کرن گے، گڈی کے منزل اتے نہیں اپڑ سکدی۔ دونوں دیاں سوچاں، ارادیاں تے ردیاں دے درمیان ہم آہنگی تے یکنائیں ہووے گی، کوئی معاشرہ وی ترقی دے خواب نہیں دیکھ سکدا۔ ایہدے لئی تعلیم بڑی ضروری اے۔ اوہدے نال بہتر انداز نال سوچن تے عمدہ طریقے نال عمل کرن دا سلیقہ پیدا ہوندا اے۔ اک دو جے دا ہتھ وٹا کے اگے دھن دا حوصلہ پیدا ہوندا اے۔ ایس طریقے نال زندگی ہووے زیادہ خوبصورت ہو جاندی اے۔ آؤن والا ویلا ہووے زیادہ روشن تے تانجاک ہو سکدا اے۔

اسلام دا حکم: اسلام کول حیاتی گزارن لئی بہترین اصول موجود نیں۔ اوہناں اتے عمل کر دیاں بندے دی آپنی وی تے آل دوالے دی زندگی پر امن تے شاندار ہو جاندی اے عورت تے مرد نوں اک دو جے نال بہترین تعلق اُسا رن لئی وی تعلیم دی لوڑ ہوندی اے۔ رسول پاک ﷺ نے عورت تے مرد دونوں لئی تعلیم حاصل کرنا کو جیہا لازمی قرار دتا اے۔ اس بندے نوں بہترین مسلمان آکھیا جیہدا آپ وی تعلیم حاصل کرے تے دو جیاں نوں وی سکھائے۔ ام المؤمنین حضرت عائشہ صدیقہؓ دی مثال اے کہ سب توں پہلاں آپ نے خود تعلیم حاصل کیتی۔ ایس دے بعد ساری حیاتی امت دیاں مرداں تے عورتاں نوں علم دی دولت نال فیض یاب فرماندیاں رہیاں۔ گوہ کیتا جائے تے پتہ لگے گا کہ انسانی تعلیم تے تربیت دی پہلی درسگاہ ماں دی جھولی ہوندی اے۔ بندہ جو کچھ اوتھوں سکھدا اے اوہدے اثرات اوہدی شخصیت اُتے بڑھائے تیکر قائم رہندے نیں۔ دانشور آکھدے نیں جدوں اک مرد تعلیم حاصل کردا اے تے اوہ اک مرد دی تعلیم ای ہوندی اے پر جدوں اک زناتی تعلیم حاصل کردی اے تے ایہہ پورے اک خاندان دی تعلیم ہوندی اے۔ تعلیم یافتہ تے سلیقہ شعار عورتاں ای اپنے بالوں نوں لائق تے باتمیز شہری بناسکدیاں نیں۔ اوہ ای بالوں

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

نوں محبت، دیانتداری، حیا، ایثار تے اپنے وطن نال پیار دا بہترین درس دے سکدیاں نیں۔ شہنشاہ فرانس نیولین بوناپارٹ دا ایہ قول تے اج ساری دنیا جاندی اے ”تسی مینوں اچھیاں مانواں دیویشن شہانوں بہترین قوم دیواں گا۔“

تاریخ دیاں شہادتیاں: عورت لئی تعلیم جسکی ضروری اے ایہدیاں شہادتیاں ساہنوں تلخ وچوں دی ڈھیر ملدیاں نیں۔ ملکہ نور جہاں، رضیہ سلطانہ تے چاند بی بی دے کارنامیاں نال ساڈی تاریخ دے صفحے جگمگا رہے نیں۔ دور کیوں جائے پچھلی صدی وچ ای جدوں خلافت دی تحریک اٹھی سی تے سارے ہندوستان وچ علی برادران دی والدہ بی اماں داناں گونج لگ پیا سی۔ اوہناں دے بہادر، جانناز تے لائق بیٹیاں نے ملت اسلامیہ ہند دے دلاں وچ آزادی لئی تڑپ پیدا کیتی۔ بلکہ خودی اوہ پورے ملک دے کونے کونے وچ گھیاں تے لوکاں نوں خلافت بچان لئی متحد تے منظم کردتا۔ قائد اعظم جس ویلے ہندوستان دے طول و عرض وچ پہنچ پہنچ کے پاکستان بنان دا پیغام دے رہے سن اوس ویلے اوہناں دی ہمت بندھان والی شخصیت محترمہ فاطمہ جناح سن۔ اوہ قائد اعظم دی ہمشیرہ سن۔ عالمی پدھر اُتے ہیلن کیلر داناں بڑا مشہور اے اوہ اچے بچی کی جدوں اوہدی بینائی چلی گئی سی۔ اوہنے اکھاں دی روشنی توں محروم ہو کے دی تعلیم حاصل کرنا ترک نہ کیتا۔ سگوں اوس نے آپ دی تعلیم حاصل کیتی تے بعد وچ تمام تائینا لوکاں دی تعلیم تے تربیت لئی باقاعدہ مشنری انداز نال کم کیتا۔ ہیلن کیلر جس جس ملک وچ جاندی سی لوک احترام نال اوہدے سامنے اکھاں دجھاندے سن۔

گھردی زندگی دی خوشگواہی: مرد دے کم کاج زیادہ تر گھروں باہر دے ہوندے نیں۔ گھر وچ ضروری ہوندا اے کہ عورت داخلی معاملیاں نوں پوری سیانف تے ہمت نال سنیاں لوے۔ ایہہ چیز صرف تعلیم نال ای لھ سکدی اے۔ جس مرد نوں یقین تے اعتماد ہووے کہ اوہدی رفیق حیات اوہدی عدم موجودگی وچ گھریلو ذمے داریاں احسن طریقے نال نبھارے اے۔ ظاہر اے اوہ بندہ پوری یکسوئی نال روزگار دے معاملیاں نوں نمبر سکے گا۔ اک پڑھی لکھی عورت ان پڑھ عورت نالوں کدھرے بہتر انداز نال اپنے خاندانی خدمت کر سکدی اے۔ اوہدے حقوق دا خیال رکھ سکدی اے۔ زندگی دی اونچ نیچ وچ ساتھ دے سکے گی۔

سماجی تعلقات دا شعور: ساڈا معاشرہ اچے دی جہالت دے انہریاں وچ بھٹک رہیا اے۔ ایہہ گل اسیں عام زندگی وچ مشاہدہ کرنے آں پئی جس گھر وچ جاہل عورت ہندی اے اوہ تھے ہر ویلے لڑائی جھگڑے ہوندے نیں۔ تعلیم یافتہ مرد کجھ چاہندا اے عورت کجھ کردی پھر دی اے۔ انگاں ساکاں تے عزیزاں دوستاں نال جاہل عورت تعلقات دی بہتر طور تے نہیں بنا کے رکھ سکدی۔ مرد کلاتے زندگی دے سارے معاملے نہیں نبھاسکدا۔ اوہنوں قدم قدم اتے عورت دے تعاون دی لوڑ پیندی اے۔ جے اوہ پیر پیرا تے اکھڑنا کھائے تے مرد معاشرتی تعلقات توازن نال نہیں نبھاسکدا۔

توہم پرستی دا خاتمہ: اج اسیں اکویں صدی وچ داخل ہو گئے آں پر ساڈے معاشرے وچ اچے دی جادو ٹونے دا عام رواج اے۔ خاص طور تے عورتاں ایہناں چیزاں نوں بہت زیادہ من دیاں نیں۔ اوہ خاندان دی محنت نال کمائی ہوئی دولت نوں منھاں سکھان وچ جادو ٹونے کرن والیاں دی نذر کر دیندیاں نیں۔ جاہل عورتاں گل گل اتے شگون لیندیاں نیں۔ حالانکہ وقت دا تقاضا ایہہ دے کہ ساڈا معاشرہ ہن ایہناں چیزاں توں اکاکی جان جھڈالوے۔ ایس لئی وی عورتاں نوں تعلیم یافتہ بنان دی لوڑ اے۔ تعلیم نال ای توہم پرستی دے انہیرے دور ہو سکدے نیں۔

اجتماعی ترقی دا تقاضا: اسیں صنعتی تے تجارتی دور وچ رہے آں۔ زندگی دی گڈی چنگی بھلی رفتار نال دوڑ دی جا رہی اے۔ بدلے ماحول وچ ساہنے لئی ضروری اے جے اسیں اپنے آپ نوں وی بدل لیے۔ عورتاں جے گھراں دیاں چار دیواریاں وچ ای سمٹ کے بیٹھیاں رہیں تے اسیں ترقی نہیں کر سکدے۔ عورتاں اپنے بہت سارے مسئلے صرف عورتاں اگے ای کھل کے بیان کر سکدیاں نیں۔ جے عورتاں تعلیم حاصل کر کے اگے نہ آؤن تے اوہ مسئلے ہو کر خرابیاں پیدا کرن گے۔ مثلاً عورتاں نوں چاہی دا اے کہ اوہ طبی تعلیم دی زیادہ توں زیادہ حاصل کرن۔ ڈاکٹر عورتاں ساڈے بہت سارے نسوانی امراض دا علاج بہت اچھی طرح کر سکدیاں نیں۔ کڑیاں دے سکولاں تے کالیاں وچ نیچے عورتاں ای بہتر طریقے نال تعلیم دے سکدیاں نیں۔ وکالت وچ اچے ساڈیاں عورتاں بہت پچھے نیں۔ اوہ ایس پیشے نوں صرف مرداں لئی مخصوص سمجھدیاں نیں حالانکہ نکاح طلاق دے جھگڑے تے ہو کر خاندانی تنازعے جیسی سیانف نال وکیل عورت نیڑ سکدی اے مرد وکیل نہیں کر سکدا۔

نسوانی تعلیم دی مخالفت: بعض لوک اچے دی عورتاں دی تعلیم دی مخالفت کردے نیں۔ اوہ کہندے نیں عورت نوں صرف چار دیواری دے اندر دے مسئلایاں نوں نمبرن واسطے تخلیق کیتا گیا اے۔ عورتاں گھر رہیں گئیاں تے اولاد دی پرورش چنگی طرح کر سکن گئیاں۔ مرد تھکا ہویا گھر آوے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

گاتے اوہنوں آرام سکون دے سکے گئیں۔ جے اوہ وی اجتماعی ذمے داریاں چک لین گئیں تے گھر نوں کون سنبھالے گا۔ نالے اوہ لوک ایہہ وی دلیل دیندے نیں کہ پڑھیاں لکھیاں عورتاں ہر گل اتے بحث کردیاں نیں۔ مرداں نال مقابلے کردیاں نیں۔ حالانکہ اوہ سمجھ بوجھ ولوں گھٹ ہوندیاں نیں۔ اللہ تعالیٰ نے عورت نوں مردانوں زیادہ نازک تے لطیف بنایا اے اوہدے کولوں اوہ ای کم لے جان جیہڑے اوہ احسن طریقے نال کرسکدی اے۔ ایہہ گلاں وی اپنی تھاں کچھ نہ کچھ اپنے اندر حقیقت ضرور رکھدیاں نیں پر ایہناں دا مطلب ایہہ نہیں کہ عورتاں تعلیم حاصل کرن دی تھاں جہالت تے توہم پرستی دے انہریاں وچ بھٹکدیاں رہیں۔ اوہناں نوں تعلیم دے زیور نال آراستہ کرنا ہر ماں باپ دی بہت وڈی ذمے داری اے۔ ایہہ تے تعلیمی نظام سامنوں انج دا اپنا ناچا ہی دا اے کہ اوہ عورت نوں عورت دے دائرے دے اندر رکھے۔ اوہنوں اوہدے حقوق دے نال نال فرائض دا شعور وی دیوے۔ ماں باپ وی انج دی تعلیم تے تربیت دین جیہدے نال اوہ اک وفا شعار بیوی، ذمہ دار والدہ تے پیار محبت رکھن والی بہو بن جائے۔

ملک دی گل ایہہ دے کہ جس دور وچوں ایسے گزر رہے آں اوہد اقصا ایہہ ای اے کہ ایس عورتاں دی تعلیم دا زیادہ توں زیادہ آہر کرے تاں جے اوہ وی مرداں دے نال نال قومی ترقی وچ اپنا کردار ادا کرسکے تے ملک دا ناں ساری دنیا وچ روشن کرن۔ ساڈا معاشرہ محبت، پیار، اخلاق، نیکی، ہمدردی، ایثار، وفا دے معاملے وچ یقیناً اک مثالی معاشرہ بن سکدا اے جے ساڈیاں عورتاں تعلیم یافتہ ہو جان تے اپنے فرائض نوں احسن طریقے نال سمجھنا شروع کردیں۔

نویں پنجابی نظم

اوب دی تخلیق، تنقید تے تحقیق دا عمل انسانی حیاتی و انگن مسلسل تبدیل ہوند ا رہندا اے۔ ہر دور وچ انساناں دیاں اپنیاں ای کچھ لوڑاں تھوڑاں ہوندیاں نیں۔ اوہناں دی وجہ توں ای اوہناں دی خاص جذباتی تے تعلقاتی صورت حال بدلتی اے۔ اظہار دے انداز وی نویں توں نویں بن دے رہندے نیں۔ اک لمے دور تک پنجابی شاعری وچ کچھ صفات دار وادج رہیا۔ مثلاً مثنوی، دوہڑا، سی حرفی، کافی، وار وغیرہ۔ ایہناں وچوں ہر اک دی خاص ہیئت سی وزن بحر قافیہ تے ردیف دیاں پابندیاں سن۔ ویہویں صدی واسورج چڑھیا تے اظہار دے پرانے چھیاں ولوں بے اطمینانی جہی ہون لگ پئی۔ انج لگا جیویں شاعر جو آکھنا چاہندا اے قافیہ ردیف دیاں پابندیاں رکاوٹ بن جاندیاں۔ ایہہ شاعر وی پرانے شاعراں ورگاہیں سی۔ اوہ لفاظی دا خاص خیال رکھدے سن۔ بہن زندگی دے نویں جذباتی تقاضاں نے بندے نوں پرانے بندھناں نوں چھڈ دین دا رجحان دتا۔ انگریزی شاعری وچ آزاد شاعری دے تجربے ہو رہے سن۔ ساڈے اوہ شاعر جنہاں نوں انگریزی اوب دے نویں رجحاناں دا علم سی اوہناں آزاد نظم دا رخ کر لیا پہلاں اردو شاعر ایس پاسے آئے اوہناں وچوں کچھ نوں اردو وچ ابلاغ دا مسئلہ درپیش ہویا تے اوہناں اپنی ماں بولی نوں ذریعہ اظہار بنالیا۔ ایس حوالے نال پروفیسر شریف کنجاہی ہوراں دا ناں نمایاں اے۔ اوہناں نوں نویں رنگ دی نظم دا موہڈی آکھیا جاندا اے۔ اوہناں دا تعلق ترقی پسند تحریک نال سی۔ ایس تحریک دا زیادہ جھکاؤ غزل دے مقابلے تے نظم دل سی۔

شریف کنجاہی ہوراں کول حقیقت پسندی داندو یہی سی۔ اوہناں نے بڑی کھلی اکھ نال حیاتی نوں کئی طرح دے بندھناں وچ جکڑیاں دیکھیا۔ اوس ویلے ساری دنیا دوجی وڈی جنگ شروع ہو جان دی تشویش وچ ڈبی ہوئی سی۔ دل ہول پے کھاندے سن۔ شریف صاحب کہہ رہے سن:

دل آکھے ایہہ نسریاں کنکاں

پکیاں ہونیاں فصلاں

تنو یاں جہاں کولوں

منکن روپ ادھارے

مڑساؤنی دیاں کنکاں

سروں سروں دے اچے ٹانڈے

چک چک کے سرواں نوں شرمندے

آسے پاسے لگیاں ہونیاں گٹھ گٹھ نالوں لیاں چھلیاں

ڈھاکے لاکے بال ایانے نوں جیوں میاراں کھلیاں

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

کیا یہناں تے اسماناں توں وسن گے انگیارے
مولا خیر گزارنے (مولا خیر گزارے)
۱۹۴۷ء وچ مکی ونڈ دا اچھا دردناک واقعہ پیش آیا جس نے برصغیر دیاں سب زباناں دے ادباں اُتے گہرے اثرات پائے۔ قتل عام دی خونی انہیری چلی۔ لکھاں ہندیاں نوں اپنے ہمدے وسدے گھر چھڈ کے ایک توں دو بے مک جانا پیا۔ لکھاں لوک چھوٹیاں تے کھاڑیاں دی نذر ہو گئے۔ کروڑاں تے ارباں دیاں جائیداداں اکاں وچ سڑ کے سواہ ہو گیاں۔ ایس ایسے اتے کلاسیکی رنگ دا شعری اظہار امرتا پریتم کول ملدا اے: ”آج آکھاں وارث شاہ نوں کتوں قبراں وچوں بول“۔ احمد راہی نے آپنیاں نظماں وچ اوہناں سوانیاں دیاں کرناک چیکاں نوں موضوع بنایا جہاں دیاں عزتاں تے شرماں قوم پرستی دے جنون وچ برباد ہو گیاں۔

اگے کچھے سجے کچھے

یاں کیدو، یاں کھیڑے

جہاں نے لکھاں ہیراں لٹیاں

لکھاں راہیے ساڑے

کہنوں سنداں ہاڑے (ترجمن۔ احمد راہی)

شریف کجاہی دا احتجاج بھریا لہجہ انج سامنے آیا:

سوچنا واں دنیا نوں کیسی دگ معنی اے

اکو جی ہر پاسے اک دگ معنی اے

کلیاں نوں پھوک کے تے وسدے اجاڑنا

مذہباں دی اک وچ مذہباں نوں ساڑنا

آزادی توں پہلاں لوکاں نے اسن آزادی اخوت مسادات تے انصاف دے جیہڑے خواب دیکھے سن اوہ آزادی ملن دے بعد چکنا چور ہون لگ پئے۔ بقول ریاض احمد شاد: ”سیاسی سٹیج اُتے روپ بدل بدل کے آؤن والے چریاں دا کھوکھلا پن ایس دور دیاں بہت ساریاں نظماں وچوں جھاتیاں ماردا اے“:

اس کھوپے نے را کھے کھے

فر دی کوئی بھیت نہ لھے

ادھا مال تے ادھا لوٹے

رنگ بدل کے آؤن اگے

کھوہ پیاو گے

(کھوہ پیاو گے۔ باقی صدیقی)

جاگیرداراں دا داہکاں اتے ظلم دا سلسلہ جاری رہیا۔ اوہ کھیتاں وچ محنت کر کے تھک جاندے پر فصل جاگیردار دی کوٹھی وچ بیج جاندی۔ ہولی ہولی محنت کش شہراں دا رخ کرن لگ پئے۔ اوہناں دی نوں نسل دلاہ شاہی دے خلاف آواز چکن لگ پئی۔ اقبال صلاح الدین ہوریاں دی نظم ”نہی“ وچ اک ایسویہا مکالمہ پیش کیتا گیا اے۔ اک منڈے دا اپنے پیو اگے سوال اے کہ کیا ایس اٹھے ائی محنت کردے تے لاتے سکدے رہو اگے۔ پیو لے جو جواب دتا اوہ دے وچ صدیاں توں غلامی دے جبر سن والی نسل دی سوچ مکی ہوئی اے:

پشتاں بڑھی / اسساں گھپ بھاہا / ہر گھک راٹھ دی داری پھتی /

دینہاں راٹھیں اوگھت ہوگی / موٹھوں اچھوٹہ گیتی / اڑتیاں اٹھانہ دے

موٹھوں اٹھیاں / دوہیا گھٹیا / جدوں اٹھیاں گھٹیا / مڑ دی پھٹا

گھانڈے رہساں / اراٹھیاں اگے سر نہ چھساں =

شہراں وچ صنعتاں لگن نال پنڈاں دلوں شہراں ول ہجرت دا عمل تیز ہو گیا۔ اوتھے جاگیردار دا ظلم سی اوتھے سرمایہ داراں دیاں اجارہ داریاں سن۔ سرمایہ دار مختلف بھانپاں نال محنت کشاں وحق دین توں انکاری سی۔ غریب آؤی اٹھ لینا وی اوگھا ہو گیا۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

غریب آدی
لوکاں دے چوڑے ہوئے چھلڑ
پونجھ پانجھ کے کھاوے
اودھا
سرنیواں ہو جاوے
(ہتھ نول ہتھ نہیں وسدا نادرا جاجوی)
نظمیں وچ احتجاجی رویہ ودھدا گیا۔ احمد ظفر نے جن بھوکیں نول انھے دی مگری ترادتا۔ ”دیکھے سارا جگ“ وچ اوہنے آکھیا:

اچیاں مھلاں
اچیاں ماڑیاں
سداوساکی آگ
غیر دی اچے ہو ہو بہندے
چورا کچے ٹھگ
بیراں دے وچ پھل بدھولن
دیکھے سارا جگ

استحصالی رویاں توں تنگ آئے ہوئے بندیاں دا دھرتی نالوں پیار دا رشتہ نکلن لگ پیندا اے۔ اوہ اجنبیت دے احساس (ALIENATION) دا شکار ہو جاندا اے میں! اپنی پچھان بھلن لگ پیندا اے میں۔ تہذیبی بدھرتی سخت انتشار آجاندا اے حیاتی معنیاں توں وانجی ہوئی جا پدی اے شہزاد قیصر نے ایس لیے اتے انج درد بھریا اظہار کیتا:-

ایس، میری رات وچ
کون کسے نول لہے
ساڈا اپنا آپ گواچا
ساہنوں اپنا آپ نہ لہے

(وچھوڑا)

نہ صنعتی نظام اپنی تھاں ماڑا ہوندا اے تے نہ تجارتی سرگرمیاں قابل اعتراض ہوندیاں نیں۔ افسوس دی گل تے ایہہ سی کہ جہاں لوکاں نوں ملکی ترقی لئی اقتصادی سولتاں ملیاں اوہناں نے اک تے محنت کش طبقے دی محنت دی قدر نہ کیتی۔ دوجے بنے ایکسا نزد دے محکمے نوں کرپٹ کر دتا تے تریبجے پاسے عیش عشرت دارمن کن اختیار کر لیا۔ نتیجہ ایہہ ہویا کہ غریباں ماہتراں لئی آگے ودھن دے سوتے گھٹ ہوندے گئے فرد دے دل دماغ اتے انجانبے خوفانے قبضہ کر لیا۔ اوہ دیکھیاں تے ان دیکھیاں سماج دشمن قوتاں کولوں سہم گیا۔ اوہ دیاں تخلیقی صلاحیتاں اندرای اندر گھٹن لگ پیاں۔ چنانچہ اوہ دی غیر محنت مند طرز عمل اختیار کرن تے مجبور ہو گیا۔ جیوں جیوں ڈر خوف دے سارے زیادہ ہوئے اوہناں ای اوہ مایوس تے افسردہ ہوندا گیا۔ اوہ اکلا پے دا شکار ہو گیا۔ مدم تحفظ دا احساس دی ودھن لگ پیا۔ پتہ نہیں کس دے کون لٹ کھسٹ کے لے جائے ہر بندہ طرح طرح دیاں تشویشاں دا شکار ہون لگ پیا۔ اعتماد دے رشتے کمزور پین لگ پئے۔ مارل مہدائیتیں نے اپنی نظم ”جنگل تے رکھ“ وچ ایس اندوہناک صورتحال نوں بڑے امی پڑھول انداز نال پیش کیتا اے۔

میں جنگل وچ کھم کلا
میرے چار چوہیرے رکھ
رکھاں نال کیہ رکھڑے پھولاں
ایہناں نول کیہ میری سار
دھرتی اتے شیر تے چیتے
لغراں اتے بھنیر سپ
پٹھان چیرے جاند اسہنسا

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

اُپر ڈنگے جان دا ڈر
میرے ہتھ وچ تیر نہ نیزہ
کول میرے تلواریں ڈھال
میرے نال کیہ بیتی والی
رکھاں نوں دسنا بیکار

منیر نیازی نے ایسے استحال زدہ معاشرے نوں آسب زدہ معاشرہ قرار دتا اے۔ اوہنے ان دیکھیاں انسان دشمن طاقتاں نوں ڈیاں
تے چڑیاں قرار دتا اے جیہڑیاں سائے نہیں آؤندیاں بلکہ اکھاں توں اوہلے رہ کے ہر ویلے ڈرانداں رہندیاں نیں۔

گھر دیاں کندھاں اتے دن چھاں لال پھوار دیاں
ادھی راتیں بوجے کھڑکن ڈیاں چیرکاں مار دیاں
سپ دی شوکر گونجے جیوں گلاں سمجھے پیار دیاں
ایدھر اودھر لک لک مسن شکلاں شہروں پار دیاں
روحان دانگوں کولوں لنگھیں مہکاں باسی ہار دیاں
قبرستان دے رستے دسں کوکاں پہریدار دیاں

افضل احسن رندھاوا، افضل پرویز، انیس ناگی، عارف عبدالتین، شفیع عقل، الطاف قریشی، نجم حسین سید، سلیم الرحمن، سلیم کاشتر، افضل پرویز،
راشد حسن رانا، قیوم نظر، ظفر اقبال، ڈاکٹر لیلیٰ باری، عبدالمجید بھٹٹی، بشیر منڈر، شفیق قریشی، حسن اعرافی، منو بھائی تے ہور بہت سارے شاعران نے
ڈرتے خوفناک بھرپور معاشرتی زندگی نوں مختلف علامتاں تے استعاریاں دے ذریعے اُجاگر کیا اے۔ 1965ء وچ سلیم الرحمن دیاں نظماں دی
کتاب ”آؤن والے“ دی خوف تے وہم دی فضا نوں اکھڑویں روپ وچ پیش کردی اے۔ منیر نے پرچھانویں ویرانیاں اُجاڑ ویتیاں تے ساں
ساں کردا ماحول قدم قدم تے احساس نوں بلونا دے کے ان سوچے تے ان ڈنگے خوف نال دوچار کر دیندا اے۔

مینوں شام آوازاں دے اوس جنگل وچ بلاندى اے
روشنیاں توں اوہلے ہوکے جنہوں اک راہ جاندی اے
تیز ہوا وچ سکیاں پتراں اندر بھانپڑ مجھ دے نیں
چار چوہیر درختاں دے لے پرچھاویں مجھ دے نیں
سڑ دیاں ہڈیاں دی بو ستھ کے کیوں میرا دل ندا اے
اُچاں اُچاں اُچیاں چیکاں اُتے سارا جنگل ہندا اے
اج اس اک توں کیوں کوئی اپنا آپ بچا دے گا
ڈر دے نال ڈراون والا جنگل دی ہل جاوے گا (سفر)

جدید نظم وچ بے سست سفر دا احساس شدید طور تے رچا ہوا مملد اے۔ اک اظہاری رویہ ایہہ بن گیا کہ خیال اک دو مصرعیاں وچ ای
مکمل کردتا جاندا اے۔ اک مصرعی نظم دی وجود وچ آگئی۔

ویلے نالوں اگے دھن دی سزا بندہ کھارہ جاند اے (منیر نیازی)

بے گانگی تے خوف دیاں ایہناں کھیچاں نال سارا وطن دوچار سی کہ ستمبر 1985ء وچ اچانک بھارت نے اک وڈا فوجی ہلہ بول دتا۔
سارا ملک اک دم خطریاں وچ گھر گیا۔ بقاء و فکر پے گیا۔ ایسے دوران ای پاکستان دا نظریاتی حوالہ دی اکھڑ آیا ورنہ تخلیق سچ اتے پاکستان
دیاں نظریاتی بنیاداں نوں بالکل کنڈھ پچھے سٹ دتا گیا سی۔ پاکستانی ادیبیاں تے شاعران نے ایسے جنگ وچ اپنے قلم نوں تلواریں بنا لیا۔ طبقاتی فرقاں
نوں ہملا کے سائے تخلیق کار وطن دے دفاع لئی اٹھ کھڑے۔ ڈاکٹر فقیر محمد فقیر دیاں نظماں دا مجموعہ ”ستاراں دن“ تے اولی دفاعی کمیٹی دلوں ترتیب دتا
گیا مجموعہ ”گھاں خون خیر دیاں“ اوس تاریخی گھڑی دیاں یادگار لکھتاں نیں۔ عبدالمجید بھٹٹی، صوفی تبسم، رؤف شیخ، سلیم کاشتر، سلطان محمود، شفیع استاد
دامن، حکیم ناصر، فقیر محمد فقیر، شمیم چودھری، ڈاکٹر رشید انور، عاصی واصفی، سعید جعفری، اشرف کلفہ، سید نجم نعمانی، منظور دزیر، بادی طالب چشتی تے فضل

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

الہی بہار دیاں نظماں نے اہل وطن دے دلاں وچ وطن نال پیار دا جذبہ جگایا۔ کہینے دشمن دے رویے اتے تنقید کیتی تے اپنے شیر دل فوجی جواناں نوں بلا شیری دئی۔

سلیم کا شریعہ جرمز پر بھٹی (نشان حیدر) دی ماں نوں انج مخاطب ہوئے:

سن تی کرماں والیئے مائے

جان تے کھڈ کے پچوے تیرے

دیس دا ناں لوں روشن کیا

تیرا ایہہ پتہ من نہیں سکدا (عزیز بھٹی شہید دی ماں دے نال)

ایہو	کچھ	اے	بھارت	ظالم	کیتا	اے	ساڈے	نال
چوری	چوری	گھر	ساڈے	وچ	آڈیا	چنڈال		
بھانویں	ہتھیں	پیریں	نٹھا	ہو	بے	حال	خوار	
رہنا	تھانوں	تھائیں	سارے	دشمن	ہر ویلے	ہشیار		
دشمن	جے	مکار	اے	لوکو	دشمن	جے	مکار	

(فقیر محمد فقیر)

ایس جنگ دا خاتمہ اگرچہ عوام دی مرضی دے مطابق نہیں سی ہویا۔ لیکن اوہدا اثر ادب اتے ایہہ پیا کہ ادب وچ پاکستان دیاں نظریاتی بنیاداں اکھڑ آئیاں۔ انیسویں صدی کے مفاد پرست استحصالی طبقات دے عوام دشمن حربے ختم نہ ہوئے۔ اوہناں دیاں سازشاں دی وجہ نال 1971ء وچ پاکستان دو ٹوٹے ہو گیا۔ ایس جنگ دے دوران دی پنجابی شاعراں نے بڑے جوش و خروش نال حصہ پایا۔ ایس دے بعد اک سال قائد اعظم تے دو جے سال علامہ اقبال دیاں صد سالہ تقریبات منعقد ہوئیاں۔ اوہناں دے حوالے نال دی پنجابی شاعراں نے بڑیاں اثر انگیز تے فکر انگیز نظماں لکھیاں۔ اوہناں وچ اک تے پاکستان دا نظریاتی حوالہ ہو راجا گر ہو گیا۔ دوجے شاعراں دا اپنی دھرتی نال رشتہ ہو ریکا ہو گیا۔ 1971ء دے بعد سرکاری سطح توں علاقائی ادباں دی حوصلہ افزائی شروع ہو گئی۔ پنجابی شاعراں نے پنجابی زبان تے ادب دی بے قدری اُتے دکھ بھریاں نظماں آکھیاں۔ حکیم ناصر نے ”اپنی بولی اپنا اصلا“ تے یعقوب انور نے ”رانی دیس پنجاب دی“ دے سرنائوئیں پٹھ لیاں نظماں لکھیاں۔

بول ڈرا کوئی بول

بولے

بول ڈرا کوئی بول

زود پترے دی ڈول سہانی

توں سندھ پنجابی رانی

دیس پنجاب میرے دی ہانی

توں کی ایہہ احوال

بول ڈرا کوئی بول

(فقیر محمد فقیر)

☆☆☆

گلی گلی تے کوہے کوہے جھگیاں تے درباراں وچ

گولس وچ پگھری اندر

دیس دے ڈرے ڈرے اے

شہراں تے گلزاراں وچ

بولی پنجاب دا راج

وگ نہیں سکدا

ٹل نہیں سکدا

(محمد اسلام شاہ)

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

پنجابی نویس نظم وچ ساڈی اج دی حیاتی دے مسئلے بھروس انداز نال موضوع بن رہے نیں۔ ایہدے نال اک تے پنجابی شاعری وچ اظہار خیال دے نویں امکانات پیدا ہو رہے نیں دوجے لوکاں دے سماجی تے سیاسی شعور نوں اک خاص جمالیاتی ذوق نال ودھایا جا رہیا اے۔ پنجابی نویس نظم وچ الٹرا ماڈرن انداز وی آرہیا اے۔ ایہدے نال تجریدیت پیدا ہو رہی اے لیکن ایہہ چیز ساڈی اجتماعی زندگی دیاں بہت ساریاں پیچیدگیاں توں جنم لے رہی اے۔ معاشرے وچ اظہار خیال اُتے اگر پابندیاں نہ لگدیاں رہیاں تے پنجابی نویس نظم ساڈے عصری تقاضاں دی پہلے نالوں بھرپور ترجمان بن جائے گی۔

شاہ حسین لاہوریؒ

شاہ حسین لاہور دے ریہن والے سن۔ نکسالی دروازے دے اندر شیخ عثمان دے گھر حیاتی دیاں اکھاں کھولیاں۔ دادا کلجس رائے فیروز شاہ تغلق دے دور وچ ہندو توں مسلمان ہوئے سن۔ اوہناں دے سکالی درویش چچو بھگت اوہناں نوں شاہ حسین آکھ کے بلاندے، فیڑیے نال نال مشہور ہو گئے۔ مڈھلی تعلیم گھروں ملی۔ قرآن مجید حفظ کرن واسطے محلے دی مسیت وچ بھیجے گئے۔ استاد مولانا ابوبکر سن۔ چند یوٹ دے اک بزرگ بہلول دریائی ایہناں دے مرشد سن اوہ کدے کدے لاہور آؤندے سن۔ اک دیہاڑے اوہناں شاہ حسین کولوں لوٹا پانی دامنکویا۔ اوس ویلے راوی موجودہ شاہی قلعے دے نیڑیوں لنگھد اسی۔ شاہ حسین اوہوں پانی لیائے تے اوہناں نوں وضو کرایا۔ بہلول ہوراں بھولی بھالی صورت تے تابعداراں والے انداز ویکھے تے دعا دی ”الھی! ایس منڈے نوں عارف تے اپنا عاشق بنا“ اثر ایہہ ہویا کہ دس ورہیاں دی عمر وچ ای قرآن پاک حفظ کر لیا۔ فیروز ویاں پڑھاں لگ پئے۔ شیخ بہلول اوہناں نوں داتا گنج بخشؒ دی چوٹ اتے حاضری دین دی تاکید کر کے چند یوٹ پرت گئے چنانچہ شیخ حسین روز اندرات نوں داتا صاحب دے مزار اتے اعتکاف بیٹھ دے۔ عمر دا چھتیاں سال سی جدوں حیاتی اک نواں موڑ مڑ گئی۔

اوہناں دنن وچ شیخ سعد اللہ ناں دے اک فاضل بزرگ لاہور آئے ہوئے سن۔ تفسیر مدارک دادرس دے رہے سن۔ آیت و ما الحیوة الدنیا الالہوا و لعب آئی تے شاہ حسین نے معنیوں دی کھوج کیتی۔ اوہر درس دین والے بزرگ اپنی لور وچ بیان کر دے گئے ایہر مجذوبی حالت طاری ہوندی گئی۔ اچانک دھماکہ جیہا ہویا۔ بقول قاضی جاوید ہوراں دے ”پتھر ہیرا بن گیا“ سچدے گاؤندے باہر آ گئے۔ اک روایت ایہہ وی اے کہ نماز پڑھدیاں سورہ الم نشرح دی پہلی آیت سنی تے کھڑکھڑا کے ہس پئے۔ ہسدے ہسدے مستیوں نکل آئے۔ فیروز ویاں ارخ ای نہیں کیا۔ باقی 27 ورے ملاستی چالیاں وچ لنگھد تے۔ داڑھی ولوں صفا جت ہو گئے۔ لال بانا پایا۔ راگ رنگ دیاں محفلاں وچ بہن لگ پئے۔ دراصل شاہ حسین دی نظر دنیاوی بکھیریاں تے رولیاں توں اگے چلی گئی تے تخلیق کائنات دے اصل مقصد تک پہنچ گئی۔ ربی پیار وچ ایسے سرشار ہو گئے کہ روایتی عباداتی نظام تے شرعی قاعدیاں توں کدھرے اگے لنگھ گئے۔ عام لوک ایہناں قاعدیاں تے ضابطیاں نوں ای اصل مقصود بنا لیندے نیں۔ ایہناں دے پچھے لکے ہوئے اسرار ول گھٹ ای توجہ دیندے نیں۔

شاہ حسین ہوراں سمجھیا جے دنیا کھینڈ تماشائے تے فیر کھینڈ تماشائے سہی۔ صراحی جتھ وچ ہوندی جیہر امرید ہون واسطے آؤندا اوہنوں کہندے۔ پہلاں داڑھی مناتے گھٹ لا۔ شیخ بہلول دریائی ہوراں شاہ حسین دی رندی تے مستی بارے سنیا تے لاہور آئے۔ شیخ نوں اک نظر تکیا تے پچھا نہ پرت گئے۔ بقول شفیع عقیل دے۔ اوہ احساس دی اوس منزل اتے اُڑ چکے سن، جتھے اوہناں نوں خدائی ذات دے سواہر چیز فانی نظر آؤن لگ پئی۔ دنیا جہان دیاں نعمتاں ایہہ پر اسائش اچے اچے محل ایہہ الہز جوانی، ایہہ رنگ روپ، ایہہ دھن دولت اوہناں دے سائے فریب سن۔ ایویں ڈھلدے سائے۔ اک پل ہے نیں دوجے پل غائب۔ کڑی نوں ہسن کھینڈن دی تاکید کر دے نیں تے ایہد مطلب دی حیاتی وی بے ثباتی بارے دنا ہندا اے:

کڑی	جاندے	نی	تیرا	جو بن	کوڑا
پھیرناں	ہوئی	آ	رنگھا		چوڑا
وت	ناں	ہو	سی	اہل	جوانی
ہس	لے	کھینڈ	لے	نال	جانی
مونہ	تے	پوسی	آ	خاک	دھوڑا

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

اک دیہاڑے مجھ کو بی حالت و بیج راوی دے کنڈے اتے کھلوتے سن اک سوہنا تے جیلا باہن منڈا مادھو گھوڑے اتے جاندا دیکھیا تے دیکھدیاں ای مہنڑ ہو گئے۔ مادھو دا چچا کر دے راوی پار (شاہدرے) اوہدے گھر اڑ گئے تے اوہ تھے عشق دی دھونی دھکا بیٹھے۔ مادھو نوں وی ایہناں نال پیار ہو گیا۔ ایہہ پیار فیر ایناں ودھ گیا کہ مادھو لال، لال حسین ہو گیا تے شاہ حسین مادھو لال حسین ہو گئے۔ مادھو دے ماپے ڈاہڈے ناراض ہوئے۔ اک دن پتہ لگا دونوں اکوئیکل وچ نیں۔ ڈانگاں سولے چک کے مارن آئے پراوتھے کپہ پیاسی۔

اک واری مادھو نے دسیا کہ میرے ماپے ہر دو ارشان کرن چاہے نیں، مینوں وی نال لے جانا چاہندے نیں۔ شاہ حسین واسطے جدائی برداشت توں باہریں آکھیا اسیں تینوں آپ درشن کرادیاں گے۔ جس ویلے او دھر ماپے ہر دو ارشان پے کر دے سن، اوس وقت ایہر شاہ حسین نے مادھو نوں آکھیا، میرے پیراں اُتے چیر رکھ تے اکھاں میٹ۔ مادھو نے انج ای کیجیا تے دیکھیا اوہ اپنے مایاں نال اوہ تھے اشان کر رہیا اے۔ کجھ دیر بعد آپ نے کہیا، ہن اکھاں کھول دے۔ جدا کھاں کھولیاں تے مرشد کول سی۔ جدوں ماپے آئے تے اوہناں دسیا کہ اشان ویلے مادھو لال واقعی ساڈے کول سی۔ مادھو ایہہ کرامت دیکھ کے مسلمان ہو گیا۔ فیر ساری عمر شیخ دے قدماں وچ لنگھا دتی۔ شیخ 1599ء وچ دنیا توں منہ موڑ گئے۔

شاہ حسین دافقیراں دے ملا متی فرتے نال تعلق سی۔ ایہدے بانی ابوصالح ہمدون قصار (وفات 884ھ) نیں۔ ملا متی فرتے داطریقہ ایہہ وے کہ خدا دی راہ وچ سچے جتے چنگے کم کر دے جاؤ دنیا والیاں دی پروا نہ کرو۔ دنیا جٹاں بُرا آکھے گی، اوہناں ای تسمیں زیادہ خدا نال چت لاؤ گے۔ پر شاہ حسین سارا دن مست المست اپنے چاہن والیاں تے داڑھی منڈے گاؤن و جان والیاں دے نال گلیاں بازاراں وچ بھاؤ منڈے رہندے۔

ایہناں چالیاں دی خبر اکبر بادشاہ تک وی پہنچی۔ اوہناں شہر دے کوتوال ملک علی نوں حکم دتا بھنی حسین نوں گرفتار کر کے حاضر کرو۔ کوتوال دے بھٹی نوں پھانسی لا کے اچھے فارغ ای ہو یا سی کہ شاہ حسین نال آئنا سامنا ہو گیا۔ جیہڑی زنجیر پائی اپنے آپ ٹٹ کے ڈگ پئی۔ آکھن لگا، حسین! توں اپنے شعبدے نال جو جی چاہے کر میں تیرے پیراں وچ میکھاں ٹھوک کے بادشاہ دے حضور پیش کراں گا، حسین نے جواب دتا، میں وی اللہ تعالیٰ اگے التجا کیتی اے کہ تیرے بچے وچ میکھاں ٹھوکیاں جان تے توں ایسے صدے پاروں جان دے دیویں۔ اکبر نے کوتوال نوں حکم دتا کہ پھانسی چڑھن ویلے دے بھٹی نے جو کجھ آکھیا، لکھ کے کھل دیو۔ دے نے اکبر بارے جو مند چنگ بولیا سی، کوتوال نے اُنجے دا اُنجے ای لکھ بھیجیا۔ اکبر نے ادھ لفظ پڑھے تے بھڑک اٹھیا۔ حکم دتا کہ کوتوال نے میری دل آزاری کیتی اے۔ اوہدی دُروچ کل ٹھو کے جان۔ چنانچہ حکم دی تعمیل ہوئی تے کوتوال نوں سزا بھگتنی پئے گئی۔

شاہ حسین دی ملا متی فکر: شاہ حسین دالملا متی مزاج اوہناں دیاں کافیاں وچ وی ہے، جتھے اوہ اپنی ذات دی نفی کر دے نیں۔ اپنے گناہگار ہون دا کھل کے اعلان کر دے نیں۔ قاضیاں تے شرع دے پاسدار عالماں نے اوہناں دے ملا متی رویاں اُتے اُنکھیاں چکیاں تے اوہناں جواب وچ اپنی پارسائی دا ڈھنڈورا نہیں دتا۔ سگوں آکھیا، میرا تے جولاہیاں نال تعلق اے۔ میری تے کوئی حیثیت ای نہیں۔ میں تے بڑا گناہگار آں۔

بُری آں بُری آں اسیں بُری آں وے لوکا

ساڈے کول ناں بہو وے لوکا

☆☆☆

عاشق ہو دیں تاں عشق کماویں

راہ عشق سوئی دانگا، دھا کہ ہو دیں تاں جاویں

باہر پاک اندر آلودہ کیا توں شیخ کہاویں

کہے حسین فارغ تھیویں تاں خاص مرتبہ پاویں

☆☆☆

ساری راتیں لکھے پوسن جو نال صاحب دے جالیاں

ناؤں حسناں ذات جولاہا گالیاں دیندیاں تانیاں والیاں

کافی کیوں ذریعہ اظہار بنی؟: شاہ حسین نے ”کافی“ نوں تخلیقی اظہار دا ذریعہ بنایا۔ وچاراں دے شعری اظہار لئی کافی نوں اک نویکلا مقام حاصل اے۔ ایہہ صوفیاں دیاں درباراں تے بارگاہاں وچ اپنا رنگ جماندی اے تے نال ای قوالی دیاں محفلاں وچ اپنے جلوے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

لکھاندى اے تے ہوج تے نعرے مار دی اے۔ جیہڑا سن دا اے جھوم دا اے۔ اوہناں اپنے آپ نوں ہیر ہیوی سستی تے محبوبہ من دے نال نال
خدا نوں رانجھا، پتل، مہینوال، کسے تے ساجن نال خطاب کیا اے۔ معلوم ہویا کہ اوہناں دی شخصیت وچ پائی جان والی مستی دی کیفیت شاعری وچ
وی آئی اے تے آگوں سنن والیاں اُتے دی ایہو اثر پیندا اے۔ سقا ایہ نکلیا کہ شاہ حسین دی شخصیت تے اوہدی شاعری وچ کوئی وتھ نہیں۔

عجز تے اُکسار: ملاستی چالیاں نال اوہدی شخصیت وچ وی عجز تے مسکینی بے پناہ آگئی، فیراگوں شاعری وی ایسے احساس وچ ڈبی ہوئی جا پدی
اے۔ ایناں عجز پنجابی شاعری وچ ہور کدھرے وی نہیں ملدا۔ بقول ڈاکٹر اسلم رانا دے: ”اوہناں نے اپنے اسلوب نوں عظمت دا زور تے شان
شوکت دین دی کوشش ای نہیں کیتی۔ اوہ تھاں تھاں تے اپنے نمائے تے مسکین ہون دا اظہار کر دے نیں۔ ہر لؤں وچ ”میں ناہیں بھ توں“ دا
احساس رچیا ہویا اے۔

چت دل مینڈا ہر پیارا اوتھ وچ آکھیں مینڈی عاجزی دو

جو گن ہوواں دھواں پاواں تیرے کارن میں مرجاواں

تیں کارن میری تازگی دو

اوہ عمل دے قائل نیں جیویں اوہ کہندے دی نیں

عملاں اُپر ہوگ نیرا کیا صوفی کیا بھنگی

پر رب دی بے پروائی دے وی قائل نیں۔ اوہ رب نال پیار کر دے نیں۔ اوہنوں رجھان دی کوشش کر دے نیں پر عملاں اُتے تکیہ نہیں
کر دے۔ ضروری نہیں اوہ عملاں والیاں نوں ای ڈھوئی دے۔ اوہدی رضا نوں کون پاسکدا اے۔ اوہ اکہم الحاکمین اے۔ مرضی ہووے تے بخش
دے ناں چاہوے تے کون اوہنوں مجبور کر سکدا اے۔

اوگن ہاری نوں کو گمن تاہیں نت اٹھ کردی زاریاں

کے حسین فقیر سائیں دا فضل کریں تے میں تاریاں!

حیاتی بارے تصور: اوہناں نوں حیاتی دا ڈوہنگھا عرفان حاصل اے کہ دنیا دا پینڈا بڑا مختصر اے دنیا دے ٹھانڈے ہاٹ ایویں نظر دا فریب نیں۔
ایہناں دی کوئی حقیقت نہیں اک تھاں اوہ دنیا نوں شبنم دے موتی نال تشبیہ دیندے نیں:

کوڑی دنیا کوڑا پیارا جیوں موتی شبنم دا

یعنی شبنم دا موتی دیکھن وچ بڑا ای خوبصورت جا پدا اے پر اوہدا ہونا تے نہ ہونا برابر ہوندا اے۔ سورج دی اک کرن دے سامنے اوہدا
وجود عدم وچ بدل جاندا اے۔ عارف لوک ایس حقیقت توں بڑی چنگی طرح باخبر ہوندے نیں۔ اوہ آپ دی بڑے چوکس رہندے نیں تے لوکاں
نوں وی دنیا دے فریب توں بچان دی کوشش کر دے نیں۔

علامتی اظہار: اوہناں نے اپنی شاعری وچ گھر بار دے حوالے نال اک نواں علامتی نظام وی دتا۔ اوہناں انسان نوں اک انجی کڑی دا علامتی
روپ دتا جیہڑی پیکے گھر ہوندى اے تے اوہنوں گھر دے سارے کماں کا جاں دے سلیقے رکھنے چنیدے نیں تاں جے سوہرے گھر جا کے طعنے مہنے نہ
کھائے۔ اوہ جہ نہ کندی اے۔ پونیاں دندی اے۔ داہ دیاں چیزاں تیار کردی اے۔ جے اوہ لاڈاں وچ بال پن دی عمر گوا دے۔ نازغیاں وچ
الھر جوانی برباد کر لوے تے فیر سوہرے گھر اوہدی ڈھوئی ممکن نہیں ہوندى۔ شاہ حسین نے دنیا نوں پیکا گھر سوہریاں نوں عزرائیل تے منکر نکیر دیا
اے۔ سوہرے جانا دی تقدیر وچ لکھیا گیا اے۔ نہ ماپے روک سکدے نیں نہ اوہ آپ روک سکدی اے جے اوہ ٹکی رہوے تے فیر اپنے شوہ نوں
وی خوش نہیں رکھ سکے گی۔ شاہ حسین ایس کڑی نوں بڑے ای کوئل لہجے وچ پیکے گھر رہ کے کچھ سکھ لین دی نصیحت کر دے نیں۔

ویلاسنر دانی اٹھ رام دھیائے

ہتھ ملے پچھوتا ہی جد وقت ویسی آ وقت دہائے

اس تڑے توں بھر بھر گھیاں توں اپنی وار لگھائے

اکناں بھریا اک بھر گھیاں

اک گھرے اک رہے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

کے حسین فقیر سائیں دا آتن پھیرا پائے

☆ ☆ ☆
اک دن تینوں سپنا تھیں گئیاں باہل والیاں وو
اڈ گئے بھور پھلاں دے کولوں سن پترال سن ڈالیاں وو
☆ ☆ ☆

سہ سکیاں گن و نیتاں میں اوگن ہاری
بھے صاحب دے پر بت ڈورے دے میں کون و چاری
جس گل نوں شوہ بھیچا ای دے سو میں بات و ساری
کے حسین فقیر نماں چھٹاں کرے ستاری

مونٹ دا صیغہ: شاہ حسین دی شاعری وچ مونٹ دے صیغے داورتا و (یعنی عورت نوں عاشق دی رمز بنانا) اک اجہی خصوصیت اے جیہڑی شاہ حسین کول ای غالباً پہلی وار نظر آندی اے۔

مندى ہاں کہ چنگی ہاں بھنی صاحب تیرے دی بندی ہاں
گہلا لوک جانیں دیوانی نی رنگ صاحب دے رنگی ہاں
ساجن میرا اکھیں وسدا گلھیں پھر آں نشکی ہاں
کے حسین فقیر سائیں دا میں ور چنگے نال منگی ہاں

☆ ☆ ☆
رانجھن رانجھن کوکدی میں آپے رانجھن ہوئی!
رانجھن مینوں سب کوئی آکھو ہیر ناں آکھو کوئی

درو تے سوز: شاہ حسین دیاں کافیاں وچ تغزل دار رنگ بڑا گوہڑا اے۔ اوہ ای دروتے سوزاے جیہڑا غزل وچ عام طور تے رچیا ہوندا اے۔ صوفیانہ شاعری وچ دراصل اوس روح دی پکار سنائی دیندی اے جیہڑوں ملانے اعلیٰ جہی پاکیزہ تھاں توں اُتار کے زبردستی مٹی دے قالب وچ کچھ عرصے لئی بند کر دتا گیا۔ اوہ اک عجب امتحان وچ اے۔ جے اوہ حیوانی لذتاں وچ پئے جائے فیر پچھے اوہ مقام دا وصال پانا ممکن نہیں ہوندا۔ دنیا وی لذتاں اوس روح نوں گدلیاں کرن لئی سارے چارے کر دیاں نیں۔ اوہناں لذتاں تے خواہشاں نوں شاہ حسین نے کھیڑیاں دانناں دتا اے۔ اوہ ای زبردستی ہیر نوں ڈولی پاکے رنگ پور لے گئے سن۔ اوہ تے رانجھے نال جانا چاہندی سی۔

نی مائے مینوں کھیڑیاں دی گل ناں آکھ
رانجھن مینڈا میں رانجھن دی کھیڑیاں نوں کوڑی جھاک

سنگیت دا کچھ: شاہ حسین دا تعلق اکبری دور نال اے۔ اوس ویلے موسیقی دی سرکار دربار دلوں حوصلہ افزائی کیتی جارہی سی۔ شاہ حسین وی سنگیت دے رمز شناس سن۔ اوہ پہلے شاعر نیں جہاں شاعری نوں راگ دی لہیر اُتے ٹورن لئی کافی لکھی۔

زبان: شاہ حسین دی شخصیت تے شاعری وچ اسلامی فکر تے مقامی تہذیبی ماحول دا بڑا سونہار چاملا اے۔ اوہ عربی تے فارسی دے وی عالم سن پر اوہناں نے اک تے پنجابی نوں ذریعہ اظہار بنایا ڈوے عربی تے فارسی لفظاں نوں پنجابی رنگ دے دتا۔ جیویں جمجانی (مہمانی) الم (معلوم) البت (البتہ) وغیرہ۔ بعض نویں لفظ بنائے مثلاً 'نکشیہارا' 'گمانیا' (مغرور) بعض لفظاں نوں نویں معنے دتے جیویں لازم بمعنی شرمندہ۔ بعض مصرعے ضرب الشل داروپ اختیار کر گئے نیں جیویں۔

جگ میں جیون تھوڑا کون کرے جنجال
جہت تن لاگے سوتن جانے ہو رگلاں کرن سکھالیاں
جے تیں اپنا آپ پچھاتا سائیں دامن آسان

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

شاہ حسین نے شاعری وچ فلسفیانہ گہرائی پیدا کیتی۔ بھادویں اوہ اپنی کرد و شکل وچ نہیں ملدی لیکن اوہناں اک رُحمان لیاندے۔ ایس دے بعد سلطان باہو بھسے شاہ تے خواجہ غلام فرید نے ایس روایت نوں ہور پکا کیتا۔ علامتاں اہمیاں ورتیاں جیہڑیاں ویسویں صدی تک ورتیاں گئیاں نیں۔ ایس لئی شاہ حسین نے بعد دی شاعری اتے دُور رس اثرات چھڈے۔

پنجابی لوک گیتاں وچ پینڈ وریہ تہل

لوک شاعری عام طور تے اوہناں لوکاں دی شاعری گنی جاندی اے جیہڑے شہری دسوں توں دراڑے رہ کے حیاتی گزار دے نیں۔ جویں اوہناں کوں ہر کم دے نت نویں فیشن نہیں ہوندے ایویں اوہ شاعری وچ دی رنگین بیانی دے طور طریقیاں توں واقف نہیں ہوندے۔ اوہ فطرتی ماحول وچ وقت گزار دے نیں۔ اوہناں دا فطرت دا مشاہدہ بڑا ڈومنگھا ہوندے۔ اوہ صاف شفاف تے صحت بخش سویراں دا سوا دلیندے نیں۔ اوہناں لئی شہریاں دا آنگن شام دا ماحول دہشت تے ڈرتوں خالی ہوندے۔ نہراں دے کنڈھیاں تے پھلیاں دے بنیاں اتے آزاد تھوڑے پھر دے نیں۔ اوہناں دے ہر کم وچ سادگی تے خلوص دی چاشنی گھلی ہوندی اے۔ اوہ کسے وی موقعے اتے اپنے جذبیاء دا اظہار کردے نیں تے بناوٹی لفظ نہیں ورتدے بھادویں اوہناں دے سامنے گندلاں توڑن والی مٹیاں ہوندے تے بھادویں بھابی دے سامنے دیور دیاں شرارتی جھیاں اکھاں ہون۔ بھادویں پو اپنی پالی پوسی ہوئی دھی نوں ویا پیا کردا ہوندے تے بھادویں ماں دے سامنے اوہدے شینہ جڈے جوان پتر دی میت ہوندے۔ کوئی وی موقعہ دیکھ لے بڑے تکھے جے جذباتی دے۔ اک نویں نروٹی حیاتی دی تصویر اکھاں آگے آکے ساڈے جمالیاتی ذوق دی تسکین دا موجب بن جاندی اے۔

پنڈ دی دسوں وچ آج وی ماواں نکلیاں نوں لوری دے کے سواندیاں نیں مقصد بال نوں سوانا ہوندے پر لوری دیاں بولاں بچھے اوہناں دے اپنے آدرش لکے ہوندے نیں۔ محنتی تے مشقتی جیہ زندگی وچ چنگے ویلے دیکھن دی آس ہوندی اے:

اللہ	پاؤے
سکھ	ودھاوے
سکھ	گھڑی
میرے	لیاوے
بچے	تے

لوریاں وچ مال ڈنگر تے فصلاں دا ذکر دی ملدا اے۔ اپنے ساکاں دا دی بڑے چانال کئے دا تعارف کردایا جاندے اے۔ مامیاں چاچیاں تانیاں، پھپھیاں مامیاں تے بھیدیاں بھراواں دا ذکر کر کے دراصل اوس تنہائی دے عذاب توں بچن دی لاشعوری کوشش ہوندی اے، جیہے ارج شہری زندگی توں چکی طرح اپنے کلاوے وچ لئے لیا ہویا اے۔

کاکے	دی	آئی	ماسی
ماسی	دتا		گھبو
جیوے	کاکے	دا	پپو
جیوے	کاکے	دی	نانی
نانی	دتا		جوڑا
جیوے	کاکے	دا	گھوڑا
گھوڑا	کھائے	دانہ	
جیوے	کاکے	دا	تاتا

پنڈاں وچ ارجے شہراں والیاں کھٹکھاں نہیں پہنچیاں۔ اتھو دے سکولاں وچ نکلے نکلے ہال ارجے دی تختی ورتدے نیں۔ تختی سکائیاں نال جیہڑے بول بولدے نیں اوہناں وچ انج تے کوئی نگری ربط نہیں لبھدا پر فیرونی اوہناں دیاں معصوم سوچاں تے سدھراں دا اظہار سنن والیاں نوں ضرور متاثر کردا اے۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

چوہیا چوہیا میں تیری کھڈ کڈھنا داں
 توں توں میری معنیتی سکا
 توں توں جگل
 اوٹھے تیرا ماں
 معنیتی کھن ویلے سیاہی پھکی جا پے تے قلم لوں دوات وچ مدھانی داگن ہلایا گھمایا جاندا اے تے نال ایہہ سریلے بول اوہدے ہوٹھاں
 اتے آجاندا ہے نیں:

آلے میری ریل ٹوپا آلے میری
 وچ سیاہی ☆☆☆ گڈی سیاہی
 کھیس لیس آئی پائی
 آ آ تھالی کالی
 وچ سیاہی
 چھٹی ویلے بالاں وچ عجیب جھیا جوش خروش پایا جاندا اے۔ شہراں وچ وی ایہہ کیفیت تے ہوندی اے پر ایہو جے بول شاید ای کدھروں
 ساڈے کن کن سکے۔ ریڈیو ٹیلی ویژن تے فلمیں نے شہری بالاں نوں معصوم فطری اظہار توں لاشعوری طور تے ڈک دتا ہویا اے۔ اوہ ایہو جے
 بولاں نوں بے معنی سمجھدے نیں۔

کالا بنے وچوں باراں
 پانی وچ نکلی وچے
 آیا کھلویا کپی چھٹی
 پیٹڑ وچوں وچ بال آئے آلے دی دوسوں توں بڑی حد تک واقف ہو جاندا اے۔ اوہوں اپنے ہمسایاں توں لے کے گلی محلے تے
 پورے پنڈے حتیٰ کہ دوالے دے پنڈاں دے وڈے نکیاں نال جان پچھان ہو جاندا اے۔ اوہ اپنے ہانیاں نال جگل بیلے ول جاندا اے۔ کھڈاں
 کھڈ دا ہویا جوانی دیاں پہوڑیاں چڑھا لگ جاندا اے۔ ایس دوران دوستیاں یاریاں دی بن دیاں ٹھڈیاں نیں کسے دل کھج ہوندا اے تے کسے
 توں دوری طبقاتی شعور دی ودھ جاندا اے۔ ایہہ سمجھ دیاں دیر نہیں گڈی کہ ایس دوسوں وچ کون سکھ ماٹن والے نیں تے کون محنت وچ جی کھلان
 والے۔ عزت تے ذلت دے کیہ معیار نیں۔ بال کھڈ دیاں یاں ایویں ہاں سہ مذاق وچ لچے ٹوٹے بولدا اے جینہاں وچ اوہ اپنے شعور دی پدھر دا پتہ
 دیندا اے:

آلو سارے
 مٹر مر گئے
 مگو بھی دھوبی
 ☆☆☆

ملاں
 تینوں کھلاں
 آیا جیہناں
 اوہوں مچھو کڑی چکائی
 کڑی دست واہندی آئی
 حسینے پائی حال دہائی

ایسے طرح کھلی نال کڑیاں دل وی پرچا لیندیاں نیں تے کہاں کا جاں دی تھکاوٹ وی لاہ لیندیاں نیں۔ بقول ڈاکٹر سرفراز قاضی

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

ہوراں دے ایہہ گڈیاں پٹولیاں توں اگلی پہوڑی ہوندی اے۔

کھنکی کھنکی دی.....مک میرے دیر دی
 دوپٹا میرے بھائی دا.....ننے منہ جوئی دا

کڑیاں منڈے کھڈاں کھڈے دے تے داسی بیجی دیاں رجھاں بھاندے جوانی دی پہوڑی چڑھ جانے نہیں۔ حیاتی دے سارے رنگ اکھاں اگے آکھڑن لگ پیندے نہیں۔ سدھراں دیاں بوئیاں اُتے رنگ برنگے پھل کھڑ آؤندے نہیں۔ اکھاں دل دے ارماناں دیاں ترجمان بن کے پیغام بری کرن لگ پیندیاں نہیں۔ منڈے ماپے تے ڈھولے بول کے کڑیاں ڈھونڈی تھاپ اتے پنے گاؤں کے اپنے دلاں دیاں گلاں زبان اتے لے آؤندیاں نہیں۔ ایہناں وچ پیار بھرے گلے شکوے وی ہوندے نہیں تے شوخ جہی چھیڑ چھاڑ دی۔ معصوم جہیاں سوچاں بڑے ای آپ مہارے جذبیہاں راہیں دلاں دی دنیا نوں زیر زبر کر دیندیاں نہیں۔ سماج دے ظالمانہ قانوناں تے قسمت برات دیاں کھڈاں نوں وی ہدف بنایا جاندا اے۔ کیوں جے سب توں زیادہ ایہہ دو چیزاں ای پیار نوں توڑ نہیں چڑھن دیندیاں۔

تھیں جھاپاں پنج پائیاں

ماسی دیا دے پتر آنتیوں نظر اس کس لائیاں

☆☆☆

تھالی وچ پاپستہ

میرے کولوں کیہ چھپنا ایس میری ماں کولوں پچھہ رشتہ

☆☆☆

دو پتر دھریکاں دے

سٹریاں نوں کیہ ساڑنا جیہڑے سڑے ہوئے نی لیکھاں دے

☆☆☆

کڑیاں دیاں کھڈاں زیادہ تر گھر دی چار دیواری دے اندر ہوندىاں نہیں۔ اوہ گڈے گڈی دی گھڈی وچ حیاتی بارے کئی طرح دے سبق سکھ لیندیاں نہیں۔ شفا پووی کھڈی دیاں نہیں۔ تھال اوہناں دی من پسند کھڈی ہوندى اے۔ گیندنوں اچھال دیاں اچھال دیاں تے نال گئیاں نوں واری واری چکدیاں ایہو جے بول کہندیاں نہیں جیہناں وچ بقول شریف کتبائی صاحب دے ”ان بھیاں سکاں“ اڈیکوایاں سدھراں تے نفرتاں تے پیار جھاتیاں مار دے نہیں۔ ایہناں وچ اوہ خاندانی زندگی وچ سس تے نونہہ دے تعلقات توں وی جانو معلوم ہوندىاں نہیں تے دوجے رشتیاں دی اہمیت توں وی پیو نوں ساہوکار تے دیر نوں تھانیدار دس کے دراصل من پر چایا جاندا اے۔

ایلا رنگ

وڑیاں وڑیاں

نوغہ سس

لڑیاں لڑیاں

سوہرے مارے جندرے

نوں تے سس

اندھے اندھے

☆☆☆

ای	چڑیو	چڑیو	ای	چڑیو
ای	لڑیو	ای	لڑیو	بھابھو
لڑایا		لڑایا	نے	کس
لڑایا		لڑایا	نے	بھابھو
چھڈایا		چھڈایا	دیر	وڈے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

☆☆☆

میلیاں دے بعد دیاہ شادی دے موقعے اتے تفریح دا ماحول بن دا اے۔ برات والے دیہاڑے توں کئی دن پہلاں منڈے تے کڑی دالیاں دے گھر دج ڈھوکی دی آواز کوئج لگ پیندی اے۔ ٹپے وی گویں جاندے نیں۔ رخصتی دے اداسی بھرے گاؤں دی ہوندے نیں۔

چھلیاں

اٹھ ماٹے مل لے نی

دھیاں دلیں بگائے چلیاں

دھینے نی میں کیہ ملتاں

دھیاں پاکی وچھوڑے چلیاں

☆☆☆

پادے

دور دی ناں دےیں بابلا

جھٹے کا ٹنگ اڈیا ناں جادے

☆☆☆

پکھیاں

دور دی ناں دےیں بابلا

میری روندی دیاں تھک جان اکھیاں

دیاہ توں اک دور دن پہلاں دوواں گھراں دج مائیاں دی رسم ہوندی اے منڈے تے کڑی دے سراں دج تیل پایا جاند اے تے

عورتاں نال ایہہ بول بولدیاں نیں:

کوئی نا ٹنگ رنگ کیتا

اک دکھ جتاں دا دوجا دنیا نے تنگ کیتا

☆☆☆

بازار وکیندیاں رسیاں

تساں پکھیاں تے ناں اساں دسیاں

دل دج رکھیاں۔۔۔ جی ڈھولا

بازار وکیندی تروے

توں لی دکھ کے نہڑوے

عمر دں چھوٹی آں وے جی ڈھولا

پنڈاں دی زندگی دج میلے ٹھیلے تفریح دا وڈا ذریعہ ہوندے نیں۔ فصلاں دی واڈھی ختم ہو جاندی اے۔ دانے بھڑولیاں تے منڈیاں دج

پہنچ جاندے نیں تے فیروز موج میلے دل طیعتاں مائل ہو جاندیاں نیں۔ کسے نہ کسے بزرگ دی قبر اتے عرس یاں میلہ لگدا اے۔ ہزاراں دی گنتی دج

لوک بن ٹھن کے میلیاں دج پہنچدے نیں۔ اوتھے چنے دجا کے گیت گاؤں والے دلاں نوں نشاط انگیز بولاں نال لٹ لیندے نیں۔

ٹانڈے	چونپا	ایں	چری	دے	ہانیاں
دے	گھر	دج	سندھوری	امبیاں	
وڈ	وڈ	چوٹیاں	ساوَن	چھبڑے	
ہان	دیاں	مینوں	کرَن	بکھیرے	
دے	اک	توں	اک	نہیوں	رمزیاں
وے	گھر	دج	سندھوری	امبیاں	

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

☆☆☆

چار دیوے دیوے دیوے دیوے
دوبیاں دوج دوج دوج دوج
ادھی تے راتیں لال آیا
پنجاں پیراں دا میل دے

ویاہ والے دیہاڑے منڈا کھارے دی رسم پوری کرن دے بعد کپڑا لٹا پا کے گھوڑی اتے بیہدا اے تے بھین داگ پٹڑ کے "گھوڑیاں" گھاؤندی اے۔ ایہہ بڑا ای چاواں دا ویلا ہوند اے۔

گھوڑی آن بدمی تیرے نائی دے جیویں
جس پن جنیتی کڑمائی دے جیویں
گھوڑی آن بدمی تیرے پودے جیویں
جج منکدی اے کھنڈتے گیوے جیویں
گھوڑی آن بدمی تیرے مامے دے جیویں
جج پن کھلوتی جاے دے جیویں
ہن تے ایڈا رواج نہیں رہ گیا پر تھوڑا چر پہلاں پنجاب دوج جانجیاں اتے کڑی والے تیرے تولدے سن اوہناں نوں جملہ آور سمجھ کے گونے مار دے تے نال نال اچھے بول بولدے جیہدے دوج اوہناں دی بے عزتی کیتی چاندی۔ اگوں کڑی والے دی جواب دیندے:

آڈھک دے، آڈھک دے

اللہ بیلے مہاراجہ توں آڈھک دے

ماں جم کے ناں چیلوای

پواندی چاسٹیوای

ایہہ تے پنڈت جیون دیاں خوشیاں بھریاں رساں سن۔ دکھ دی زندگی دالا زنی حصداے۔ ایہہ ودھیرا اودوں اپنے کلاوے دوج لیند اے جدوں کوئی دمی پتر ماپیاں توں یاں ماپے اپنی اولاد توں ہمیشہ ہمیش لئی جدا ہو جانداے نیں ایس موقع تے میت دی سرہاندی کھلو کے مراستاں سیاپا کردیاں نیں۔ نال دکھ بھرے بول بولدیاں نیں، جیہناں نوں سن کے پھرتوں پھرتوں دی پھر جاندا اے۔ ماں اپنے جوان پتر دی میت اتے کہندی اے:

میں اجڑدی ہو جاں بکری

تے میرا ستھیں گئے ماس

میرا میرا پترا

ماں مر جائے تے دمی آکھدی اے:

میں گھروں لڑی ساں

میں تیرے من دی رکھدی ساں تاہنگھ

میرے زور توڑ گئی ایں

میرے بھولے مامے

پنڈت ورسوں دوج مال ڈگرتے بھوئیں دے بعد زور پور گیلے لوں تہی گھیا چاند اے سولے چاندی دیاں چیزاں چھتے، بھالہائی چٹاں نوں تھکھن ویندیاں نیں اوچھے اوہ اوگے بھارے ویلے واسہارا وی بن چاندیاں نیں۔ زور پور گیلے دوج مندری زکھری لوگ، کائے، چھلا، ہندا، گلو ہندا، توہیت، کا، وٹاں، پانڈی، بٹھا، گھٹ، ہارے لاکٹ وٹیرہ شامل نیں۔ ایہناں چیزاں نال بولیاں جلد ہائی تے سہانیاں پاواں واسے ہوندیاں نیں۔ لوگ گیتاں دوج پنڈت لوگ ایہناں چیزاں دا ذکر کر کے مختلف لہجے وئی گیتاں دا اظہار کردے نیں:

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

سڑکے اتے روڑی آ
نالے میرا چھلا لہ لیا نالے انگل مردی آ

☆☆☆

کوئی تمیھاں نوں کاج ہو گیا
آکھیں میرے ماسے نوں گلو بندار وراج ہو گیا

☆☆☆

اساں منڈا موہ لیا تو تیاں والا
دمڑی داسک مل کے

☆☆☆

گوری لہ کے بازیاں رکھیاں
تے دھرتی نوں پھل لگ گئے

طالب علموں دے مسئلے

کسے دی قوم دی اصل پونجی کارخانے، کھیت کھلیاں تے وڈے وڈے شہانہ انداز دے دفتر نہیں ہوندے، سکوں اوہ نو جوان لوک ہوندے
نیں! جہاں اتے قوم دے مستقبل دا دار و مدار ہوندا اے۔ ٹیکسٹریاں کسے وجہ یاروں کھلو جان یاں پکیاں فصلیں اتے گڑاپے جائے تے ایہہ ایڈا وڈا
نقصان نہیں گنیا جائے گا۔ ایس لئی کہ تھوڑی بہت ہمت تے محنت نال ایہہ سارے نقصان پورے ہوسکدے نیں پر ایس نقصان دی کوئی تلافی ممکن
نہیں کہ اوہ نو جوان وگڑ جان یاں راہوں کراہے پے جان جہاں نے کل نوں ساری قوم تے ملک دیاں ڈسے داریاں اپنے موہڈیاں اتے چکنیاں
نیں۔ اج اگر کوئی بندہ موجودہ قومی زندگی اتے جھات پائے تے اوہوں سب توں وڈا اجتماعی مسئلہ ایہہ ای نظر آوے گا کہ ساڈے اتھے نو جواناں
دے مسئلیاں نوں حل کرن لئی کوئی سنجیدہ کوشش نظر نہیں آؤندی۔ نتیجہ ایس روش دا ایہہ وے عی ساری قوم دے دل مستقبل ولوں ڈولے ہوئے نیں۔
یقین نال ایہہ آکھنا ممکن ای نہیں رہیا کہ ساڈا آؤن والا کل ہر خطرے توں پاک صاف ہووے گا۔

انج تے طالب علموں نوں اج بے شمار مسئلیاں دا مقابلہ کرنا پیندا اے پیارو چار ایہہ وجے مسئلے نیں جہاں نوں حل کرن لئی فوری توجہ دی لوڑ
اے۔ ایس اتھے کجھ مسئلیاں اتے کل کر رہے آں۔

1- کئی رنگاں دا تعلیمی نظام: ساڈی طالب علم برادری داسب توں وڈا مسئلہ ایہہ وے کہ تعلیمی نظام کئی رنگاں دا اے۔ کسے سکول وچ تعلیم
اردو وچ دتی جا رہی اے تے کسے وچ انگریزی نافذ اے۔ اردو میڈیم زیادہ تر سرکاری سکولاں وچ اے۔ جہاں سکولاں وچ انگریزی میڈیم رائج
اے اوہ سکول کئی درجیاں وچ ونڈے ہوئے نیں۔ کسے سکول دے پرچے پاکستان دے اندر ای چیک ہوندے نیں تے کسے سکول دے پرچے
بیرون ملک توں چیک ہوکے آؤندے نیں۔ اوہناں سکولاں دیاں فیسوں دی ہزاراں تک پہنچیاں ہونیاں نیں۔ مسئلہ صرف ایہاں ای نہیں وڈی
مشکل تے ایہہ وے کہ طالب علم اگر ٹیوشن نہ پڑھن تے اوہ پچھے رہ جاندا اے نیں۔ بعض سرکاری سکولاں وچ تے استاد طالب علموں نوں بہانے بہانے
نال مار دے کٹ دے نیں تاں بے اوہ ٹیوشن پڑھن لئی تیار ہو جان۔

2- والدین دی بے توجہی: ساڈے طالب علموں گھراں وچ پڑھائی دا ماحول گھٹ ای مل رہیا اے۔ ٹیلی ویژن دی سی آر تے ہن کیبل
انٹرنیٹ وغیرہ نے اوہناں نوں پڑھائی ولوں غافل ای نہیں کیتا بلکہ اوہناں دا اخلاق وی خراب کردتا اے۔ طالب علم جس عمر وچ ہوندے نیں اوہ پختہ عمر
نہیں ہوندی۔ اوہ بہت سارا وقت شغل سیلیاں وچ ای لٹکھانا چاہندے نیں۔ ایہہ تے مایاں دا فرض اے کہ اوہ ایہناں بچیاں دیاں تعلیمی تے تفریحی
لوڑاں ول خاص طور تے توجہ دیں۔ گھراں دے ماحول نوں لڑائی جھگڑیاں توں بالکل پاک صاف رکھن۔ تعلیم دے پینڈے پینڈے والے بچیاں نوں
شفقت تے محبت دیں۔ اوہناں دی پڑھائی اتے پوری پوری نظر رکھن۔ اوہناں نوں جو اوکڑاں پیش آؤن اوہناں نوں والدین دد کرن لئی پوری
پوری کوشش کرن۔ طبقاتی رنگ دی تعلیم وچ استاد ولوں شاگرداں نال سلوک دی دکھ دکھ انداز دا ہوندا اے۔ پنڈاں تھانواں تے سرکاری سکولاں وچ

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

اج دی کے عمومی جی غلطی اتے استاد شاگردی کھل اوچھڑ کے رکھ دیندا اے۔ ایہو جے رویے برداشت کرن والا طالب علم تعلیم ولوں بدل ہو جاندا اے۔ اوہ نالائق تے کم چور ہو جاندا اے۔

3- رہنمائی نہیں ملدی: طالب علموں نوں اک وڈا مسئلہ ایہہ وی درپیش اے کہ اوہناں نوں تعلیم دے دوران مختلف مضمون اختیار کرن ویلے کوئی رہنمائی نہیں ملدی۔ عام طور تے ماپے یاں تے چنے ان پڑھ ہونڈے نیں یاں فیر گھٹ تعلیم یافتہ ہونڈے نیں۔ اوہ اپنے دمی پتر دی قابلیت یاں وچنی رجحان دا اندازہ ای نہیں لاسکدے کہ اوہ کیہوئے مضمون چنن۔ عام طور تے طالب علم اک دو جے دے دیکھا دیکھی سائنس تے آرٹس دے مضمون اختیار کردے نیں۔

4- کڑیاں ویاں مشکلات: طالب علم برادری وچوں کڑیاں نوں زیادہ مسئلہ نال واہ پیندا اے۔ اک تے اوہناں لئی گھراں توں دور سکولوں کالجوں وچ پہنچنا مشکل ہوندا اے دو جے اوہناں دے ماپے تھوڑی بہنتی تعلیم دوا کے سکولوں اٹھالیندے نیں۔ اوہ پرانی قدراں دے قائل ہونڈے نیں۔ اوہ ڈر دے نیں کہہ رہے کڑی آزاد خیال نہ ہو جائے۔ فیر اوہ ایہہ وی کہندے نیں کہ اسال کیہو کڑی کولوں نوکری کرانی اے ایس گلے اپنی تعلیم ای بڑی اے۔ مقامی کالج توں جے کڑی گریجویشن کر لویے تے اسکے یونیورسٹی تک پہنچنا اوہدے لئی بڑا ای دشوار ہوندا اے۔ کیوں جے گھراں توں دور رہن بہن تے سفر وغیرہ دے خرچے برداشت کرنا درمیانے طبقے دے لوکاں لئی بڑا ای اوکھا ہوندا اے ایس لئی کڑیاں اسکے نہیں پڑھ سکدیاں۔ حالانکہ موجودہ دور وچ نویں نسلاں لئی زندگی دی دوز وچ اکا گھنہ دوجن لئی تعلیم ات ضروری اے۔

5- استاد تے شاگرد وچ دوری: طالب علم برادری دا اک وڈا مسئلہ استاد تے شاگرد دے وچکار دوری داوی اے۔ پرانے وقتاں وچ استاد دا احترام اک اہم معاشرتی اصول سی۔ شاگرد نوں استاد جو کجھ دسد اے اوہ اوہی طرح قبول کر لیند اسی۔ شاگرد استاد دے سامنے زبان کھولنا بے ادبی سمجھدا اے لیکن موجودہ دور تے مکالمے دا دور اے۔ تہذیبی لحاظ نال اینیاں تبدیلیاں آچکیاں نیں کہ ہن اوہ پرانا اصول چلنا مشکل اے۔ شاگرد واسطے ضروری اے ہن جتنے ضروری سمجھے استاد اگے اپنا سوال رکھ لویے یاں استاد دے نقطہ نظر دے خلاف اپنا وکھرا نقطہ نظر اختیار کر لویے تے اوہناں استاد دے سامنے بیان کرن توں نہ جھکے۔ نہ شاگرد کسے جھاکے دا کھار ہووے تے نہ استاد ایہہ سمجھے کہ شاگرد شاید میرا امتحان لینا چاہندا اے۔ ساڈے تعلیمی ماحول وچ ابے تک نہ شاگرد سوال پچھن دی جرأت اپنے اندر پیدا کر سکیا اے تے نہ استاد شاگرد دی تنقیدی سوچ نوں کھلے دل نال سنن اتے تیار اے۔ چنانچہ طالب علم دی تعلیمی ترقی وچ ایہہ رویہ وی اک چنگا وڈا مسئلہ اے۔

6- ریٹاسٹم: طالب علم لئی اک وڈا تعلیمی مسئلہ ایہہ وی اے کہ اوہناں نوں عملی تے تجرباتی تعلیم گھٹ تے نظریاتی تعلیم ودھیر دی جاندی اے۔ طالب علم میٹرک وچ پہنچد اے تے تاں اوہ لیبارٹری وچ ہیر رکھدا اے۔ فیر وی معاملہ چند تجرباں تک ای محدود رہند اے۔ حالانکہ اب تمام وڈے مکاں وچ بچے نوں شروع توں ای تجرباتی تعلیم دی جاندی اے۔ ساڈے تعلیمی ماحول وچ زیادہ تر نئے کولوں ای کم لیا جاندا اے۔ استاد نوں کھوا دیندے نیں تے شاگرداں نوں کہندے نیں ایہناں نوں رٹ لو۔ رٹے دی تعلیم ساڈی تہذیبی زندگی دا اک وڈا المیہ اے۔ اگر تجرباتی تے عملی تعلیم دوہارتی جائے تے رٹا خود بخود ختم ہو سکدا اے۔

7- سیاسی گروہ بندی: ساڈے طالب علم دی تعلیمی زندگی نوں اک ہور جیہڑی شے بہاؤ کر رہی اے اوہ اے سیاست تے گروہ بندی دا زہر۔ ہر سیاسی تے مذہبی جماعت نے اپنے نال اک طالب علم تنظیم دی شائع دی ہوئی اے۔ ہندو کہدے اوہناں جماعتاں نے کسے مسئلے اتے حکومت نوں پریشان کرنا ہووے یاں اپنی طاقت دا اظہار کرنا ہووے اوہ ایہناں تنظیمیں نوں ورت لیند یاں نیں۔ وہائی ایسے گل دی دی جاندی اے کہ ملک دا وجود خطرے وچ اے یاں فلاںے مذہبی اصول دی جیہڑی کیتی جا رہی اے ایس لئی پوری طاقت نال اٹھو تے آچناں جاناں قربان کرو۔ طالب علم سیاست ویاں گھجناں تے سازشاں توں واقف نہیں ہونڈے۔ اوہ ہوش توں ودھ جوش کولوں کم لیندے نیں۔ اوہ آئین دیکھدے تے تانہیں دیکھدے تے بے اختیار ہنگامیاں دی آگ وچ کد پیندے نیں۔ حالانکہ ایہناں دا کم صرف پڑھائی کرنا ہی ہونا چاہی دا اے۔ اوہ پہلاں پوری سنجیدگی نال تعلیم حاصل کرن تے فیر عملی زندگی ویاں ذمے داریاں چک لین۔ لیکن اوہناں نوں ایہہ آکھ کے سیاست وچ گھسیٹیا جاندا اے کہ تئیں ہن توں ای سیاست دے ایچ پیچ سمجھو گے تے فیر ای اسکے قوم دی قیادت کرن دے اہل بن سکو گے۔

8- مستقبل ولوں مایوسی: طالب علم لئی اب دے دور وچ اک وڈی پریشانی ایہہ وی اے کہ اوہناں نوں اسے اپنا مستقبل روشن نظر نہیں

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

آ رہیا۔ اک تے ہر حکومت تقریباً روز ای کسے نہ کسے جھگے وچوں بندیاں دی چھاننی کردیندی اے۔ دوہے کاروباری حالات وی بہت برے رہندے ہیں۔ ملک وچ بے روزگاری انتہاں دی اے۔ خودکشیاں دی تعداد تے رفتار خوفناک حد تک ودھ گئی اے۔ ہر پاسے مایوسی دے انہیرے چھارے ہیں۔ ساڈی طالب علم برادری وی ایہناں مایوسیاں وچ ڈبڈی جا رہی اے۔ اوہ ہر دوسرے سال حکومتاں نوں اولدیاں بدلدیاں ویکھ رہی اے۔ اخباراں وچ کرپشناں دے قصے پڑھدی اے تے فرقہ واریت دے ہتھوں قتل دیاں اینیاں وارداتاں ویکھدی اے پئی کہ اوہنوں کجھ نہیں آ رہی کہ اوہ دل وچ تعلیم حاصل کرن دا شوق پالے یاں محنت مزدوری کرے تے کیوں کرے کیونکہ اتھے کسے مستقبل وی محفوظ نظر نہیں آؤندا۔

طالب علموں کوں اپنے آپ نوں تے اپنے ملک تے قوم نوں سوارن واسطے بے پناہ جذبے ہوندے ہیں۔ بے شمار صلاحیتاں ہوندیاں ہیں پر مے نظام وچ اوہناں دی ترقی دیاں راہواں مسدود ہوندیاں ہیں۔

چنانچہ اوہناں دیاں صلاحیتاں پٹھے پاسے ول خرچ ہون لگ پئیاں ہیں۔ ضرورت ایس گل دی اے کہ اوہناں نوں اپنی صلاحیتاں ازان لئی کھلے موئے دتے جان۔ اوہناں اتے اعتماد کیتا جائے اوہناں اتے ذمے داریاں پائیاں جان تے اوہناں نوں کھلے دل نال اپنا موقف بیان کرن دا موقع دتا جائے تاں ای ساڈا ملک ترقی کرے گا تے سارے جگ وچ ایہداناں روشن ہووے گا۔

میرامن پسند شاعر.....سید وارث شاہ (فیصل آباد بورڈ 2012، 2015ء)

جدوں دی ایہ دنیا بنی اے تے جدوں دی اتھے انسان دی وسوں شروع ہوئی اے کوئی معاشرہ وی شاعراں دے وجود توں کدے خالی نہیں رہیا۔ شاعر لوک شعری صورت وچ جیہڑیاں خوشیاں وٹ دے نیں اوہ اپنی مثال آپ ہوندیاں نیں۔ اوہ انسانی جذبات تے احساسات دی انج ترجمانی کردے نیں کہ پڑھن سنن والے نوں اوہ اپنی ای کہانی چاہدی اے۔ اوہناں دا تخیل ایسی ایسی ان ویکھیاں دنیاواں دی سیرا کر اوہناں اے کہ جیہناں وچ حیرانیاں ای حیرانیاں ہوندیاں نیں۔ بھیدی بھیدی ہوندے نیں۔ انسان دیاں سوچاں تے اوہ بے کار نامیاں دے بڑے عجیب عجیب کچھ ساڈی اکھاں اگے اکھڑ آؤندے نیں۔ سید وارث شاہ میرا بھتوں پسندیدہ شاعر اے۔ اوہنے انج تے بظاہر ہیر تے راجھے دی عشقیہ داستان لکھی اے پر حقیقتی داکیر اکھ اے جیہدی عکاسی ایہدے وچ نہیں ہوئی۔ وارث شاہ ہوراں نے آپ وی تے بڑے مان نال دعویٰ کیتا اے:

حکم من کے بچاں پیاریاں دا قصہ عجب بہار دا جوڑیا

ہیر دا بچا ایس پنجاب دی اک لوک رومانی کہانی اے۔ دو پیار کرن والیاں دی واردات وادرو بھریا بیان اے۔ اوہناں دیاں آپس وچ اکھاں کیہ ملیاں دنیا ای بدل گئی۔ راجھے نے چاک (نوکر) بنا قبول کر لیا تے ہیرا ایہ بھلا بیٹھی کہ اوہ چودھری چوچک دی دھی اے تے خاندان برادری نے اپنی چودھرات قائم رکھن لئی ہمیشہ کچھ اصول تے قاعدے ضابطے بنائے ہوندے نیں۔ اوہناں دی خلاف ورزی کرنا موت نوں ماسی آکھن والی گل ہوندی اے۔ ہیرا اوہناں حد بندیاں نوں توڑن اتے تیار ہو جان دی اے۔ پہلوں کیدو نے مہیری چکی۔ فیر قاضی سمجھان بھجان آیا۔ ماہیاں نے وی معاملے دی اوچ نیچ توں خبردار کیتا پر ہیر دا لگو جواب سی:

وارث شاہ نہ راجھے توں کھ موڑاں بھانویں ہاپ دے ہاپ دا ہاپ آدے۔

خالم سماج نے راجھے دا خلوص ویکھیا نہ ہیر دی وفا دا لحاظ کیتا تے دوہاں دے وچکار پاڑا پادتا۔ ہیر نے قاضی نوں ہیرا پھیری دے بڑی ہنس مارے پر اوہدی پیش نہ گئی۔ ڈولی وچوں اوس نے بڑے درد نال راجھے نوں آکھیا:

لے وے راجھا واہ میں لاٹھیں مہرے دس نہیں گل بے دس ہوئی

راجھے دا دل اگے ای غلیا ہو یا سی۔ آکھن لگا:

عاجت ہوئے عشق تے قائم رہے واسن ناہ آلوں پھیرے نی

راجھا نہ چاک ہن کے ہیر حاصل کر سکیا نہ نال اوہالا (اٹھوا) کر سکیا۔ من اگر وہ رہ گیا سی اوہ سی لکھیر دے روپ وچ ہیرنگ پٹھن دا۔ چنانچہ گورو بالگاتھ کولوں جوگ لے گے ہیر دے سوہرے پنڈ رگپور جا پہنچا۔ ایہدے اوٹھے پٹھن توں پہلاں ای پنڈ دیاں گڑیاں اوہدی دھم پانگیاں سن۔ ہیر دا دل ڈولدا سی پیا۔ ایہہ سوچ سوچ کے اوہا سماہ پیا لڑکھائی گے:

روپ جھوٹ نہ گمے ہے ہووے راجھا تاں میں چوڑ ہوئیوں مٹوں پٹھا سو

اگے اک فراق لے ساڈی سٹی سڑی ملی نوں پھیر کیوں پٹھا سو

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

ہو یا چاک پھیر ملی سواہ خاک پنڈے لاہ ننگ ناموس نوں سنیا سو
بکل دج چوری چوری ہیر رووے گھڑا نیر دا جا اللیا سو
ظاہر نہ رووے دلوں آہ مارے اکھیں جگر دا خون پلنیا سو
ہیر دی ننان سبکی نے رانجھے نال بڑے سوال جواب کیچے پر جدوں رانجھے نے اوہوں اوہدے عاشق مراد بلوچ نال ملا دین دی گل کیتی
تے اوہ رانجھے تے ہیر دالمپ کران لئی تیار ہو گئی۔ اخیر بڑے چلیاں بہانیاں نال رانجھا ہیر نوں لے کے نکلیں دج کامیاب ہو گیا۔ ہیر دے مایاں
نے رانجھے نوں جج بنا کے لیاؤن لئی آکھیا۔ رانجھا چھالوں ماردا گھر ریتا پر ہیر دے مایاں نے قبائلی غیرت دج آکے ہیر نوں زہر دے دتا۔ رانجھے نوں
پتہ لگے اوہ آپ دی اک ہوکا بھر کے دنیا توں کھ موڑ گیا۔

دارت شاہ ہوراں دا آکھنا تے ایہہ دے کہ میں عشق حقیقی دیاں پچیاں گھاں مجازی رنگ دج بیان کردتیاں نیں۔ مقصد کچھ عارفانہ گلاں
نوں بیان کرنا سی۔ دسیا جائدا اے کہ دارت شاہ ہوراں دے استاد حافظ غلام مرتضیٰ قصوری ہوراں نے جدوں ہیر رانجھے دا قصہ سنیا تے عش
کراٹھے۔ فرمایا:

”وارثا توں تے منج دی رتی دج موتی برولیا یاں۔“

مقصد ایہی سی کہ عشق حقیقی دیاں گھاں توں حسن عشق دی اک داستان دی صورت دج بیان کردتیاں نیں۔
شاعراں نے ڈونگھیاں گلاں ہمیشہ رمزاں تے اشاریاں دے پر دیاں دج ای کیتیاں نیں۔ دارت شاہ ہوری دی اک ڈونگھی نظر رکھن
والے دانشور تے جادو بیان شاعر نیں۔ اوہ ہر طرح دا منظر بیان کرن اتے پوری پوری قدرت رکھدے نیں۔ لفظاں دا ادھناں کول گھانا نیں۔ سویر
دیلے پنجاب دے پینڈو جیون دج کیہ پہل پچی ہوندی اے اوہ بیان دارت شاہ ہوراں دی زبانی سنو:

چڑی چوہکدی نال جاں لڑے پاندھی پیاں ددھ دج بدھانیاں نے
ہوئی صبح صادق جدوں آن روشن تدوں لالیاں آن بچھلایاں نے
چندر بنیاں دی شاہی ختم ہوئی سورج بنی کردے حکمرانیاں نے
سیاہ قام مہاراجیاں ہندیاں تھیں لیا راج افغان درانیاں نے
کاروبار دج جہان ہویا چرے ڈا ہندیاں اٹھ سوانیاں نے
اکناں اٹھ کے ریڑ کا پا دتا اک دھونڈیاں پھرن ددھانیاں نے
وضو ساز کے زابداں پھڑی تسبیح بانگاں مسجدیں کہیاں ملوانیاں نے
ہوئے قافلے کوچ سرائے دچوں کھڑے نل پر بہات چلاناں نے
دارت شاہ توں دکھ ہوڑ دھانی سو شاعراں نے ہیر رانجھے دا قصہ لکھیا اے پر سب توں دھیر مقبولیت دارت شاہ نوں نصیب ہوئی اے۔

ادھناں نے اہیاں سوہنیاں تشبیہاں تے استعاریاں نال قصہ سجاتا اے کہ پڑھن والا اوہدے دج ڈب کے رہ جائدا اے۔
تھاں تھاں تے دارت نے مقولہ شاعر دے پر دے دج زندگی دیاں ڈونگھیاں چھپچھیاں توں ان نقاب چک دتے نیں کہ پڑھن سٹن والا
معرفت دے گزراں نال اپنا دامن بھر لیتا اے۔ جاتی دا مقصد اکھاں اگے آکھڑا دندا اے۔ غیرتے شروے کرا داللسہ سمجھ دج آ جائدا اے۔ اک
ہندے دی ذات توں لے کے توہاں تے ملاں تک دی تقدیر واکھاف ہو جاندی اے۔ اج وی ساڈی دسوں دج اچھے لوکاں دا گھانا نیں چھوے گل
گل اتے دارت شاہ دے ایہہ مصرعے بول گے اپنے مخاطب دا دل موہ لیندے نیں:

دارت شاہ اوہ سدا ای جیونہے نیں جہاں گیتیاں لگ گمانیاں نے

دارت شاہ گے دے دگھیاں رہن تاہاں چاں جھناں دیاں رب اتاراں لی

چھا چھا واردا دلہ لے گھم دج حدیث دے آہ ای

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

وارث شاہ وساہ کی زندگی دا ساڈی عمر ہے نقش پتاسیاں دے

وارث شاہ نہ بھید صندوق کھلے بھانویں جان دا جتورا ٹٹ جاوے

وارث شاہ چھپایے خلق کولوں بھادیں اپنا ای گڑ کھایے نی
وارث شاہ واقعہ ہیر پختی ادب دا اک املا شاہکار اے۔ ایہدے وج پتاسیاں دی دلیری 'جوانمردی' زندہ ولی 'دردمندی' تے کھلے
ڈلے رویاں دی اپنی سؤنی تصویر کشی ہوئی اے کہ ایہدی جی وی تعریف کیتی جائے گھٹ اے۔ ایہناں خوبیاں پاروں ای وارث شاہ دے قصہ ہیر نے
ہمیشہ ہمیشہ لئی میرے دل وج اپنی تھیں بنائی اے۔ میں جدوں کدے ایہدے مقصد پڑھناواں تے میرے حوصلے جوان ہو جانداں نیں۔ انسانیت لئی
پیار میرے دل وج چھالوں مارن لگ پیندا اے۔ مینوں انج جا پدا اے جیوں اوہ رانجھا میں آپ آں جیہدیاں دولتاں لٹیاں گھیاں نیں۔ تھہ تے تھہ
منہ کے نہیں بہہ رہا۔ اپنا رستہ آپ بنانا اے تے منزل اتے پہنچ کے ای دم لینا ایں۔

داج..... اک معاشرتی روگ

ساڈے ملک پاکستان نوں قائم ہویاں اوہی صدی توں اتے وقت لکھ گیا اے۔ کسے قوم واسطے اپنے حالات نوں سوارن لئی ایہہ کافی وقت ہندا
اے۔ پر ساڈے لوکاں نے اپنی معیشت 'معاشرت' 'تعلیم' تے سیاست نوں سوارن لئی ارج تک کوئی ٹھوس قدم نہیں چکیا۔ غیر ملکی قرضیاں دے سرتے کجھ ہزار
گھرانے ضرور دولت وج کھینڈن لگ پے نیں پر باقی ساری قوم ارج تک پرانیاں رسالوں رواجوں وج ای پھسی ہوئی اے۔ اوہناں رسالوں عزت تے
غیرت دے ناں تے انج سینے نال لا کے رکھیا ہویا اے کہ برہادی وی ہوندی جارہی اے تے ایس چیز دا احساس وی نہیں ہو رہا۔ ایہناں وچوں جیہد یعنی
داج دی رسم اک بڑی وڈی برائی اے پر ایہدے بغیر شادی ویاہ دا تصور ای نہیں کیجنا جسدہ کہ ایہدے بارے بڑے ٹھوس مضمون دی لکھے جارہے نیں منجھ
دی اخباراں وج چھپ رہے نیں تے مذاکرے وی ہو رہے نیں پر ایس مکروہ رسم توں جان بچھڑان دا کوئی موثر پر بندھ نہیں کیجنا جارہیا۔
مسلماناں نوں اللہ دے رسول نے جس معاشرتی زندگی دے اصول قاعدے دتے نیں اوہدے وج دکھادے تے اسراف توں بچن دی
ڈھیر تلقین کیتی مئی اے۔ غور کریے تے پتہ گدا اے کہ داج دی رسم وج ایہہ دووے منفی گناہ پائیاں جاندیاں نیں۔ ایہہ دووے چیزاں کھاندے
پیندے لوکاں وج عام دیکھن وج آئندیاں نیں۔ لوک دھیاں نوں جو کجھ دیندے نیں اوہدے وج اوہناں دیاں دھیاں دی بھلیائی گھٹ تے
خاندان برادری وج اپنے مالی رعب داب دے اظہار دا زباہہ خیال رکھیا جاند اے۔ مقصد ایہہ ہوندا اے کہ سسرال والے ساڈے سامنے نیویں ہو
کے رہیں تے ساڈی دمی نوں سوکھیاں رکھن۔ اوہنوں کوئی مثالی تکلیف نہ دین۔ ایہہ تے اسے گھراں دارو پہ ہوندا اے۔

درمہالے طبقے دا حال ایہہ وے کہ منڈے والے ایہو جیہا گھر لیمدے نیں جتوں کڑی اپنے نال ڈھیر سارا جیہڑے لے کے آوے تے
ساری برادری تے گل محلے وج پھد لگ جائے کہ اسان منڈا کجھ گھوڑے گھروا دیا ہوا اے۔ بلکہ بڑے ڈھینڈھ پنے نال ڈیر و میٹر گڈی تے کوٹھی دین دا
مطالبہ وی کردتا جاند اے۔ گھٹ وسائیل والے دمی وے ماپے سوچاں وج غرق ہو جانداں نیں کہ ایہو جیہے مطالبے کیوں پورے کیجے جان۔ اخلاقی
قدراں دا ساڈی وسوں وج ایہہ حال ہو گیا اے کہ ایہی گل سوچن واسطے منڈے والے چارائی نہیں ہوندے کہ جس ہندے لے اپنے جگر دا گھڑا دے دتا
ہائی گی کجھوٹی ٹٹے وی وہ جاندی اے۔ جے کوئی کڑی سسرال والیاں وے تقاضاں مطابق جیہڑے لیاہ سکے تے اوہی زندگی بے سکون گروٹی جاندی
اے۔ کس تے گناہاں طعنے جھنے دے دے کہ اوہ اساہ اپنا مشکل گرد پندیاں نیں۔ فیر ایہہ رگڑے جھگڑے ایہیوں تک وچھدے جاندے نیں کہ
طلاق تک لوہت آ پھنچدی اے۔

جیہڑے خلاف گل گرو تے ایہو جیہے لوگ پیغمبر علیہ السلام دی مثال پیش کرد پندے نیں کہ اوہناں وی تے اپنی دمی حضرت فاطمہ الزہرا
نوں خالی ہتھیں رخصت نہیں کی گئی۔ حالانکہ ایہہ بڑی وڈی حقیقت اے کہ آپ نے اپنی بیٹی نوں جو کجھ دتا سی اوہ صرف لوڈ مطابق چند چیزاں
سن۔ حضرت علی رضی اللہ عنہ اکرم صلی اللہ علیہ وسلم دے نال ای رہ پندے سن۔ اوہناں دا بہن وکھرا گھرا آوا ہونا سی تے گھر واسطے کجھ چیزاں وی لوڈ سی۔ جو
چیزاں حضرت فاطمہ زہرا دیاں گھیاں اوہناں وج نہ تے فضل خرچی گئی مئی سی تے ای کسے رسم نوں اوا کرنا مقصود سی۔ لیکن ساڈے لوگ اپلیاں
لکسانی خواہشاں نوں پوریاں کرن لئی شریعت نوں وی بدل دین دی دلیری کر لیمدے نیں۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

اصل وچ ساڈے اتھے جہیز دی رسم ہندوواں دی بیرونی وچ شروع ہوئی۔ ہندوواں وچ دھی ماں پیو دے مال دی وارث ای نہیں سی ہوندی اوہنوں ماپیاں ولوں جو کچھ ملنا ہوندا سی جہیز دی صورت وچ یاں تہواراں دے موقعیاں اتے تحفیاں دی صورت وچ ملنا ہوندا سی۔ یعنی ہندوستانی معاشرے وچ جہیز ترکے دے بدلے وچ دتا جاندا سی۔ اوہنوں داج آکھیا جاندا سی۔ مسلماناں وچ داج وغیرہ دین دار وراج مسلمان جاگیرداراں تے نواہاں کولوں آیا۔ اوہ اپنے معاشرتی مرتبے (Social Status) دارعب دین لئی داج وغیرہ دین لکھیاں چنگی بھلی فضول خرچی کر دے سن۔ لیکن ایہناں دے دیکھا دیکھی درمیانے طبقے تے غریب طبقے نے وی داج وغیرہ دین نوں اپنی تک دامستہ بنالیا فضول خرچی تے جھوٹی عزت دامستہ بنالیا۔

ساڈے اتھے حالات وچ اونچ نیچ ہو رہا ہوندا آئی جدوں دوہی تے امریکہ وغیرہ توں بے تحاشہ پیسہ آؤن لگ پیا۔ کچھ صنعت تے تجارت نے اک اچھا نو دولتیا طبقہ پیدا کر دتا جہیز اکم اپنی حیثیت منوان لئی ہر طرح دی فضول خرچی کرنا کوئی مسئلہ ای نہیں سی۔ داج دی رسم دا بہت وڈا نقصان ایہہ ہوا اے کہ غریب ماہتر لوکاں دیاں دھیاں وڈیاں عمراں دیاں ہو جانداں نیں پر معقول رشتہ لہجنا مشکل ہو جاندا اے۔ ایہدے نال بہت سارے نفسیاتی مسئلے پیدا ہو رہے نیں۔ اچھے طبقیاں دے لوک آپس وچ ای رشتے ناطے کر لیندے نیں۔ روپیہ پیسہ جائیداد کا رو بار تے افسری ای تعلقات دی بنیاد بن رہیاں نیں۔

داج دی رسم چھینی تے ختم نہیں ہو سکدی پر ایہدے مضر پہلوآں توں معاشرے نوں باخبر کرنا بہت ضروری اے۔ لوڑ ایس گل دی اے کہ ریڈیو تے ٹیلی ویژن توں اچھے پروگرام تے ڈرامے نشر کیجے جان جیہوے جہیز دیاں خرابیاں نوں سامنے لیاؤن۔ اخبار تے رسالے اہیاں تحریراں شائع کرن جہاں وچ ایس رسم دی مذمت کیجی جائے۔ دلیلاں نال لوکاں دے شعور نوں اکیل کیجا جائے۔ جیہوے لوک سادگی نال شادیاں کرنیاں چاہندے نیں اوہناں دی حوصلہ افزائی کیجی جائے۔ دینی عالماں لوں منبر تے محراب توں ایہہ آواز چنگی چاہی دی اے کہ ایس دور وچ تے ایس جاہلیت دیاں رسماں توں بچا جھڈا لے۔

کالج وچ میرا پہلا دن (ایس آف پور 2013ء)

میٹرک دے امتحان دا نتیجہ نکل آیا تے میری خوشی دا کوئی حد نہاں ای نہیں سی۔ میرا اچھی فرسٹ ڈویژن وچ پاس ہو جانا میرے سارے خاندان لئی اک بڑی وڈی خبر سی۔ میرے توں پہلاں گھر دا کوئی بندہ وی میٹرک وچ کدی ای ای امتیازی پوزیشن نال پاس نہیں سی ہویا۔ ایس باروں مہارکاں دیاں خوش کن آوازاں سن کے میرے ہیردین اتے کلدے نہیں پے سن۔ پہلاں نتیجے نوں بڑی بے چینی تے بے قراری نال اُلکیا سی ہن کالج پہنچن وی چٹا لگ گئی۔ کالج دی آزاد لٹھراں خیال جاندا تے اکھاں اگے انج سمجھو جنت والٹھ سمجھو جاندا۔ کیراؤن اوہ چڑھے گا جھڈوں میں کالج پہنچاں گا۔ داخلہ لوان گا تے فیر کلاس وچ بہہ کے اک نویں دنیا دا نظارہ کراں گا۔

خیر اوہ دن آئی گیا۔ نتیجہ نکلن دے اک ہفتے بعد مینوں مقامی گورنمنٹ کالج وچ داخلہ لگ گیا۔ نتیجے نالوں بعض خوشی داخلہ ملن تے ہوئی۔ انج سمجھیاں جیویں کائنات دی سب توں قیمتی شے مل گئی ہووے۔ ایہہ ستمبر دی سست تاریخ سی۔ میں اپنا لوان سائیکل لے کے گھروں نکلے تے میرے کچھ گھر ہاہر لگ دے موڑ تے مینوں اُلکدے پے سن۔ ساریاں دے چہرے کھڑے ہوئے گلاب واگن سن۔ سب دے کول اپنا اپنا سائیکل سی۔ بسدے بولدے کالج ول منہ کر گئے۔ راہ وچ ای لڑھکے اچھڑو لگ دیاں گلاں ہون لگ پھلاں۔ سٹپا ہویا سی کہ کائٹرو نوں آؤن والے طالب علمیاں نوں جک کر دے نیں۔ جہاں مرضی جک کرن اوہدے اتے غصہ وی نہیں سی کیجا جاسکدا۔ لڑھکے اچھڑو لگنے مینوں ڈرا اندروں پریشان کر دتا سی پر میں دو چپاں اتے ظاہر نہ ہون دتا پئی میں بھئی تشویش بیا محسوس کرناواں۔

کالج اسپنڈل اتے سائیکل کھلا ہر کے ایس سارے پیل اچھڑو لگ ہلاک دل لڑے۔ اک کمرے دے پڑے پچھتے آگوں چارٹی معصوم صورت طالب علم مل گئے۔ بڑی اپنا نہت نال لے تے کھن گئے لڑھکے اچھڑو لگ وچ آئے او؟ اسان تھوڑے جے گھمراے ہوئے لہجے وچ آکھیا 'آؤ خوجی اوہ سچے پائے دل دے اک کمرے ول اشارہ کر کے آکھن گئے ایہہ دے تھاؤا کلاس روم۔ ایس بے اختیار ادھر ای لڑے۔ 'نہ دی غلطی ای نہیں سی۔ اسان سٹپا ہویا سی کہ کج نہ ہونے کائٹرو ہو رہا ہوندا ہو جواؤا اندے نیں۔ ایس اوس کلاس روم وچ داخل ہوئے تے اوہی تن ہو رہنڈے کھلوئے دیکھے۔ اوہناں لے اگے دروازے ول اشارہ کر کے آکھیا 'تھاؤی کلاس اوئے ہو رہی اے۔ ایس ڈرا ہو رہا جے گئے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

پر قدم اگے ای پئے جاسکدے سن پچھا نہہ پرتتا تے نامکُن سی۔ اگلے اندر گئے تے اوتھے کچی کچی کلاس ہو رہی سی۔ اک نوجوان جیسے لیکچرار جہاں سیاہ چشمہ اکھاں اتے لایا ہو یا کسی نیوٹران تے پروٹان دی بحث کر رہے سن۔ اسان وی سیٹاں سنبھال لیاں۔
دومنٹ بعد اودہ لیکچرار کہن گئے تہاڈے لئی کیمسٹری دے بہترین نوٹس دا انتظام ہو گیا اے۔ ہر طالب علم پنجاہ پنجاہ روپے دے دے تان جے اکتھے ای فوٹو اسٹیٹ کروا کے سب نوں دے دتے جان۔ ماحول اتے ایٹمی سنجیدگی طاری سی کہ اسیں اکا بھل ای گئے کہ کالج وچ فرسٹ ایر فوٹنگ تان دی کوئی چیز ہوندی اے۔ اوس ویلے تک کوئی پنجاہ دے لگ بھگ طالب علم کلاس وچ پہنچ چکے سن۔ سب دے ہتھ بے اختیار جیباں ول چلے گئے۔ بعضیاں کول پنجاہ توں گھٹ پیسے سن اوہناں نے دو جپیاں کولوں ادھار لے کے پورے کر دتے۔ جس ویلے پیسے جمع ہو گئے تے لیکچرار صاحب نے باہر دروازے کولوں لنگھدے ہوئے اک منڈے نوں اندر بلایا تے آکھیا 'ایہہ لود پیسے تے سب واسطے نوٹس فوٹو اسٹیٹ کروا لیاؤ۔ میں شاف روڈ وچ جارہیا والں۔'

کچھ تے چہرے جھول گئے سن تا کیوں جے اوہناں غریباں کول ایٹمی کوای پوچھی سی پہلے دیہاڑے کالج کینٹین توں گرم گرم سموسے وغیرہ کھان دا پروگرام بنایا ہووے گا پر ایہہ خواب تے خواب ای رہ گیا۔ اودہ لیکچرار صاحب چاک تے ڈسٹر وشرم اتے رکھ کے تیزی نال باہر نکل گئے۔ اسیں وی اوہناں دے پچھے ای باہر نکل آئے پر اودہ پلک پلک تھکدیاں ای اک دھڑے چھائیں مائیں ہو چکے سن۔ اسیں سارے اک دو جے دامن تک رہے ساں۔ کچھ نے دیا کہ پندرہ منٹ پہلاں ایہہ لیکچرار صاحب کلاس وچ آئے سن۔ پہلاں اوہناں اپنا تعارف کر دایا تے فیر دیا کہ میں تہانوں کیمسٹری دا پرچہ پڑھاواں گا۔

پنچ منٹ نہ گزرے تے اسیں جس ویلے کینٹین دے کولوں لنگھے تے اوتھے منڈیاں دا اک گروپ ہتھاں وچ پسی دیاں بوتلاں لے کے اچی اچھی ہسی جارہیا سی۔ اچانک اک ذرا لے قد دا منڈا اٹھ کے ساڈے کول آیا۔ اوہنے اکھاں تے ادھو کالا چشمہ چڑھایا تے کہن لگا 'مینوں عارف کہندے نیں تے میں کیمسٹری نہیں پڑھاں گا کیوں جے میں بی ایس سی واسٹوڈنٹ آں۔ البتہ اسیں تہاڈا شکریہ ادا کرنے آں کہ تہاں پہلے دیہاڑے ای ساڈے لئی سوچ میلے دا انتظام کر دتا۔ رب تہانوں ایس دا ڈھیر اجر دیوے گا۔ ایہدے نال ای منڈیاں دے اوس گروپ نے اچا سارا قبیلہ لایا تے اسیں وی سارے اک معنوی جی مسکراہٹ اپنے ہونٹاں اتے سجان آئے مجبور ہو گئے۔ ساڈے خدشے شیخ ای لنگے۔ ساڈے نال فرسٹ فوٹنگ دا ہتھ ہو چکیا سی۔ اسیں اک دو جے ول دیکھن لگ پئے۔ ایسے چرو وچ کالج دے اک ملازم نے ساڈا موجوداؤ دیکھیا تے ساہنوں کہن لگا 'تسیں شاید نویں نویں آئے اڈ گھبراؤ نہیں۔ تہاڈی دوجی کلاس ایہر دے پاسے کمرہ نمبر باراں وچ ہو رہی اے۔ ساڈی جان وچ جان آئی۔ اسیں ہولی ہولی قدم چکدے اوس پاسے لڑ پئے۔ اودھر کچی کچی دی کلاس ہو رہی سی۔ اک ادھیڑ عمر پر وینسر صاحب نے اردو لازمی دی کتاب ہتھ وچ پھڑی ہوئی سی تے ادب اتے گل کر رہے سن۔ اسان اندر بہر رکھ دیاں اک دو جے ول تشویش دیاں نظراں نال اک وار فیر نکلیا کہ خدا نہ کرے ساڈے نال کوئی فیر ہتھ ہو جائے!

ایہہ سی کالج وچ میرا پہلا دن۔ ایہدی یاد وچ وی بے اختیار میرے ہونٹاں اتے مسکراہٹ کھلا دیندی اے۔

پنڈ تے شہری حیاتی

پنڈاں دے وسیلہ کار واسطے شہری زندگی وچ ہمیشہ ای اک کشش رہی اے۔ پرالے وقتاں توں پنڈو لوک ایہہ ہی سمجھدے آ رہے نیں کہ شہر والے بڑے تعلیم یافتہ بڑے مہذب تے بڑے موگے ہوندے نیں۔ اوہناں نوں بڑیاں سہولتاں حاصل ہوندیاں نیں۔ رولوگا روا اوٹھے کھانا نہیں ہوندا۔ تعلیم واسطے اچے توں اچے کالج تے یونیورسٹیاں مہسر ہوندیاں نیں۔ کوئی جسمانی روگ آگئے تے ہسپتالاں تے شفا خاناں دا گھانا نہیں ہوندا۔ تفریح دے موقعے وی بے شمار ہوندے نیں۔ ایس لئی پنڈو لوکاں نوں جدوں موقع ملدا اڈہ شہراں وچ آ وسدے رہے۔ آہادی دے انتقال دا ایہہ عمل اچوگے دور وچ ہوا دی تیز رفتار ہو گیا اے۔ جدوں کوئی بندہ وڈے شہر وچ آ وسدا اے تے چھپتی اودھے خواباں لگ پندے نیں۔ اوہناں ایس گل دا اندازہ ہوندیاں دم نہیں گھدی کہ شہری زندگی ایج دے دور وچ آپ گئی عطا ہاں وچ گھری ہوئی اے۔ دونوں طرح وی وسوں وچ ہن وی بھارتی اے۔ دونوں دے وچکار لہا چڑھا حاصل اے۔

پاکستان ہن گمروں ضرورت ایس گل دی سی کہ ملک دی ترقی وچ ہر علاقے نوں شریک کجنا چاہندا۔ ہر قسمی نال پاکستان دی تاریخ دا بہتا

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

حصہ مارشل لاء دی چھتری تھئی ای گزر گیا اے۔ مارشل لا دا مطلب ہوندا اے فوجی تے سول افسراں دی حکومت۔ ایہناں حکومتاں وچ عوامی نمائندے نہیں ہوندے۔ ترقی لئی منصوبے بنان دی ساری دی ساری ذمے داری افسر لوک چک لیندے نیں۔ ایہناں لوکاں نوں ساری دلچسپی شہراں دی ترقی تال ہوندی اے۔ چنانچہ شہراں وچ ای سکول کالج کھلدے نیں۔ شہراں وچ ای ہسپتال بن دے نیں۔ تفریح لئی وڈے وڈے پارک دی شہری آبادی لئی بنائے جاندے نیں۔ کارخانے دی وڈیاں شہراں وچ گلدے نیں۔ کاروباری مرکز دی وڈے شہراں دا مقدر ہوندے نیں۔ چنانچہ روزگار دے موئے شہراں وچ ای لھدے نیں۔ پانی، گیس تے بجلی دیاں سہولتاں تے شہریاں لئی بہت وڈیاں نعمت ہوندیاں نیں۔

دو بے پاسے پنڈاں دی حیاتی سک سک کے لکھدی اے۔ بے بال اپنے پنڈ توں پرائمری تک تعلیم حاصل کردی لین تے اگے کسے قصبے یاں شہر دے اچے سکول تک بچیاں نوں بھیجنا وڈا مسئلہ بن جاند اے۔ اول تے فیسال یونیفارماں تے بساں دے کرائے دین دی ہمت نہیں ہوندی۔ بے دوچار سال تک ایہہ شیواں لھدی جان تے اگے کسے کالج یاں یونیورسٹی تک بچیاں نوں پڑھان دی طاقت نہیں ہوندی۔ پنڈاں دے بہت سارے بچے پرائمری تک ای تعلیم مکمل کر سکدے نیں۔ ایدوں بعد اوہ وی اک تعداد ہوندی اے طالب علمیاں دی جیہڑی میٹرک توں اگے دھن دی ہمت نہیں رکھدی۔ اپنی تعلیم دے بعد اوہ ناکارہ ہو جاندے نیں۔ کیوں جے اپنی تعلیم دے دوران ڈنگراں نوں سنبھالیاں کھیت وچ مل چلان دی عادت ختم ہو چکی ہوندی اے کسے چھوٹے موٹے کم دی سکھلائی دی عمر دی لکھ گئی ہوندی اے۔ ساڈے پنڈاں وچ اچے دی صحت دیاں سہولتاں نہ ہون برابر نیں۔ سینکڑے میل دور ہسپتال ہوندے نیں جہاں تک پہنچدیاں پہنچدیاں ایج ای مریمض دی جان نکل جاندی اے۔ ایس دے مقابلے تے شہراں وچ قدم قدم اتے کلینک تے ہسپتال کھلے ہوندے نیں جتھے بہت تھوڑی دیر وچ ای ہر قسم دے طبی ٹیسٹ ہو جاندے نیں تے بیماریاں دابرا لھدیاں دیر نہیں لگدی۔ ڈاکٹروں اک توں اک ودھ سیانا تے ماہرل سکدا اے۔

پنڈاں دی زندگی ایس اکیویں صدی وچ دی پرائیاں تے گھسیاں بنیاں رساں رواجاں وچ پھسی ہوئی اے۔ ویاہ ہووے یاں کوئی مرگ ہر موقع اتے فضول خرچی دی انتہا کردی جاندی اے۔ وقت وی ڈھیر برباد کیتا جاند اے۔ پنڈاں وچ تعلیم دا بہت گھٹا ہوندا اے ایس لئی بہتے لوک توہم پرست ہوندے نیں۔ کال بھرے تے بولیا تے اوہناں سمجھیاں کوئی پراوٹاں آوے گا۔ کسے کڑی نوں ہسٹریا دا دورہ پے گیا تے اوہناں سمجھیا کوئی جن بھوت جمو گیا اے۔ جے کوئی مور بیماری لگ جائے تے کسے مزار دی مٹی چٹ لئی جاندی اے۔ ایسے توہم پرستی نے پنڈاں دے دسینکاں نوں پیر پرست بنادتا اے۔ پنجاب دے کساناں بارے کہیا جاند اے ہنسی کنگ یاں چول دی فصل آ جائے تے اوہدے ترے حصے کیتے جاندے نیں۔ اک حصہ پیر لئی رکھیا جاند اے۔ دو چاقہ دے بازی لئی تے تریجا گھر کھان پین لئی وقف کیتا جاند اے۔ پنڈ دے لوک قانوناں دیاں گھٹکھاں توں واقف نہیں ہوندے۔ چنانچہ پولیس بڑی آسانی تال اوہناں نوں مقدمیاں وچ پھس لیندی اے۔ ساڈے پنڈاں دا حسن سادگی وچ ہوندا ای پرہیز اودہ حسن دی اتھتے نہیں رہیا۔ ٹریکٹراں ٹرالیاں نے اوہ دھوڑا ڈائی اے بنی ہر شے داسن ماند پے گیا اے۔ فیٹناں دی دبانے پنڈاں دی خوبصورتی نوں اجاڑ کے رکھ دتا اے۔ ٹیلی ویژن نے تے وی سی آر نے پیئڈ وڈاں کولوں دی پاکیزگی جیتا سادگی کھو لئی اے۔ ہیر وکن دے استعمال نے پنڈاں دی گھریلو زندگیاں نوں جہنم بنادتا اے۔ نوجوان طبقے نوں اگے دھن دے رستے نہیں مل رہے ایس لئی اودہ چرس بھنگ تے ہیر وکن دے استعمال دے عادی ہوندے جارہے نیں۔

پنڈاں دے پسماندہ ماحول توں تنگ آ کے لوک شہراں دارخ کردے نیں۔ آبادی دے ایس بے دریغ انتقال نے شہری زندگی نوں دی کئی طرح دے مسئلے دا شکار کردتا اے۔ شہری انتظامیہ نویاں وستیاں وساندی اے پراوتھے بنیادی سہولتاں مہیا نہیں کر سکدی۔ جیہڑے لوک اپنے انگاں ساکاں توں جدا ہو کے شہراں وچ آوسدے نیں اودہ اکلا پے دے احساس دا بری طرح شکار ہو جاندے نیں۔ اکلا پاشہری زندگی دا اچ دے دور وچ بڑا وڈا المیہ اے۔ کسے بندے کول وی دو بے بندے دے دکھ درد نوں سن لئی وقت نہیں رہ گیا۔ خونی رشتیاں تک دا احترام مک گیا اے۔ بندے دی تھاں روپے پیسے دی قدر قیمت گئی جاندی اے۔ فضائی آلودگی نے شہریاں نوں چڑچڑا بنادتا اے۔ کینسر لئی جی تے ہارٹ فیل ور گیاں موڈی مرضاں لا دتیاں نیں۔ فرقہ واریت تے علاقہ پرستی دیاں تحریکاں نے شہری زندگی وچ اچھا زہر گھولیا اے کہ امن تے سکون دے دوبارہ حاصل ہون دے امکانات اکامک گئے نیں۔ کرپشن تے اقربا پروری جیہاں روگاں نے تے ہور ای شہری زندگی دا چہرہ دگا دتا اے۔ دولت پرستی دے جنون وچ ساریاں اخلاقی قدراں برباد ہو جاندیاں جارہیاں نیں۔

ایہہ ٹھیک اے بنی شہری زندگی وچ بندے لئی اگے دھن دے امکانات ذرا کھلے ڈلے ہوندے نیں پر حقیقت دی اکھ نال نکلیا جائے تے ایہہ توقعات بہت تھوڑے لوک ہی رکھ سکدے نیں۔ گھٹ وسیلیاں دے مالک لوکاں تے چھوٹے درجے دے ملازماں لئی شہری زندگی وچ بہت

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

ساریاں اوکڑاں ہوندیاں نیں۔ اوہ لوک نہ تے کچھ پنڈی زندگی وچ پلٹ سکدے نیں تے نہ شہری زندگی دے نخرے چک سکدے نیں۔ چنانچہ ایہہ لوک کئی طرح دیاں ذہنی الجھناں وچ پھس جاندے نیں۔ ایہناں لئی زندگی اک عذاب بن جاندی اے۔ بہر حال ایہناں ساریاں اوکڑاں تے مسئلایں دے باوجود دونوں تھانواں دے کچھ مثبت کچھ وی ہے نیں۔ شہراں وچ آگے ودھن دے موقع تے موجود ہوندے ای نیں تے پنڈاں دماحول اچے وی کچھ نہ کچھ سکون والا ہے سہی۔ اوہ تھوڑے وسیلایں نال وی بندہ اپنی گزارن کر لید اے۔ ذہنی الجھناں وی لوکاں نوں گھٹ ہوندیاں نیں۔ شہری لوک مختلف سماجی تنظیمیں تے مذہبی تے سیاسی تنظیمیں وچ منظم ہو کے اپنے حقوق لئی جدوجہد کردے نیں۔ پولیس دے ذریعے اپنے مسئلایں نوں چکدے نیں۔ چنانچہ حکومت اوہناں دے مطالبیاں اتے غور کرن لئی مجبور ہو جاندے نیں۔ پنڈاں دے لوک غیر منظم ہوندے نیں۔ پڑھے لکھے نہیں ہوندے ایس لئی اپنے حق بارے وی باخبر ہوندے نیں نہ اوہناں نوں اپنا حق لین لئی طریقے آؤندے نیں۔ لوڈ ایس گل دی اے کہ ساڈیاں حکومتاں شہری تے پنڈی زندگی وچ معاشی سماجی تے تہذیبی فاصلیاں نوں ختم کرن۔ ملکی وسائل توں ساریاں نوں اکو جیہا فائدہ لین لئی رتہ بنان۔ ایہہ دے وچ ای ساڈی ملکی تے قومی سر بلندی دارا زکلیا ہویا اے۔

.....

اک نہ بھلن ہار واقعہ

دنیاوی حیاتی دکھاں سکھاں نال ای عبادت اے۔ بندہ اپنے دنوں سکھاں دی تلاش وچ ای رہیہندا اے۔ پردکھاں توں وی پلہ چھڈا نہیں سکدا۔ تقدیر دی اک اپنی کھینڈ اے۔ تقدیر وچ کوئی تکلیف یاں مصیبت لکھی ہووے تے پیش آ کے ای رہیہندی اے۔ بعضے ویلے کوئی واقعہ انج دا پیش آ جاند اے کہ جیہدی یاد دل اتے گہرے نقش بیٹھا جاندی اے۔ مینوں وی کوئی دو سال پہلاں انج دا ای اک واقعہ پیش آیا سی۔ اوہدی یاد پاروں بہن دی میرے لوں کنڈے کھلو جاندے نیں۔ اکھاں آگے اک خوفناک حادثے دی تصویر آکھلندی اے۔ کچھ دیر میں آل دوالے توں کٹ کے ماضی وچ ٹر جاناواں۔ ایہہ اک نا بھلن ہار حادثہ سی۔

میں میٹرک دا امتحان دے کے ویلہا ہویا تے تفریح واسطے مری جان دا پروگرام بنایا۔ مئی دے شروع دن سن۔ اپنے اک بڑے ای پیارے دوست اکبر نوں گھروں نال لیا تے اسیں دونوں مری جان والی کوچ وچ جا بیٹھے۔ سویر ویلا سی۔ ٹھنڈی ٹھنڈی ہوا چل رہی سی۔ تھوڑی دیر بعد سورج وی نکل آیا۔ کوچ ایر کنڈیشن سی ایس لئی اندر بیٹھیاں باہر دے درجہ حرارت دا احساس نہیں سی ہو رہیا۔ پہلاں تے اسیں گپ شپ کردے رہے۔ میں اوہنوں دس رہیاں ساں پئی مری کوچ لوڑ مال اتے میرے ماما جی دا گھر اے۔ اسیں اوہ تھوڑے ٹھہراں گے۔ کسے دن البیوہ کسے دن پتریاں تے کسے دن تھیا گلی چلے جاواں گے۔ رل کے سیر کر دیاں بڑا ای سوادا وے گا۔ اکبر پہلاں تے میریاں گلاں سن دار ہیہا فیروٹھن لگ پیا۔ میں اخبار ول توجہ کر لئی تے اوہ نیند دی وادی وچ اتر گیا۔ میں کدے خبراں دیاں تفصیلاں وچ کھب جانداتے کدے باہر جھاتی پالیندا۔ سڑک دے دونوں پاسے کھیتاں دے نہ مکھن والے سلسلے سن۔ کٹک دی داڑھی ہو چکی سی۔ بہن کٹک گا ہی جارہی سی۔ کئی تھواواں تے میں سوانیاں نوں چھج نال دانے چھٹ دیاں دی ویکھیا۔ میں سوچ رہیاں ساں کہ ایہہ اتانج جیہو اسیں بڑی سہولت تے آرام نال کھائی کے ڈکار مار لینے آں، ایہہ کیتیاں محتناں نال حاصل ہوندا اے۔ فیہر ایہہ وی خیال آیا جی دنیا دا کوئی کم وی تے سوکھا نہیں۔ اللہ پاک نے تے آپ دی ارشاد فرمایا اے عی اسان بندے نوں محنت مشقت وچ پیدا کیتا اے۔

گھروں ٹریاں ایہہ ای کوئی دو گھنٹے ہوئے ہونے نیں جدوں میں عین اپنے سامنے افق اتے سرمی بدلاں دے آثار دیکھے۔ جیہوے لوک ایہہ منظر تک رہے سن اوہناں دے چہریاں اتے رونق جیہی آ گئی۔ اوہ وی مئی دیاں تیز دھپاں کھا کھا کے نڈ حال ہو چکے سن۔ آخر ساڈا مری ول سفر داکارن وی تے ایہہ ای جتے نوں لوہ دین والیاں دھپاں ای سن۔ کوئی ادھا پونا گھیندے گزریا ہونا اے جدوں سارا اسان بدلاں نال انج بھر گیا پئی سورج وی اکھوں اوچھل ہو گیا۔ اکبر دی اکھ کھلی تے اوہ وی بدلیا ہویا منظر دیکھ کے حیران رہ گیا۔ کہن لگا، گرمی ماریاں لوکاں دیاں دعاواں نے اخیر رحمت دے بدل لے ای آندے نیں۔ بس ہن اڈیک لگی سی کہ کبھوے ویلے بدل دے سن شروع ہو جاون۔

تھوڑی دیر نہیں گزری تے کوچ دی فرنٹ سکرین اتے کئی کئی پھوارا بنی کوپے لگی کہ ڈرائیور نے واٹر چلا دتا۔ گھڑی بھر دے بعد کن سن شروع ہوئی تے ایہہ دے نال ای انج دی موسلا دھار بارش شروع ہو گئی کہ ڈرائیور لئی کوچ دی رفتار نوں مدھم کرنا ضروری ہو گیا۔ ساریاں سواریاں باہر دے بدلے ہوئے منظر توں لطف لے رہیاں سن۔ سب توں زیادہ خوشی دے آثار تے بالوں دے مکھڑیاں اتے سن۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

کھاریاں لکھ گئے تے اگے پہاڑی علاقہ شروع ہو گیا۔ چھوٹے چھوٹے موڑ آؤن لگ پئے۔ ڈرائیور بڑی جا بکدستی تے ہوشیاری نال موڑ مڑ رہی سی۔ اچانک کوچ اک موڑ مڑی تے نال ای اک زوردار دھماکہ ہوا۔ مینوں یاد اے کہ کوچ دے سامنے اک پک اپ آئی سی۔ میرا سر اٹکی سیٹ نال اپنے زور نال دھکیا کہ میریاں اکھاں اگے اٹھیاں۔ فیر میں بس کچھ چیکاں اسی سنیاں تے ایس دے بعد کیہ ہویا، مینوں اکا خبر نہ ہوئی۔ جس ویلے میری اکھ کھلی تے میں جہلم ہسپتال دے اک بسترے اتے دراز ساں۔ میرے سر تے پٹی بدمی ہوئی سی۔ نال دے بیڈ اتے اکبر لیلیا ہویا سی۔ اوہ دے سر تے بازو تے پٹیاں بدهیاں ہوئیاں سن۔ میں سر گھما کے مور زخمیاں دل توجہ کرنی چاہی تے میریاں اکھاں اگے اک وافر انصیر آ گیا۔ میں بے وس جیہا ہو گیا۔ بولنا چاہیا پر زبان اتے جیویں کیسے چندرالا دتا ہو دے۔

اذان دی آواز نکلیں پئی تے میں اپنے سامنے دیوار اتے لگی ہوئی کھڑی دل نظر ماری تے پتہ لگاست وچ رہے نیں۔ کھڑکیاں دے باہر دا منظر وی ہن شام دے انصیریاں وچ گواچا جارہی سی۔ اکبر دی ہوش وچ آ گیا ہویا سی۔ میں اوہ دے کولوں پچھیا کہ حادثہ کیوں ہویا اے۔ اکبر دی بجائے اوہ دے سر اہندی کھلوتے اک ادھیڑ عمر بندے نے دیا کہ میں وی اوہ سے کوچ وچ ساں۔ کوچ نے موڑ ٹھیک لیا سی۔ اوہ دی رفتار وی کوئی زیادہ نہیں سی۔ مخالف طرفوں آؤن والی ویگن دراصل سڑک اتے ہون والی پھسلن توں بے قابو ہو کے کوچ نوں آؤجی سی۔ لگدا ایہہ دے کہ اوس ویگن دی رفتار نسبتاً دھدی۔ اوہ دے ڈرائیور نے موڑ دی نزاکت نوں وی کھنکھن رکھیا، بس اچانک ای موڑ کھینا تے ویگن بے قابو ہو کے سچے پاسے موڑ مڑن والی کوچ نوں جاؤجی۔ غلطی ویگن دے ڈرائیور دی سی۔ میں پچھیا نقصان کتناں کوہویا اے تے اوس بندے دیا کہ ویگن دا ڈرائیور تے تھان تے ای دم دے گیا سی۔ البتہ اوہ دے نال دی سیٹ اتے بیٹھا ہویا بندہ زخمی ہو گیا سی تے اوہ وی اٹھتے داخل کردتا گیا سی۔ کوچ دا ڈرائیور معمولی زخمی ہویا اے۔ باقی سواریاں نوں وی کوئی زیادہ چوٹاں نہیں لکھیاں۔

میرے سر تے چوٹ آئی سی پر اپنی ڈونگھی نہیں سی۔ اکبر البتہ کافی زیادہ زخمی ہویا۔ اوہ دے بازو دی ہڈی ٹٹ گئی سی تے سر تے زخم آئی سی۔ اکبر اک بڑا ای حوصلہ مند جیہا بندہ اے۔ اوہ مینوں دی تسلی دے رہی سی کہ رب فضل کر دیوے گا گھبران دی کوئی لوڑ نہیں۔

رات نوں وجے ٹی وی اتے حادثے دی خبر سن کے ساڈے دونوں دے گھراں وچ ترفلاٹ پے گیا سی۔ کیوں جے ساڈے گھر والیاں نوں پتہ سی کہ اسیں کیہوڑی کوچ اتے کیہوڑے ویلے لاہور وں ٹرے ساں۔ چنانچہ اوجی رات ویلے ای میرے تے اکبر دے والدین جہلم ہسپتال پہنچ گئے۔ سارے بڑے فکر مند سن پر ساہنوں ہوش وچ دیکھ کے اوہناں دی تسلی ہوئی۔ دوسرے دن دوپہر ویلے ہسپتال والیاں جدوں ساہنوں دونوں نوں فارغ کردتے اوس وقت تک ساڈے کوئی دوست وی پچھوں آ پچھوے سن۔ کچھ اپنیاں گڈیاں لے آئے سن۔ اسان مری دا پروگرام منسوخ کر کے گھر پر تن دافصلہ کر لیا۔

اج تک اللہ دے لکھ شکر ادا کرنا وائے جان بچ گئی۔ زخم آئے سن پر وقت دے نال نال مل گئے۔ بس اک سنسنی خیز جیہی یاد رہ گئی اے۔ کدی بیٹھیاں بیٹھیاں اوہ حادثہ یاد آؤندا اے تے لوں کنڈے کھلو جاندے نیں۔ کتناں وچ گڈیاں دے نگران دی دھماکہ خیز آواز کوچ اٹھدی اے۔ دل ڈوبن لگ پیندا اے پر حیاتی دیاں رونقناں دل نوں دوبارہ اپنے دل کھیندیاں نیں۔

بلھے شاہ دی عارفانہ شاعری

سید بلھے شاہ پنجابی صوفیانہ شاعری وچ اک ندھڑک آواز سمجھے جاندے نیں۔ اوہناں اپنے دور وچ جنی تنگ نظری، تعصب تے جمود پسندی دیکھی اوہناں ای اوہناں کشادہ دلی آزاد مشربی تے تحرک دارو یہ اختیار کیتا۔ اندر لیاں تے باہر لیاں مرکز دشمن طاقتاں نے امن امان نوں ساڈے کے سواہ کردتا ہویا سی۔ عوام ڈانڈے دیکھی تے پریشان سن۔ ایہناں حالاں وچ قصور دے اک گوشے وچوں اک اجیہی آواز ابھری جسے ظالم طاقتاں نوں لکارا۔ اوہناں دے غیر انسانی طرز عمل اتے شدید تنقید دی کیتی پر نال نال مانتہ غریب عوام دے پھٹاں اتے مرہم دی رکھیا۔ مولویاں تے قاضیاں دا آنگن گل گل اتے سزاواں توں نہیں ڈرایا۔ سگوں بڑے ای شفیق تے نرم لہجہ وچ حیاتی دے صحت دند چالے اختیار کرن دی پریرنا دی۔

بلھے شاہ دا اصل ناں سید عبداللہ شاہ سی۔ ریاست بہاولپور دے اک پنڈ آج گیلانیاں وچ 1680ء وچ پیدا ہوئے۔ اوہناں دے وڈا دیرے حلب وچوں اٹھتے آکے آباد ہوئے سن۔ آپ دا چودھویں پشت وچ سلسلہ نسب حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی نال جا ملدا اے۔ بلھے شاہ دے والد تھی شاہ محمد درویش عربی تے فارسی دے عالم تے بڑے پارسا آدمی سن۔ بلھے شاہ دی عرا بے چھ مہینے سی جدوں اوہناں دے ماں پو ملکوال (ضلع

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

سایہوال (لڑ آئے۔) اوتھے ڈیرہ جمایاں اہجے زیادہ عرصہ نہیں سی گزریا کہ موضع پانڈو کے بھٹیاں وے جاگیردار حاکم نوں اپنے پنڈو دی مسجد واسطے امام دی لوڑ پئے گئی۔ اوہ لکوال دے لوکاں دی سفارش اُتے نئی شاہ محمد درویش نوں پانڈو کے لے آیا۔ آپ نے امامت دے نال نال طالب علماں نوں تعلیم دین دا کم وی سانبھ لیا۔

بلھے شاہ نے مذہبی تعلیم پانڈو کے وچ رہ کے حاصل کیتی۔ ہور تعلیم لئی قصور تشریف لے گئے۔ اوس ویلے قصور اسلامی تعلیم دا مشہور مرکز سی۔ آپ نے حافظ غلام مرتضیٰ کولوں اعلیٰ تعلیم حاصل کیتی۔ بعض تذکریاں وچ آپ دے استاد داناں غلام محی الدین قصوری دی مملد اے۔ ممکن اے آپ نے دو عالماں کولوں علی فیض لیا ہووے۔ بلھے شاہ دی طبیعت وچ صوفیانہ مہار (رحمان) شروع توں غالب سی۔ اوس دور دی اک کرامت وی بیان کیتی جاندی اے۔

ایہہ واقعہ اوہناں دناں واسطے جدوں آپ پانڈو کے وچ تعلیم حاصل کرن دے نال نال ڈنگر دی چار دے سن۔ اک دیہاڑے آپ ڈنگر لے کے باہر گئے ہوئے سن۔ کسے رُکھ دی ٹھنڈی چھاں پٹھ لپٹے تے اکھ لگ گئی۔ ڈنگراں نے پہلی اُجاڑ پچاڑ دتی۔ پہلی دے مالک جیون خان نے اپنی بھیتی دی بربادی دیکھی تے غصے نال بھنخ پیا۔ ڈنگر چران والے نوں دیکھیا تے غصہ حیرانی وچ بدل گیا۔ بلھے شاہ سُنے پئے سن تے اوہناں دے سر اُتے اک پھیر سپ نے سایہ کیتا ہو یا سی۔ اوہ چھیتی نال پنڈول اٹھ نہیا۔ آپ دے والد صاحب نوں دیا کہ تہاڑے پتر نے میری پہلی دی خراب کردتی اے نالے اوہ اوتھے مویا پیا اے۔ نئی شاہ محمد درویش فکر مندی نال موقعے اُتے پہنچے تے بلھے شاہ اہجے سُنے ہوئے سن۔ شور سن کے سب غائب ہو گیا۔ بلھے شاہ ہوراں اکھاں کھولیاں تے سانسے والد صاحب کھلوتے سن۔ کہن لگے:

”اسیں پردیسی بندے آں۔ اتھوں دے زمینداراں دا مقابلہ نہیں کر سکہے۔ توں ڈنگر کسے دی پہلی وچ نہ جان

دیا کہ۔ جیویں بن جیون خان دی چنے دی پہلی اُجڑ گئی اے۔“

بلھے شاہ ہوراں بڑے اطمینان نال جواب دتا:

”جیون خان دی پہلی تے بالکل صحیح سلامت اے۔“

اوہناں جا کے دیکھیا تے سچ سچ اوہ اُنج ای ہری بھری سی۔ جیون خان آپ دی کرامت دیکھ کے معتقد ہو گیا تے اوسے ویلے اوہ پہلی آپ دی نذر کردتی۔

قصور دے مدرسے وچوں تعلیم مکمل کرن دے بعد آپ مرشد دی تلاش وچ لاہور آ گئے۔ اتھے اوس ویلے حضرت عنایت شاہ قادری دی ولایت داسورج چمک رہی سی۔ بلھے شاہ نے اوہناں نوں ملن دا فیصلہ کر لیا۔ شاہ عنایت ذات دے اراکین تے باغبانی دے پٹیشے نال متعلق سن۔ بلھے شاہ دی جس ویلے اوہناں نال ملاقات ہوئی اوہ بارغ وچ کم کر رہے سن۔ بلھے شاہ نے اپنی پہچان کروائی تے آکھیا:

”میں رب داراہ چھن آیاں وال۔“

جواب وچ حضرت شاہ عنایت نے آکھیا:

”بھٹیا! رب دا کیہ پاؤن اے۔ ایدھروں پٹن اودھر لاؤن اے۔“

ایہہ گل بلھے شاہ دے دل دی دنیا نوں زیر بر کر گئی۔ ایہناں سادہ جے لفظاں وچ روحانیت داست (نچوڑ) بھریا ہو یا سی۔ اوہناں دراصل ایہہ گل سمجھانی چاہی کہ روحانی ترقی داراہ من نوں دنیا والوں موڑ کے اندر نال جوڑن وچ اے۔ اتنے جیل کے عملی طور تے دکھا دی دتا کہ ایہہ کم کامل مرشد دی نظر کرم نال ای سرے چڑھ سکد اے۔ بلھے شاہ چھیتی نال قدمیں جا لگے تے مرید ہو گئے۔

آپ فرماندے نیں:

بلھے شاہ دی سنو حکایت ہادی پکڑیا ہوئی ہدایت

میرا مرشد شاہ عنایت اودھو لنگھاوے پارا

شاہ عنایت نے آپ نوں ریاضت، عبادت دے پینڈے پادتا۔ آپ ایس کم وچ ایسے ٹھہب گئے کہ کھان پین دی سدھ بدھ نہ رہی۔ بعض ویلے تے پتر کھا کے گزارا کیتا۔ ذہن تے دل نوں اجہا نور ملایا جے آپ نوں عرفان دیاں بلندیاں اُتے پہنچا دتا۔ آپ دے عزیزاں رشتے داراں نوں بڑا دکھ لگا کہ بلھے شاہ نے آپ سید ہو کے اک اراکین دے تہہ اُتے بیعت کیوں کر لئی اے۔ اوہناں طعنے مہنے دتے پر بلھے شاہ دا فیصلہ پتھراتے لکیری:

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

بلھے نوں سمجھاو آئیاں بھیناں تے بھر جائیاں
من لے بلھیا ساڈا کہنا چھڈے پلہ ارائیاں
آل نئی اولاد علی نوں توں کیہ لیکان لائیاں
بلھے نالوں چاہا چنگا جس تے روئیاں لائیاں
سلوک دے رستے دی پہلی منزل اپنے آپ نوں مرشدی ذات دج فنا کر دینا ہوندا اے۔ بلھے شاہ واجد بہ صادق سی۔ اوہناں ایس
جد بے نال سرشار ہو کے مرشد نال اپنی مثالی محبت دا بھرواں اٹھار کیا:

جیہڑا ساہنوں سید آکھے دوزخ پینگاں پائیاں
جو کوئی ساہنوں رائیں آکھے بیشیں پینگاں پائیاں
جے توں لوڑیں باغ بہاراں چاکر ہو جا رائیاں
بلھے شاہ دی ذات کیہ پچھنا ایس شاکر ہو رضائیاں
طریقت دے نور لے بلھے دی ہستی نوں انج روشن کر دتا کہ شریعت دا پلہ ہتھوں نکل جان دا خطرہ پیدا ہو گیا۔ وحدۃ الوجودی مسلک دج اُنج
دی مسجد تے مندر دے درمیان فرق معدوم ہون لگ پیندا اے۔ چنانچہ بلھے شاہ وی ایسے لور دج کہن لگ پئے:

پھوک مصلے بھن سٹ لوٹا نہ پھڑ شیع عاصا سوتا
عاشق کہن دے دے ہوکا ترک حلالوں کھا مردار
عشق دی نوں نوں بہار
جاں میں سبق عشق دا پڑھیا جیوڑا مسجد کولوں ڈریا
ڈیرے جا ٹھاکر دے وڑیا جتھے وجدا ناد ہزار
عشق دی نوں نوں بہار
وید قرآن پڑھ پڑھ تھکے سجدے کردیاں گھس گئے متھے
نہ رب تیر تھ نہ رب کے جن پایا تے نور جمال
عشق دی نوں نوں بہار

بلھے شاہ نے ظاہر داری اتے ڈاھڑی طنز کیتی۔ سگوں رب نال وی چو ہلاں کیتیاں:
بلھیا پی شراب تے کھا کباب بیٹھ بال ہڈاں دی اگ
پوری کرتے بھن گھر رب دا اوس ٹھگاں دے ٹھگ نوں ٹھگ
تباہ عنایت نوں آپ دی ایہہ بے باکی چنگی نہ لگی۔ اوہ اپنے مرید نوں اک روحانی نظم و ضبط دج ویکھنا چاہندے سن۔ چنانچہ اوہ خفا ہو
گئے۔ بلھے نوں اپنے کول آؤن توں موڑ دتا۔ تھوڑے چر دج ای بلھے شاہ دی حالت پانی بغیر ترفن والی چھی ڈانگن ہو گئی۔ مرشدی جدائی گھڑی پل دی
گوارا نہیں سی۔ روحانی اذیت حدوں باہر ہون لگ پئی۔ کئی کافیاں ایسے کرب دج تخلیق ہوئیاں۔ اوہناں دا حرف دردتے سوز نال رنگیا ہو یا
اے۔

اخیر بلھے شاہ نے اپنے مرشدی مہر محبت پان واسطے اک سوانی داروپ دھاریا۔ سرنگی پھڑ لئی۔ اک دیہاڑے نجدے گاؤندے مرشد
دے سامنے چلے گئے۔ عرض کیا:

تیں باجھوں میرا کون ہے دل ڈھاؤ نہ میرا
آؤ عنایت قادری جی چاہے میرا!!
میں اڑیکان کر رہی کدی آکرو پھیرا

شاہ عنایت نے دیکھیا تے ہس کے آکھیا: ”اوئے توں بلھا ایس؟“ فرمایا: ”نہیں حضرت بھلا واں۔“ نال ای آپ مرشد دے پیراں دج
ڈگ پئے۔ اوہناں نے محبت نال گلے لگا لیا۔ شاہ عنایت 1760ء دج وفات پا گئے۔ بلھے شاہ نے اوہناں دی گدی اتے بہہ کے تقریباً ویہہ ورے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

لوکائی وچ تصوف تے سلوک دی دولت ونڈی۔ اخیر 1780ء وچ آپ وی رب نوں پیارے ہو گئے۔ پرایہو جے عارفاں تے ساکلاں نوں کدے موت نہیں آؤندی۔ اوہناں آپ وی تے فرمایا سی:

بھیا اساں مرناں ناہیں
مگور پیا کوئی ہور!!

بلھے شاہ دا عارفانہ کلام کئی صفاں وچ ملدا اے۔ دوہڑے کافیاں سی حرفیاں بارہاں ماہ اٹھوارے ستوارے تے گنڈھاں۔ زیادہ شہرت کافیاں نوں ملی۔ ایہہ کافیاں کئی راگاں وچ لکھیاں سن۔ کانی اپنی تھاں ایک غنائی صنف اے۔ ایس توں پہلاں بابا نانک تے شاہ حسین وی کانی نوں ذریعہ اظہار بنا چکے سن۔ پر آپ نے کافیاں وچ اک فکری نظام پیش کیتا۔ انسان دی حقیقت ربی اسرار تے کائناتی مسئلے اوہناں دی شاعری دے خاص خاص موضوع نہیں۔ کئی تھاں شاہ حسین دا مگن نسوانی لہجہ دی اختیار کیتا، جہدے توں مسکینی تے عاجزی ظاہر ہوندی اے۔ گنڈھاں مختصر نظم ہوندی اے جہدہ اعلق ویاہ شادی دی تقریب نال ہوندا اے۔ مثال دے طور تے شادی دی تاریخ دا تقرر جانجیاں دا سواگت تے شادی شدہ جوڑے دی رخصتی وغیرہ۔ بلھے ہور اں چاہی گنڈھاں آکھیاں نیں۔ ایہہ سراسر استعاراتی اظہار اے اوہناں دی باطنی کیفیات دا۔

بلھے شاہ ہور اں جس دور وچ حیاتی دا پینڈا شروع کیتا سی اوس ویلے مغل سلطنت دا سورج زوال ول تیزی نال ودھ رہیا سی۔ اورنگ زیب عالمگیر دیاں اکھاں بند ہون دے بعد تخت نشینی دیاں خوزیز جنگاں ہوئیاں۔ حکومت ناں دی کوئی شے ناں رہ گئی۔ دکنی ہند وچ مرہٹاں ات چک لئی۔ پر بت والے پاسے سکھاں نے ظلم دی ہیری جھلا دتی۔ صوبے اک اک کر کے مرکز دی پکڑ توں نکل گئے۔ شاہی خاندان دا اک توں اک ودھ نالائق تے احمق بندہ تخت اُتے بیٹھا پر اخیر عبرت دا نشان بنیا۔ اوہ ساریاں برائیاں جہاں نے وڈیاں وڈیاں سلطنتاں دے سورج ڈوب دتے اوہناں سب نے آکو واری ہندوستانی مسلماناں نوں اپنے کلاوے وچ لئے لیا۔ حکمران عیاش بدست تے غافل ہو گئے۔ امیر وزیر دے راتیں سازشاں وچ رُجھے رہندے۔ نادر شاہ تے ابدالی ورگے دہاڑو یاں نے پنجاب دی زمین خون نال لالوال کر دتی۔ معاشی بد حالی تے معاشرے دے سارے طبقات نوں خود غرض لاچکی بزدل بے ایمان تے تنگ دل بنادتا۔

بلھے شاہ نے ایس ٹک بھج بارے بڑی جرأت نال اپنے وچار دتے:

جدوں اپنی اپنی پئے گئی

دھی ماں نوں لٹ کے لئے گئی

منہ بارھویں صدی پیا ریا

ساہنوں آٹل یار پیا ریا

ڈر کھلا حشر عذاب دا

بُرہاں ہویا پنجاب دا

وچ باویے دوزخ ساڑیا

ساہنوں آٹل یار پیا ریا

☆☆☆

پیڑ پتراں اتفاق نہ کائی دھیاں نال نہ مائے

سچیاں نوں پئے ملدے دھکے جھوٹے کول بہائے

بلھے شاہ دے دور وچ علم تے عمل دا آپے اندر دعلق اکا ای ٹک گیا سی۔ منبراں اُتے بہہ کے شریعت دے مسئلے بیان کرن والے جتھیرے سن پر اندر دی روشنی دا لگے گھٹ ای سن۔ بلھے شاہ نے اچھے علم کولوں رب دی پناہ منگی۔ جہڑا پیٹ دا غلام بناد یوے۔ اوہناں نے اپنی شاعری وچ عالماں نوں جھنجھوڑیا جگایا تے دردمندی نال ذمے داریاں دا احساس دوایا۔

پڑھ پڑھ شیخ مشائخ کہاویں

اُٹے مسئلے گھروں بناویں

بے اعتلاں نوں لٹ لٹ کھاویں

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

علموں بس کریں اوہ یار۔ علموں بس کریں او یار

پڑھ پڑھ مسئلے روز سناویں

کھانا شک شیعہ داکھاویں

دیسں ہورتے ہور کھاویں

اندر کھوٹ باہر پچیار

علموں بس کریں اوہ یار۔ علموں بس کریں او یار

بلھے شاہ ہور ایں ایہناں روگاں دا علاج فلسفہ وحدۃ الوجود وچ لہا۔ ایہدے وچ انساناں دے درمیان ساریاں تفریقاں مک جاندیاں نیں۔ رب نوں من والیاں دے درمیان یگانگت تے پیار دارشتہ قائم ہو جاندا اے۔ بلھے شاہ دا محبوب رب دی ذات اے جیہدی جلوہ گری نال ایہہ سارا کارخانہ عالم بجیا ہویا اے۔ ایہہ وچار ایویں شاعرانہ نازک خیالیاں نہیں سن بلکہ اوہناں دی روحانی واردات وچوں بھٹے سن۔ اوہناں نے عشق دے نظریے دی صورت وچ ڈگدے ڈیہندے انسان نوں تہذیب ذات دے عمل دل بلایا۔ علم تے عمل دے درمیان دوئی ختم کردتی۔ اوہناں کول چرنے دی علامت فعالیت تے ذمے داری دا احساس دین والی اے۔ کوئی دی زوال پذیر معاشرہ ایس روشن فکرنوں اختیار کر کے سارے دلدردور کر سکدا اے۔

بلھے شاہ نے شریعت والیاں دیاں فریب کاریاں تے طریقت دے ناں تے سادہ لوح لوکاں نوں لٹن والیاں دا پردہ چاک کر دتا۔ غریب تے ماہتر لوکاں نوں بڑے خلوص تے پیار نال ربی رستے دل بلایا۔ اوہناں نوں حوصلے نال دکھ سکھ سہن دی تلقین کیتی۔ حق تے ناحق دی پہچان کرائی۔ حیاتی دیاں ادھ تھراں دیاں جہاں نال بندہ اپنی ذات دے نال نال معاشرے دی تعمیر وی کر سکدا اے۔ اٹھارویں صدی دے اس خزاں رسیدہ ماحول وچ بلھے شاہ دی آواز آداس تے پڑمر دے دلاں نوں فکری تازگی تے عمل لئی بلاشیری دین والی اے۔

چانی رات دا نظارہ

فطرت کئی رنگاں وچ ساڈے دل پر چاڈے دا سامان کردی اے۔ اوہدے گونا گوں منظراں وچوں چانی رات دے نظارے داحسن تے جمال بڑا ای دلاں نوں کھچن والا ہوندا اے۔ شاید کوئی اجیہا مردہ دل بندہ ہووے گا جیہوں چن دی ٹھنڈی ٹھنڈی روشنی دا سواندہ آؤندا ہووے گا۔ ہر دور وچ شاعر چن تے چانی رات دی تعریف کردے لگے آئے نیں۔ البتہ بیان تے اظہار واسیتہ طریقہ اپنا اپنا ہوندا اے۔ ذرا دھیان جے کرے تے پتہ لگے گا کہ خود چن دا لفظ ای ویکھو خاں کناں پیارا تے دلکش اے۔ ایس عام زندگی وچ ویکھدے رہینے آں بنی جدوں کوئی ساڈا لگدا لانا تے مدت توں بعد ملدا اے تے ساڈی زبان توں بے وسائی ایہہ لفظ نکلدے نیں: ”یارا توں تے عید دا چن ای ہو گیا ایں۔“ ماواں اپنے لاڈلے بالیاں نوں بڑی الفت نال آکھدیاں نیں میرا چن آ گیا اے۔ شاعر لوک تے عام طور تے خوبصورت مکھڑے نوں چن یاں چن دا لونا آکھدے نیں۔ ایہہ اندازہ لانا اک مشکل نہیں کہ ساڈی زندگی وچ حسن دامعیاں چن دی بن گیا ہویا اے۔ سگوں اک انگریز شاعر نے اک پری پیکر فقیرنی نوں پھلیاں پرانیاں کپڑیاں وچ لمبوس ویکھ کے آکھیا سی: ”چن سی پراچ سی جیویں بدلاں پچھے آ گیا ہووے۔“

ایہہ وی تے ساڈے عام مشاہدے دی گل اے بنی چن نوں بھر جواں چودھویں رات نوں ای نصیب ہوندی اے۔ کدے کھلے ماحول وچ دور تک نظر دوڑاؤ تے انج لگدا اے جیویں پوری کائنات اتے کسے نے چاندی دی چادر اوڑاؤتی اے۔ حسن دے کئے ای متلاشی چانی رات وچ تنگلی بٹھ کے سویر تک چن نوں ای ویکھدے رہندے نیں۔ تے جے کدے چانی رات نوں بندہ کسے دریا یاں جمیل دے کنڈھے فڑ جائے تے لطف ہی ہور داہور ہو جاندا اے۔ پانی دیاں لہراں وچ جین داکس ہلکورے کھارہیا ہوندا اے۔ بس ایہہ دل کردا اے ایہہ نقشہ ہمیشہ انجے ای رہوے تے ایس ویکھدے رہیے۔ کدے کدے تے ایہہ شاعرانہ خیال دی ذہن وچ آ جاندا اے کہ کدے چن آپ دی تے بدلاں دی اوٹ توں نکل کے جھاتی ماردا ہووے گا تے پانی دی سطح اتے اپنے عکس نوں ویکھ کے شرما جاندا ہووے گا۔

چانی رات دے عجیب عجیب نظارے ہوندے نیں۔ کچھیر و آئے اپنے آہلیاں وچوں نکل آؤندے نیں تے ٹھنڈی چانی وچ چہچہان لگ پیندے نیں۔ ہوادے ہلکے ہلکے نشہ آور جے جھونکے وی آرہے ہوں تے ماحول سارا ای انج لگدا اے جیویں کسے نے جادو پھونک دتا

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

ہو دے۔ ہر شے ای پراسرار تے پیاری جی لگدی اے۔ فیر کھد دل کردا اے اوہ صرف اپنے گھر دے میڑے برانڈے تیکر ای پابند رہوئے کیوں نہ کسے دریادے کنڈھے اتے جا بھرا کیتا جائے۔ دیر تک دریادیاں گنگنا دیاں تے چھل دیاں لہراں دج پیر پا کے پٹھیا جائے۔ جن دا عکس پانی دج اُتر آیا ہووے تے فضا پکھیرواں دی پرواز دے نئے نئے شور دج ڈلی ہووے۔

چانی رات داسواد تے کھلیاں تھانواں توں ای لیا جاسکدا اے۔ پنڈ تھان فوجاؤ تے اوہوں دے منظر نشہ طاری کردیندے نیں۔ ہریاں پھلیاں کھلے میدان تے چراگا ہواں چن دے نورناں چنگیاں بھلیاں جگمگ پیندیاں نیں۔ پنڈ لوک چانی رات توں بہت فائدے حاصل کردے نیں۔ اوہ اپنے کھیتاں دج رات دیر تک کم کردے نیں۔ بل چلانڈے نیں، ڈنگراں لئی چارہ دڈھ کے لیاؤندے نیں۔ گھبرو لوک کھلیاں میداناں ول نکل جانڈے نیں۔ کدھرے منڈیاں دی اک ٹولی کوڈی کھڈی دی پئی اے دوجے پاسے کچھ نوجوان گیتاں نال اپنا دل پرچارہے نیں۔ دُور پار توں کدے کدے بانسری دی آواز آ جاوے تے اوہ کناں دج رس گھولن لگ پیندیاں اے۔ ایسے طرح پنڈ توں باہر کھیتاں تے چوپالاں دج رات دے پچھلے پہر تیکر رفتی رہیندی اے۔ ہر بندہ خوشی دے نشے دج سرشار ہوند اے۔ شہری لوک تنگ گلیاں بازاراں دج تے بہہ کے چانی دامنہ نہیں لے سکدے ایس لئی اوہ کھلے پایاں ول منہ کر لیندے نیں۔ عام طور تے کسے باغیاں دریادے کنڈھے اتے جا پہنچدے نیں جتھے رنگ رنگ دے پھل ہوندے نیں۔ پانی دیاں لہراں اتے چن دی جی دھ چانی دیاں کرناں بارش وانگن دس رہیاں ہوندیاں نیں۔

چانی رات دا نظارہ پنڈاں تھانواں دج ای نہیں باگاں تے کسے پہاڑ دے دامن دج دی بواہی جس دیندا اے۔ جدوں چانی رنگ برنگے پھلاں نوں اپنی نرم تے گداز جھولی دج لے لیندی اے تے اوہناں دے حسن نوں چارچن لگ جانڈے نیں۔ سبزے دی دلفریبی کدھرے دودھ جاندی اے۔ پہاڑاں دیاں چوٹیاں جگمگا اٹھدیاں نیں۔ انج لگدا اے جیویں کالیاں سیاہ چٹاناں نے چانی داسفید لباس اوڑھ لیا ہووے۔ ریگستاناں دج تے رات نوں ٹھنڈک بہت زیادہ ہو جاندی اے۔ ریت دے ذرے تاریاں وانگن جگمگان لگ پیندے نیں۔ درختاں دے پتراں وچوں جدوں چانی چھن چھن کے آؤندی اے تے ایہ منظر وی بس دیکھن نال ای تعلق رکھدا اے۔ لفظ اوس منظر نوں پوری طرح بیان کرن توں عاجز رہ جانڈے نیں۔ بندہ بھانویں کناں تھکنا ٹھنڈا تے مایوس ہووے اوہ چانی رات دا نظارہ دیکھدیاں دیکھدیاں ساریاں تھکا دناں سارے غم تے ساریاں نا امیدیاں بھلا ہند اے۔ انج لگدا اے جیویں اسیں دنیا دے کاروباری ماحولاں توں نکل کے کسے جادوئی نگری دج جا پہنچے آں۔ جتھے ہر شے دا اک دکھرائی رنگ ڈھنگ ہوند اے۔

مکدی گل ایہ دے کہ چانی رات انساناں لئی اک بڑی ای وڈی نعمت اے۔ ایہدے توں اک خاص قسم دی روحانی خوشی تے نشہ حاصل ہوند اے۔ ہر شے نور دے ہر دج ڈلی ہوئی چاندی اے۔ شہر تے وستیاں سنگ مرمر نال بنیاں ہوئیاں لگدیاں نیں۔ مکاناں دے دیڑھے چانی دج ڈبے ہوندے نیں۔ انج لگدا اے جیویں دروازاں تے دیواراں اتے سفیدی کردتی گئی ہووے۔

کشمیر دامنہ

اگست 1947ء دج برصغیر نوں آزادی دی نعمت میسر آئی۔ پاکستان تے ہندوستان ناں دے دملک وجود دج آ گئے۔ ملکی ونڈ ویلے وسیع قتل عام ہو یا لکھاں ہندیاں نوں گھربار پھڈ کے اک توں دوجے ملک ول ہجرت کرنی پئی۔ کردڑاں دیاں جائیداداں سواہ داڈھیر بن گئیاں۔ انسانی عزتاں دی بربادی وی بے شمار ہوئی۔ توقع تے ایہو ہی جے ایہ صدمے بہن دے بعد ہندوستان تے پاکستان دے درمیان ہولی ہولی تعلقات بہتر ہو جان گے۔ تلخیاں بھل جان گئیاں۔ پردوناں مکلاں دے درمیان پہلے دھاڑے توں ای ایک اجیہا پھڑ پھڑے گیا جنہیں مستقل طور تے برصغیر دے امن نوں خطرے دج پادتا۔ ایہ مسئلہ کشمیر اتے بھارت دے جابرانہ قبضے نال شروع ہو یا۔ ایس مسئلے دی وجہ توں دونوں مکلاں دے درمیان 1965ء تے 1971ء دج دو دڑیاں جنگاں دی ہو چکیاں نیں۔ خود کشمیر اندر پچھلے تیراں سالوں توں آزادی دی تحریک پورے زور نال چل رہی اے۔ اوہ تھے بھارت نے 5 لاکھ فوج تعینات کیتی ہوئی اے۔ جیہویں حریت پسنداں اتے گولیاں تے بمبار دی بارش کر رہی اے لیکن آزادی دی تحریک دنوں دن دھدی جا رہی اے۔ سارے عالمی پریس دج بھارتی فوج دے تشدد تے ظلم زیادتی دے خلاف آواز اٹھی ہوئی اے پر بھارتی حکمراناں دے کناں اتے جوں تک نہیں ریتکدی۔ اوہ بڑی ڈھٹائی نال ”اٹوٹ انگ“ دا نعرہ لائی جا رہے نیں۔

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

تاریخی چمکوکٹ: جنوں تے کشمیر جنہوں ارضی جنت آکھیا جاندا اے، ایہہ 84 ہزار 4 سو 71 مربع میلاں اتے کھلایا ہوا علاقہ اے۔ ایہدی 600 میل دی سرحد پاکستان نال تے 300 میل سرحد بھارت نال ملدی اے۔ ایہدی موجودہ آبادی اک کروڑ دہہ لکھ توں ودھ چکی اے۔ اتھے مسلماناں دے نال نال ہندو، سکھ، عیسائی تے بدھ وی آباد نیں۔ البتہ مسلمان اکثریت وچ نیں۔ اوہناں دا تناسب تقریباً 84 فی صد اے۔ جدوں دے مسلمان برصغیر وچ آئے سن، کشمیر مسلماناں دے ہتھ وچ سی پر 1819ء وچ ایہدے اتے رعیت سنگھ نے قبضہ جمالیا سی۔ 1839ء وچ رعیت سنگھ مر گیا تے اوہ دے جانشین سکھ سلطنت سنبھال نہ سکے۔ 1846ء وچ سکھ فوج انگریزی فوج نال بھڑی، جیہدے نتیجے وچ سکھانوں شکست ہوئی۔ تاوان دے طور تے اوہناں نوں کشمیر دا علاقہ انگریزاں دے حوالے کرنا پیا۔ اکوں اک سکھ ڈوگرہ سردار گلاب سنگھ نے 75 لکھ نانک شاہی روپے دے عوضانے وچ انگریزاں کوں کشمیر خرید لیا۔ علامہ اقبال ہوراں ایس سو دے اتے آکھیا سی:

توے فروختد وچہ ارزاں فروختد

ہر کشمیری صرف 7 سکیاں دے بدلے وچ ڈوگرہ سردار دے ہتھ وک گیا۔ ایہدے نال ای کشمیری مسلماناں اتے ظلم تے زیادتی دا دور شروع ہو گیا۔ ڈوگرہ حکمراناں دی مسلماناں کوں نفرت دا ایہہ حال سی کہ اوہ دوپہر توں پہلاں کسے مسلمان دی شکل ویکنا پسند نہیں سن کردے۔ مسجد انوں اصل تے بارود وغیرہ رکھن دی تھاں دے طور تے دیتا گیا۔ اذان دین تے جیسے دا خطبہ دین توں وی عالماں نوں روک دتا گیا۔ مسلماناں کوں وگاری ڈھیر لئی جاندی تے لیکساں داتے کوئی حد بناں ای نہیں سی۔ بہت سارے مسلمان گھرانے ہجرت کر کے پنجاب ول آ گئے تے ایدھر آباد ہو گئے۔

کشمیریال دی جدوجہد: مسلمان ہر جہر تے ظلم سہدے رہے پر ہولی ہولی اوہ اپنے حقوق لئی جاگن لگ پئے۔ 9 اپریل 1885ء نوں مزدوراں دے اک اکٹھے اتے ڈوگرہ حکومت نے گولی چلاو دی، جیہدے نتیجے وچ کئی مزدور شہید تے سینکڑے زخمی ہو گئے۔ بے انت مزدوراں نوں دریائے جہلم وچ سٹ دیا گیا۔ 1924ء وچ ریشم بانی دے کارخانے دے مزدوراں نے اپنے ہندو انچارج تے اوقات کار دے خلاف آواز چلی تے ہڑتال کردی۔ ایس موقع اتے دی کئی مزدور شہید کر دتے گئے۔

سح بغاوت دا آغاز: فتح محمد عبداللہ تے جی این گلکار دورے تعلیم یافتہ نوجواناں نے 1929ء وچ اک پارٹی قائم کیتی، ایہداناں سی ریڈنگ روم پارٹی ایہد امتدیدی لوکاں وچ سیاسی شعور پیدا کرنا۔ 1931ء وچ ڈوگرہ فوج نے نیٹے کشمیری مسلماناں اتے گولی چلائی تے ساری ریاست وچ غم تے فیسے دی زبردست لہر دوڑ گئی۔ 1932ء وچ شیخ محمد عبداللہ تے چودھری غلام عباس نے آل جموں کشمیر مسلم کانفرنس دی بنیاد رکھی۔ 1931ء وچ کشمیری مسلماناں نے سول نا فرمانی دی تحریک چلائی تے ڈوگرہ حکومت نے اس نوں سختی نال دھا دتا۔ لیکن انگریز حکومت نے انکواری لئی ٹیلیسٹیشن بنایا پر اوہ ہاں سفارشات اتے کدے وی عمل نہ کیتا گیا۔

شیخ محمد عبداللہ کانگریس دے زیادہ نزدیک سن۔ اوہناں لے آل جموں کشمیر مسلم کانفرنس نوں فتح کر کے آل جموں کشمیر نیشنل کانفرنس دے قیام دا اعلان کردتا۔ لیکن چودھری غلام عباس بدستور مسلم کانفرنس وچ ای رہے۔ 1946ء وچ کشمیری عوام نے ڈوگرہ حکمراناں دے خلاف "کشمیر چھوڑ دو" تحریک شروع کیتی۔ مطالبہ ایہہ سی کہ ڈوگرہ خاندان کشمیر توں نکل جائے ڈوگرہ حکومت نے ظلم و ستم ہو رو دھالیا تے مئی 1946ء وچ مسیح بغاوت دا آغاز ہو یا جیہدے نتیجے وچ میرپور، مظفر آباد، پوچھ، راولا کوٹ تے بھمبر دا علاقہ آزاد کرالیا۔ ایہدے توں علاوہ گلگت بلتستان تے دوجے شمالی علاقے وی عہد اداں لے ڈوگرہ فوج توں آزاد کرالے۔

3 جون دا منصوبہ: وائسرائے لارڈ ماؤنٹ بیٹن نے کانگریس تے مسلم لیگ نال مل باہت کر کے ہندوستان دی تقسیم دے منصوبے دا 3 جون نوں اعلان کردتا۔ لیصلہ ہو یا کہ ہندو اکثریتی علاقے اٹھ یا وچ تے مسلم اکثریتی علاقے پاکستان وچ شامل ہون گئے۔ حکومت برطانیہ دیاں ماتحت 564 ریاستاں نوں اختیار دتا گیا کہ اوہ اپنی جملہ اہلی جیٹیت تے عوام دی مرضی موہب جس ملک نال چاہے مل جان یاں اپنی خود مختار جیٹیت نوں برقرار رکھ لیں۔ کشمیر دا ہندو راجہ ہری سنگھ دا حصہ وائسرائے نال دی الحاق کیتی سی کرنا چاہندا۔ تقسیم توں پہلاں 17 توں 23 جون تک لارڈ ماؤنٹ بیٹن کشمیر چائے رہیا تے اسے نوں یقین دوان دی کوشش کیتی کہ اگر اوہ ہندوستان نال مل جائے تے اوہدی مکمل حمایت تے حفاظت کیتی جائے گی۔ مہاتما گاندھی دی یکم اگست 47ء نوں کشمیر گئے تے اسے نوں قائل کرن دی کوشش کیتی کہ اوہ ہندوستان نال مل جائے۔ کانگریس لیڈراں نوں پتہ سی کہ اوہناں کشمیر نے قبضہ کرنا اے تے رست صرف ضلع گورداسپور وچوں ای مل سکدا اے چٹا چٹکی وٹھ توں پہلاں ای جموں نال بھارت نوں ملان والی

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

کھوسہ روڈ پکی کر لینی گئی۔ بعد وچ ریٹکلف ایوارڈ وچ رد و بدل کر کے مسلم اکثریت دا علاقہ گورداسپور پاکستان دی بجائے ہندوستان وچ شامل کر دتا گیا تاں جے ہندوستان نوں کشمیر اتے چڑھائی کرن لینی زمینیں راہل جائے۔

مسلم کانفرنس دی قرارداد: 19 جون 47ء نوں آل جموں و کشمیر مسلم کانفرنس جیہڑی کہ کشمیری مسلماناں دی کلی نمائندہ جماعت سی تے اوس ویلے دی کشمیر اسمبلی وچ دی اکثریت رکھدی سی نے اپنے اک کنونشن وچ اک قرارداد پاس کیتی جیہدے وچ مطالبہ کیتا گیا کہ ریاست کشمیر دا الحاق صرف پاکستان نال ای ہونا چاہی دا اے۔ ہندوواں نے جس ویلے دیکھا کہ کشمیری مسلمان اپنے مطالبے توں کسے صورت دی نہیں پے نلہے تے اوہنے راشٹریہ سبک سنگھ دے مسلح غنڈیاں دے ذریعے ریاست وچ قتل عام کر دتا۔ کرن والیاں وچ مقامی ڈوگرہ حکومت دی فوج دے سپاہی دی شامل سن ہندو ریاستاں پنہالہ تے ناہمہ وغیرہ دے فوجی دستے دی سادہ پکڑیاں وچ کشمیر وچ داخل کر دتے گئے ایہہ قتل عام اگست توں اکتوبر (47ء) تک جاری رہیا۔ لکھاں مسلمان مرد تے عورتاں تہ تیغ کر دتے گئے۔

قبائلی مدد نوں آئے: کشمیر دی ایہہ حالت دیکھ کے قبائلی علاقے دے غیور پٹھان اٹھ کھڑے تے کشمیر وچ داخل ہو گئے۔ ہری سنگھ نے مجاہداں نوں سرینگر دل و دھندیاں ہو یاں دیکھیا تے اوتھوں نہیں اٹھیا ہندوستان نے ایہہ اعلان کر کے کہ کشمیری راہے نے ساڈے کولوں فوجی امداد منگی اے آپنیاں فوجاں کشمیر دے اندر داخل کر دیتاں۔ قائد اعظم نے پاکستانی فوج دے کمانڈر انچیف ڈگلس گریسی نوں حکم دتا کہ کشمیر دل پاکستانی فوج نوں مارچ کرنا شروع کرادیو۔ گریسی نے بہانا بنایا کہ اوہ ہندوستانی فوج دے سپریم کمانڈر فیلڈ مارشل آکن لیک (AUCHINLECK) دی منظوری بغیر قائد اعظم دا حکم نہیں من سکدا۔ چنانچہ آکن لیک نے قائد نال ملاقات کیتی تے آکھیا کہ پاکستانی فوج وچ برطانوی افسران دی جیہڑی اک وڈی تعداد شامل اے اوہ جیلے دی صورت وچ حصہ نہیں لے گی۔ چنانچہ قائد اعظم نے فوج کشی دے اپنے احکامات واپس لے لے۔

سلامتی کونسل دا کردار: ہندوستان دا خیال سی کہ اوہ یاں فوجاں کشمیر اتے بڑے آرام نال قبضہ کر لین گیاں پر ایہہ ادھدی خام خیالی سی۔ 23 اگست 47ء نوں اتے جیہڑی بغاوت ہوئی سی، اوہدے نتیجے وچ آزاد ہون والے علاقیاں اتے قتل 24 اکتوبر 47ء نوں آزاد جموں و کشمیر حکومت دے قیام دا اعلان کر دتا گیا۔ سردار محمد ابراہیم خان اوہدے پہلے صدر بنے۔ مجاہدین دیاں سرگرمیاں دیکھ کے بھارت نے یکم جنوری 48ء نوں اقوام متحدہ دا دباؤ کھڑا کیا۔ سلامتی کونسل نے دونوں ملکاں دے نمائندے منکوائے۔ پاکستان نے زور دتا کہ اک کمشن مقرر کیتا جائے جیہڑا کشمیر وچ ہون والے ظلم دا خاتمہ کروائے نالے غیر جانبدارانہ رائے شاری کردائے۔ سلامتی کونسل نے شروع وچ 17 جنوری 48ء تے 20 جنوری 48ء نوں دو قراردادیں منظور کیتیاں جیہناں وچ آکھیا گیا کہ کشمیر وچوں ساری بے قاعدہ فوج کڈھی جائے ہندوستان تے پاکستان سانجھے طور تے امن عامہ بحال کرن۔ اک عبوری انتظامیہ قائم کیتی جائے تے سلامتی کونسل دے زیر اختیار رائے شاری دا انعقاد کر دیا جائے۔ 7 جولائی 1948ء نوں سلامتی کونسل دا اک کمیشن دی ایڈھر آیا اوہ یاں کوشھیاں نال ای فریقین جنگ بندی اتے راضی ہوئے تے یکم جنوری 48ء نوں جنگ بندی (سیزن لائر لائن) واقعین ہو گیا۔

دو معاہدے: پاکستان اوس دن توں کشمیر دا مسئلہ حل کران واسطے عالمی ضمیموں چکارہ چلا اے پر ہندوستانی حکومت دی ہٹ دھرمی نال ایہہ مسئلہ اے تک حل نہیں ہو سکيا۔ 1965ء دی جنگ کچھ وی ایہہ مسئلہ سی۔ معاہدہ تاشقند (جنوری 66ء) دے مطابق فوجاں اپنی اپنی حالتاں تے واپس چلیاں گئیاں پر کشمیر ہارے کچھ طے نہ ہو سکيا۔ 1971ء دی جنگ دے بعد ہندوستان تے پاکستان دے درمیان شملہ معاہدہ (1972ء) ہويا جیہدے وچ کشمیر نوں اک مسئلہ منیا گیا پر آکھیا گیا کہ ایہہ دووے ملک آپس وچ فیصلہ کے ایہہ مسئلہ طے کر لین گئے۔ جنگ بندی لائن نوں کنٹرول لائن وچ بدل دتا گیا۔

کشمیری غیر اٹھ کھڑے: 1988ء وچ کشمیری عوام نے اپنی آزادی دی جنگ آپے لائن دا فیصلہ کیتا۔ اوہناں پہلاں تے لوگ سمجھا دے انتظامات دا ہانپکاٹ کیتا کشمیر اسمبلی دیاں چونتاں داوی ہانپکاٹ کر دتا۔ ہولی ہولی ٹرک چپ ہوندی گئی گئی۔ ہندوستان نے ایس ویلے کشمیر وچ بیٹ لکھ فوج لائی ہوئی اے۔ روزانہ کشمیری مجاہداں نال جھڑپاں ہونداں نیں۔ اوہناں وچ زہاد ہندے بھارتی فوج دے ای ماہرے چاندے نیں جیہناں وچ افسر تے عام فوجی دووے شامل ہوندے نیں۔

پاکستان دا موقف: ہندوستان نے ان تک ہڈیاں کوشھیاں کیتاں نیں کہ کسے طرح کشمیر دے مسئلے نوں آپک پاسے رکھ کے پاکستان اوہدے

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

نال تجارتی لین دین شروع کر دیوے۔ معاہدہ لاہور 1998ء دے پچھے اوہدیاں ایہو خواہشات سن پر پاکستان نے بار بار کشمیر دے مسئلے نوں حل کرن لئی زور دتا اے۔

ایس ویلے کشمیر دے مسئلے دی اہمیت نوں دنیا دیاں ساریاں قوماں چنگی طرح محسوس کر رہیاں نیں۔ اوہ ایس مسئلے نوں ایس خطے لئی ہر ویلے اک خطرہ دی تصور کردیاں نیں پر بھارت اکو میں نہ مانوں دی رٹ لائی جا رہیا اے۔ لیکن آخر کدوں تک ہندوستانی حکمران ہیتاں توں اکھاں چراندے رہیں گے۔ اج آزادی دی تحریک وچ ہر اک کشمیری شامل اے۔ پاکستان دے عوام وی کشمیریاں دی جدوجہد وچ برابر دے شریک نیں۔ اوہ اج وی ایسے گل اتے زور دے رہے نیں کہ کشمیریاں نوں اپنی قسمت دا فیصلہ آپ کرن دا اختیار دتا جائے۔ ایس طرح ای جنوبی ایشیاء دا ایہ خطہ امن تے سکون دا گہوارہ بن سکد اے۔ پنجابی شاعری کشمیریاں نوں ایہہ ای سنبھا دے رہیا اے:

جو چھالا پنڈا ای وھی جا، جو کنڈا جھدا ای کڈھی جا
چے مگی منزل میر تیرے توں راہیا پنڈا وھی جا
(میر فضل کجراتی)

قائد اعظم دی حیاتی

قائد اعظم محمد علی جناح عالمی پدھر دے اوہناں آگواں وچ گئے جانے نہیں جیہڑے آپنیاں مایوس تے پریشان حال قوماں نوں اپنی سوچ دی ڈونگھیاں، ارادے دی پکیائی تے کردار دی اچائی نال منزل اتے اڑا دیندے نیں۔ قائد اعظم ۲۵ دسمبر ۱۸۷۶ء نوں کراچی وچ پیدا ہوئے۔ ایہناں دے والد پونجا جناح جڑے دادا بارک دے سن۔ مگی عمر تے تعلیم واسلسلہ گھرتوں شرع ہويا۔ نوں سالان دے ہوئے تے سندھ مدرسہ ہائی سکول وچ داخل ہو گئے۔ ۱۸۹۲ء وچ میٹرک کر کے اعلیٰ تعلیم لئی لندن چلے گئے۔ اوہ "لنکن ان" وچ داخلہ لے لیا۔ اوہوں بیرسٹری دی ڈگری لے کے ۱۸۹۶ء وچ ہندوستان پرت آئے۔ اگلے ورہے بمبئی وچ وکالت شروع کردتی۔ تن سال تک اوہناں نوں بڑیاں اوکڑاں جھلیاں پھیاں دیہوئیں صدی دے مڈھ وچ اوہناں دے معاشی حالات کافی حد تک بہتر ہو گئے۔ ۱۹۰۹ء وچ بمبئی دے مسلم حلقے توں مرکزی قانون ساز اسمبلی دے رکن چنے گئے۔ ایس کامیابی نے اوہناں دی خود اعتمادی نوں ودھا دتا۔

پہلاں پھل محمد علی جناح آل انڈیا نیشنل کانگریس دے ممبر سن۔ اوہناں دی اوس ویلے ایہہ راہی ہئی برصغیر دی آزادی لئی ہندوواں تے مسلماناں نوں اکٹھے ہو کے کوشش کرنی چاہی دی اے۔ ایس گل پاروں اوہناں نوں ہندوواں تے مسلماناں دی ایکٹا داسفیر کھیا جان لگ پیا۔ ۱۹۱۳ء وچ مولانا محمد علی جوہر دے کہن اتے قائد اعظم آل انڈیا مسلم لیگ دے وی ممبر بن گئے۔ اوہناں دیاں کوششاں پاروں مسلم لیگ تے کانگریس دا اکٹھا اجلاس ہو یا جیہدے وچ دونوں جماعتاں وچکاراک تاریخی معاہدہ ہو یا جیہوں "پیشاق لکھنؤ" دے ناں نال یا دیکھا جاندا اے۔ ایہدے درپے مسلماناں نے ہندوواں کوں اپنے لئی وکھرے انتخاب دا ہلپا دی اصول منوالیا۔

پہلی عالمی جنگ گئی تے اگر برطانوی ہندوستانیاں نوں ہور آئینی حق دین دی تھاں رولٹ ایکٹ جیہہ غلامانہ قانون دے دتا تے مسٹر جناح نے احتجاج دے طور تے مرکزی مجلس قانون ساز دی رکنیت توں استعفیٰ دے دتا۔ ایس قانون دے منظور ہون نال سرکار نوں وارفت تے مقدمے توں بھیر گئے دی ہندے نوں ہندی وان بنان دی کھل مل گئی سی۔

خلافت تحریک تے عدم تعاون دی تحریک دے بعد جدوں ہندوواں تے مسلماناں دے وچکار لساو دی آگ بھڑکی تے جناح نے فیراک واری آگے لئی کوششاں شروع کر دتیاں۔ پنڈت موٹی لال نہرو دی سربراہی وچ آئینی سفارشات تیار کرن والی کمیٹی لے جس ویلے ایٹا رپورٹ ۱۹۲۸ء وچ پیش کیتی تے اوہدے وچ مسلماناں دے جداگانہ انتخاب دے حق نوں شامل ای نہیں سی کھیا گیا تے قائد اعظم ایس وجہ توں کانگریس والوں ہور وی بدول ہو گئے۔ پر اوہناں مسلماناں دے حق دی راگ لئی اک ہوبو کوشش کیتی۔ ۱۳ دسمبر دے مسلم لیگ دے اک اجلاس دی صدارت کردیاں اوہناں چوواں گلے پیش کیتے تے دور دتا جے ہندوستان لئی لوہاں آئینی اصلاحات لیاؤ تھیاں ہو یا اگر یو حکومت لیہناں ول خاص توجہ دے سکوں ایہہ آگے دتا ہئی جس آئین وچ لیہناں گلے ناں شامل نہیں کھیا جاوے گا، اوہ آئین من دے لائق نہیں ہووے گا۔

آئینی سفارشات تیار کرن والے سائنس گمشن لے وزیر اعظم نوں ایہہ مشورہ دتا ہئی ہندوستان دیاں ساریاں وڈیاں جماعتاں دے وڈے وڈے آگواں نوں سہ کے صلاح مشورہ کھیا جاوے، تاں جے اک سانجھا آئین ڈھانچہ بنایا جائے ایس مشورے اتے عمل کردیاں ہو یاں

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

برطانوی سرکار نے گول میز کانفرنس بلائی۔ جہد سے وچ دائسرائے نے چوئیں لیڈراں نوں سدیا۔ کانگری لیڈراں دے متعصب رویے نوں دیکھ کے قائد اعظم بڑے باپس ہوئے۔ اوہناں نے بدول ہو کے لندن وچ ای ڈیرے لائے۔

ہندوستان دے مسلمان ہن مولانا محمد علی جوہر ورگے جاں باز لیڈر توں وی محروم ہو چکے سن۔ ہندوواں نے ہولی ہولی مسلماناں دے دوالے گھیر انگک کرنا شروع کردتا۔ نواب زادہ لیاقت علی خان تے علامہ اقبال دے زور دین اتے اخیر قائد اعظم واپس ہندوستان تشریف لے آئے۔ ۱۹۳۳ء وچ اوہناں نوں آل انڈیا مسلم لیگ دے دہلی اجلاس وچ جماعت دا صدر چن لیا گیا۔

برصغیر دے مسلماناں واسطے تخت آزمائش دی گھڑی اودوں آئی جدوں ۱۹۳۵ء دے ایکٹ دے تحت ۱۹۳۷ء وچ چوناں ہونیاں تے کانگریس نوں ست صوبیاں وچ وزارتیں بنان دا موقع ملیا۔ کانگریس نے اک پاسے تے مسلماناں نوں اپنے جال وچ پھسان واسطے کئی قسم دے حربے ورتنے شروع کردتے۔ علامہ دی اک وڈی تعداد نوں حامی بنا کے متحدہ قومیت دا پرچار کرنا شروع کردتا۔ دو بے پاسے دینا مندرتے وارد ہادیاں تعلیمی سکیمیاں دے ذریعے نوں مسلماناں نوں تہذیبی تے ثقافتی پدھراتے گمراہ کرنا شروع کردتا۔ تھان تھان تے فساد دی ہوئے۔ ہندوواں نے سرکاری مشینری دی مدد نال مسلماناں اتے جیوناں حرام کردتا۔ اوہناں دیاں جاناں تے عزتاں نال کھینڈنا شروع کردتا۔ مسلماناں نوں ایہہ چائن ہو گیا کہ جس ویلے کانگریس دے ہتھ وچ حکومت دی واگ ڈور دے کے ٹر گیا تے فیر ساڈی کیہ حالت ہووے دی۔

۱۹۳۹ء وچ دو جی عالمی جنگ شروع ہو گئی۔ برطانوی سرکار نے ہندوستانی جماعتیں کولوں تعاون منگیا۔ ایس مسئلے اتے کانگریس دا جھگڑا اپنے گیا۔ اخیر وزارتیں توں استعفی دے دتے قائد اعظم نے ہندوستان دیاں مسلماناں نوں ”یوم نجات“ منان لئی آکھیا۔ ہن تک ایہہ گل کھل چکی سی کہ آؤن والے ویلیاں وچ ہندوواں تے مسلماناں دا اکٹھا رہنا ناممکن اے۔ ایس سلسلے وچ وٹ دیاں کئی سکیمیاں سامنے آچکیاں سن۔ چودھری رحمت علی وکھری اسلامی ریاست داناں ”پاکستان“ تجویز کر چکے سن۔ اوڈک ۲۳ مارچ ۱۹۴۰ء دا اوہ تاریخ ساز دن وی آہنچا جہد سے وچ ایہہ قرار داد منظور کیتی گئی جہد سے وچ صاف صاف کہہ دتا گیا کہ مسلمان تے ہندو دو وکھریاں توں نیں جیہڑیاں کدے دی رل کے نہیں رہ سکدیاں۔ ایس لئی مسلماناں نوں اک وکھرا دیس ملنا چاہی واے جتھے اوہ سکھ نال حیاتی گزر اسکر سن۔ ایہہ دن تاریخ دا اک ایہہا موڑی جتھے آکے تحریک پاکستان وچ حصہ لین والے مسلماناں لئی اک منزل تھی گئی تے اتھے ای محمد علی جناح نوں قائد اعظم دا خطاب دتا گیا۔ ایس قرار داد نوں ہندو اخباراں نے ”قرار داد پاکستان“ داناں دتا۔

ایس قرار داد نے ہندوواں تے اوہناں دے سر پرست برطانوی سامراج نوں ہلا کے رکھ دتا۔ دو سال مگروں برطانوی حکومت نے سرٹیفیڈ ڈپرٹمنٹ نوں ہندوستان دے سیاسی لیڈراں نال گل بات لئی ہندوستان گھلیا۔ کانگریس نے جنگ توں بعد ہندوستان لئی نوآبادیاتی درجہ تے اک آئین ساز ادارہ قائم کرن دی پیش کش کیتی پر کانگریس نے ایس گل نوں من توں انکار کردتا۔ مسلم لیگ نے وی کوئی جواب نہ دتا۔ کیوں بے ایہد سے وچ پاکستان بنان ہارے مکمل کے کوئی وعدہ نہیں سی کینا گیا۔ دو بے پاسے قائد اعظم دنوں دن مقبولیت حاصل کر دے جارہے سن۔ کانگریس نے ۱۹۴۲ء وچ ”ہندوستان جھڈو“ تحریک شروع کردتی۔ حکومت نے سارے کانگریسی لیڈراں نوں جیل وچ بھیج دتا۔ ایس مرحلے وچ قائد اعظم نے پورے ہندوستان وچ دورے کر کے مسلماناں نوں لیگ دے پلیٹ فارم اتے منظم کینا تے اوہناں اندرونیں روح پھونک دتی۔

گاندھی جی جیلوں باہر آئے تے سارے ہندوستان وچ ”پاکستان پاکستان“ دی آواز گونج رہی سی، اوہ بڑے حیران ہوئے۔ اوہناں قائد اعظم نوں ملن دی کوشش کیتی۔ ۹ ستمبر ۱۹۴۳ء نوں گاندھی نال ملاقاتیں دا سلسلہ شروع ہويا۔ جیہڑا تھن ہٹے تک جاری رہیا پر کوئی گل طے نہ ہو سکی۔ جون ۱۹۴۵ء وچ دائسرائے نے ساریاں پارٹیاں نوں شیلے وچ کھینچاں کینا۔ کانگریس نے اوٹھے دی اپنا آپ نوں ہندوستان دی اگل لماندہ جماعت آکھیا پر قائد اعظم نے ایس گل اتے زور دتا کہ مسلم لیگ ای مسلماناں دی واحد لماندہ جماعت اے ایس پاروں کانفرنس نا کام ہو گئی۔

دسمبر ۱۹۴۵ء وچ مرکزی تے صوبائی اسمبلیاں دیاں چوناں ہوئیاں۔ مرکزی اسمبلی وچ مسلم لیگ نے سوئی صوبیاں جتھے لیاں۔ صوبہ سرحد توں او دو جیاں ساریاں صوبیاں وچ لیگ نوں شاندار فتح ملی۔ ۱۹ دسمبر ۱۹۴۶ء نوں برطانوی لیبر پارٹی دی حکومت نے اک وزارتی مشن ہندوستان بھیجا۔ اس مشن نے دوناں وڈیاں جماعتیں نال مذاکرات کیتے۔ قائد اعظم نے مطالبہ دھرایا کہ ہندوستان نوں دو آزاد ریاستیں وچ ونڈ دتا جائے۔

قائد اعظم نے ایہناں دناں وچ گھڑی پل دی آرام گیتیاں بلیر جہد کیتی۔ دورے دی گیت۔ مذاکرات دی میز اتے دی پٹلی۔ اوہناں نے صاف طور تے اعلان کردتا کہ ساہنوں پاکستان دے بلیر کوئی منصوبہ وی قبول نہیں ہووے گا۔ عبوری حکومت بنان ویلے لیگ نوں اک پاسے رکھیا گیا تے قائد اعظم نے راست اقدام کرن دا اعلان کردتا فرمایا:

PUNJABI NOTES FOR 1st YEAR CLASS (PUNJAB)

”ساہنوں ارج مجبوراً ڈائریکٹ ایکشن داپستول چکنا پیا اے۔“

ایس توں گھبرا کے ہندوواں نے تھاں تھاں تے مسلماناں دے خلاف فساد دی آگ بھڑکائی تے ہزاراں مسلماناں دا قتل عام کیتا۔ اخیر لارڈ ویل نے مجبور ہو کے مسلم لیگ نوں وی بلایا تے وزارت وچ کانگریس نمائندیاں دے نال نال لیگی نمائندے وی شامل کردتے۔ نویں وائسرائے لارڈ ماؤنٹ بیٹن نے برطانوی حکومت دی رسمی منظوری دے بعد ۳ جون ۱۹۴۷ء نوں اپنے منصوبے دا اعلان کردتا۔ جیہدے وچ ہندوستان نوں دو آزاد ریاستاں وچ ونڈ دین دا پروگرام شامل سی۔ قائد اعظم نے وی ایس موقع اتے ریڈیو اتے قوم نوں خطاب کر کے تقسیم دے منصوبے بارے اپنے وچار دتے تے اپنی تقریر دے اخیر اتے پاکستان زندہ باد انعرہ گونجاوتا۔

قائد اعظم دی انتھک جدوجہد نال اخیر جنوبی ایشیاء دے مسلمان اک نویں ریاست ”پاکستان“ دے نال نال بنان وچ کامیاب ہو گئے بھانویں ایہدے لئی اوہناں نوں لکھاں جاناں تے عزتاں دی قربانی دینی پئی۔

۱۴ اگست ۱۹۴۷ء نوں ہندوستان تقسیم ہو گیا۔ قائد اعظم محمد علی جناح ایہدے پہلے گورنر جنرل مقرر ہوئے۔ ماؤنٹ بیٹن دو تاں ریاستاں دا بیک وقت وائسرائے بننا چاہندا سی لیکن قائد اعظم نے اوہدی خواہش نوں من توں انکار کردتا۔ اوہ جان گئے سن کہ ایہدے نال مسلماناں نوں ہور سکنے نقصان پہنچن گئے۔

قائد اعظم کانگریس اتے ہندوواں نال لی سیاسی جنگ لڑن دے بعد بن تھک چکے سن۔ نویں مملکت دیاں ذمے داریاں دی ڈھیر سن بہر حال اوہ اخیر ویلے تک قومی ذمے داریاں نبھاندے رہے۔ ۱۱ ستمبر ۱۹۴۸ء نوں اللہ نوں پیارے ہو گئے۔ کہندے نے وڈا بندہ اوہ ہوندا اے جیہدیاں خوبیاں نوں دشمن وی منے۔ قائد اعظم بلاشبہ جنوبی ایشیاء دے مسلماناں دے اچھے لیڈر ای سن جیہناں نے اعلیٰ اخلاقی اصولاں نال سیاسی جنگ لڑی منافقت دورنگی تے تھوڑی کولوں کم نہیں لیا۔

اوہناں ہارے ہندو لیڈر راج گوپال اچاریہ نے آکھیا:

”ہندوستان دے مسلمان جناح دی پوجا کر دے نیں۔ اوہدی وجہ ایہدے کہ جناح نوں اپنی قوم نال جی ہمدردی تے گہرا پیار اے۔“

پنڈت جواہر لال نہرو دا کہنا سی:

”انسان دا انمول سرمایہ ایہدے کہ وہ اعلیٰ کردار تے چنگی میرت دا مالک ہووے۔ قائد اعظم وچ ایہدو نویں گلاں موجود سن، جیہناں دے زور اتے اوہناں اپنی حیاتی وچ وڈے وڈے شہ زوراں نوں ڈھالیا۔“

قائد اعظم اپنے ساتھیوں نوں کہندے ہوندے سن، کوئی فیصلہ کرن توں پہلاں ہزار دفعہ غور کرو پر جس ویلے فیصلہ کر لوتے فیر اوہدے اتے قائم ہو جاؤ۔ قائد اعظم جس ویلے کوئی گل کہندے تے اوہ پتھرا تے لکیر ہو جاندی۔ ہندو دی مکاری تے برطانوی اقتدار وچ رکھ کر کوئی شے وی اوہناں نوں فیصلہ تبدیل کرن لئی مجبور نہیں کر سکتی۔

قائد اعظم نے آخری ساہ تک پاکستان دی فکر کیتی۔ اوہناں لے لے دورے وی کیتے تے مذاکرات وی کیتے پر کسے تھاں وی ٹھکے نہیں۔ اوہناں اپنی بیماری دی وی دشمن نوں خبر نہیں ہون دتی۔ اوہناں نوں اپنے آپ اتے پورا پورا ضبط حاصل سی۔ اوہ اک کچے کردار دے مالک سن۔ ایہو جے لیڈر ای توں وی جیڑی بے لاکے اپنا ناں تاریخ دے صفحاں اتے سہری حرفاں وچ لکھواندے نیں۔ رؤف شیخ حضرت قائد اعظم نوں عقیدت دا اخراج انج پیش کردے نیں:

ملک	وام	دا	اک	بھیا	سی	جیہڑا	لیکھ	سلوار	مکھا
طوفاناں	وچ	ڈولدی	ہیڑی	مہیسی	پار	اتار	مکھا		
اک	شاعر	دے	خواب	نوں	دے	سگواں	روپ	سکائیاں	دا
کمر	دی	وگزی	ہوئی	حالت	نوں	مھلاں	نال	ہنگار	مکھا
